

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETO
KOMUNIKACIJOS IR MEDIACIJOS INSTITUTAS

VIKTORIJA PAPLAUSKAITĖ
MEDIACIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

**MEDIACIJOS TAIKYMO GALIMYBĖS
PAVELDĖJIMO GINČUOSE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. Natalija Kaminskienė

Vilnius, 2013

TURINYS

ĮVADAS	2
1. MEDIACIJOS PAVELDĖJIMO GINČUOSE TAIKYMO PRIELAIDOS	7
1.1. Dualistinis ginčų dėl paveldėjimo pobūdis.....	9
1.2. Mediacijos paveldėjimo ginčiuose specifika	12
1.3. Mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose privalumai	14
1.4. Mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose trūkumai	18
2. TINKAMO MEDIACIJOS VYKDYMO GINČUOSE DĖL PAVELDĖJIMO SĄLYGOS.....	20
2.1. Atvejai, kada mediacija paveldėjimo ginčiuose nerekomenduojama.....	20
2.2. Tinkamo mediacijos stiliaus paveldėjimo ginčiuose parinkimas	22
2.3. Mediacijos vykdymo subjektai paveldėjimo ginčiuose	26
2.3.1. Teisėjo vykdoma mediacija.....	27
2.3.2. Advokato vykdoma mediacija	29
2.3.3. Notaro vykdoma mediacija.....	33
3. PRAKTINIAI MEDIACIJOS TAIKYMO ASPEKTAI PAVELDĖJIMO GINČUOSE	37
3.1. Mediacija palikimo planavimo procese	37
3.2. Mediacijos vykdymas paveldėjimo ginčiuose	39
3.2.1. Mediacijos taikymas finansiniuose paveldėjimo ginčų klausimuose	40
3.2.2. Mediacijos taikymas nefinansiniuose paveldėjimo ginčų klausimuose	43
3.3. Mediacijos-arbitražo taikymas paveldėjimo ginčiuose	46
3.4. Ginčo dėl paveldėjimo atvejo nagrinėjimo modelis	49
IŠVADOS	54
PASIŪLYMAI	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS	57
SANTRAUKA	63
SUMMARY	64
PRIEDAI	65

IVADAS

Aktualumas, naujumas ir problematika. Pastarieji keleri dešimtmečiai – ženklų pokyčių metas visuomenėje, jos socialiniame bei ekonominiame gyvenime. Pakito ne tik valstybių ir namų ūkių finansinė bei ekonominė padėtis, tačiau ir visuomenės vertybės, požiūris į daugelį svarbių klausimų, problemų sprendimo būdai. Literatūroje rašoma tiek apie sveikatos apsaugos sistemos pokyčius, pereinant nuo ligų gydymo prie prevencijos, tiek apie švietimo sistemos pokyčius pereinant nuo problemos analizavimo prie koncentravimosi į sprendimą, tiek apie teisingumo vykdymo sistemos pokyčius, kur vietoje teisėjo evoliucijos procesas veda link mediatoriaus įtraukimo į ginčo sprendimo procesą¹. Taigi gyvenimo tempo sparta, siekis riboti finansines išlaidas, noras efektyviai spręsti ginčus bei sureguliuoti teismų darbo krūvį atnešė pokyčių ir į teisinę sistemą. Išplito kai kuriose valstybėse naujas, o kitose dar labiau įsitvirtino joms įprastas teisinių ginčų sprendimo būdas – mediacija. Europoje šiam ginčų sprendimo būdui padėjo plisti ir Europos Sąjungos (toliau – ES) mastu vykdoma politika, kurios metu buvo priimta nemažai ES Tarybos, Europos Komisijos, Europos Tarybos dokumentų, tarp jų tiesiogiai šeimos ginčų sprendimą mediacijos būdu skatinanti Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(98)1 dėl tarpininkavimo šeimos santykiuose². Šioje rekomendacijoje yra pabrėžiamas šeimos ginčų išskirtinumas ir ypatingumas, būtinybė šeimos interesų labai mažinti konfliktiškumą, valstybės narės skatinamos remti ir stiprinti šeimos ginčų mediaciją bei raginamos imtis priemonių šeimos mediacijos įtvirtinimui. Lietuvoje mediacija yra palyginti labai naujas institutas, o mokslinėje plotmėje ji kol kas mažai tyrinėta.

Vyrauja nuomonė, kad ypatingai mediacijos metodui imli sritis yra šeimos ginčai. Pažymėtina, kad šeimos narių tarpe atsirandantys civiliniai teisiniai santykiai, įsipareigojimai bei prievolės yra labai specifinė ir sudėtinga sritis. Pati šeima yra ypatinga visuomenės ląstelė glaudžiai susijusi ne tik finansiniais-ekonominiais, teisiniais, bet ir emociniais, psichologiniais, giminystės, kartų bendrystės, tarpusavio priklausomybės ir globos saitais. Dėl šios priežasties ir šeimos teisiniai ginčai tampa turinčiais ypatingą reikšmę kitų civilinių ginčų kontekste. Be abejo, tokiems ginčams nagrinėti yra reikalingos ir tam tikros specialiai jiems pritaikytos priemonės, kadangi šalims paprastai yra svarbu išsaugoti tolimesnio bendravimo galimybę ir taiką tarpusavio santykiuose. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas paprastai yra pasirenkama dėl ekonomiškumo,

¹ Bannink F. P. Solution-Focused Mediation: The Future with a Difference // Conflict Resolution Quarterly. 2007, Vol. 25, No. 2. P. 163.

² Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(98)1 dėl tarpininkavimo šeimos santykiuose // <http://www.mediationworld.net/council-of-europe/publications/full/79.html>; prisijungimo laikas: 2013.05.19.

konfidencialumo, orientavimosi į civilinės taikos pasiekimą, galimybės pačioms šalims rasti joms priimtina unikalų ginčo sprendimą bei laisvai išsakyti ir taip palengvinti emocinį krūvį.

Dažniausiai kalbant apie šeimos teisinius ginčus yra minimi ginčai dėl santuokos nutraukimo, sutuoktinių turtinių įsipareigojimų tarpusavio paskirstymo ir vaikų finansinio išlaikymo klausimų išsprendimas. Vis dėlto egzistuoja kita ne mažiau tiek emociškai, tiek finansiškai jautri šeimos teisinių ginčų sritis, aukštu konflikto emocinės eskalacijos lygmeniu prilygstanti ginčams dėl santuokos nutraukimo – ginčai dėl paveldėjimo. Kaip savo straipsnyje pastebi G. Štaraitė-Barsulienė³, „dabartinėje visuomenėje paveldėjimo teisė, kurioje dominuoja privačios nuosavybės teisė ir ūkinės veiklos laisvė, leidžianti sukaupti didelės vertės turtinius kompleksus ir perduoti juos iš kartos į kartą, tampa vis aktualesnė, o ginčai dėl palikimo vis dažnesni.“ Beveik visi mokslininkai, nagrinėjantys mediacijos paveldėjimo ginčiuose problematiką, pabrėžia šių ginčų nešamą ne tik ekonominę, bet ir psichologinę žalą bei destruktinį ardomąjį poveikį šeimos santykiams.

Pastebėtina, kad ginčai dėl paveldėjimo Lietuvos teismuose jau kuris laikas statistiškai sudaro tam tikrą skaičiumi kintančią, bet ženklią teisinių ginčų dalį. Pasitelkdami Lietuvos teismų administracijos viešai skelbiamą statistiką galime apskaičiuoti, kad 2012 metais kasdien teismus pasiekdavo po 1,4 ieškinio dėl paveldėjimo ginčų.⁴ Be abejo, statistika niekuomet visiškai apimtinai neatspindi tikslios socialinės realybės. Galime tik spėlioti, koks skaičius kilusių nesutarimų dėl paveldėjimo neįgavo teisinio ieškinio formos, nebuvo pateikti teismui dėl finansinių sumetimų, pasitikėjimo teismų sistema stokos, teismo bylinėjimo trukmės vengimo ar kitokių priežasčių, tačiau sukėlė destruktivių padarinių šeimos aplinkoje. Pastebėtina, kad dažnai trukdžiu spręsti tokio pobūdžio ginčus teismine tvarka tampa ir etiniai motyvai, kuriais vadovaujasi taikos regimybę šeimoje linę išsaugoti giminaičiai.

Atkreiptinas dėmesys, kad mediacija, lyginant su teisiniu procesu, būdama kur kas neformalesnis ir lankstesnis, ginčų sprendimo būdas, leidžia lanksčiai ir su deramu dėmesiu reaguoti ne tik į teisinius, bet ir į psichologinius-emocinius ginčų dėl paveldėjimo atsiradimo aspektus, taip atsižvelgdama į dualistinį ginčų dėl paveldėjimo pobūdį. Mediacijos taikymas paveldėjimo ginčams spręsti reikalauja aukštos specialisto – mediatoriaus – kompetencijos bei žinių turėjimo ne tik teisinėje, bet ir psichologinėje, ginčų ir emocijų valdymo plotmėje. Būtent minėti subjektyvūs ir daugeliu atvejų emocijomis pagrįsti paveldėjimo situacijos vertinimai, užslėpti ir užsitęsę šeimos konfliktai iššaukia didžiąją dalį nesutarimų tarp šeimos narių ir pasireiškia kaip

³ Štaraitė-Barsulienė G. Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose // Socialinių mokslų studijos. 2012, Nr. 11(2). P. 301.

⁴ Lietuvos Respublikos teismų statistikos ataskaitos // <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>; prisijungimo laikas: 2013.05.11.

teisiniai ginčai. Dažniausiai tokį užslėptą emocinį aspektą turintiems ginčams sureguliuoti teisminis procesas nėra tinkamas ginčo sprendimo būdas, kadangi yra orientuotas teisiniams klausimams spręsti, o ne nagrinėti subjektyvias emocines ginčų atsiradimo priežastis bei ieškoti giminaičių tarpusavio nuoskaudų.

Atkreiptinas dėmesys, kad mediacija paveldėjimo ginčiuose gali būti pasitelkiama ne tik esamam ginčiui sureguliuoti, tačiau ir kaip išankstinė prevencinė priemonė (*estate planning, pre-mortem mediation*), siekiant iš anksto numatyti galimas konfliktų atsiradimo priežastis ir jas mediacijos būdu išsiaiškinti iš anksto bei suformulavus visas šalis tenkinantį testamentą, išvengti teisminių ginčų po testatoriaus mirties. Tokiu būdu, pastebėtina, yra formuojamas ne tik pavyzdinis taikaus ginčų sprendimo modelis, bet ir rūpinimosi šeima kultūra, kuri apima kur kas platesnį, nei vien ekonominis aspektas, požiūrį.

Gausėjant mokslinės produkcijos mediacijos tematika kiekiui ir mediacijos kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo žinomumui Lietuvoje, kyla poreikis koncentruotis ir mokliškai pagrįstai tirti tam tikras specifines mediacijos taikymo sritis ne tik teoriniu, bet ir praktiniu aspektu, nagrinėjant jų pritaikomumą Lietuvos teisinei, socialinei bei kultūrinei aplinkai. Kol kas Lietuvos mokslininkų paveldėjimo ginčų sprendimas mediacijos būdu kompleksiskai nagrinėtas nebuvo. Nėra informacijos apie šio alternatyvaus ginčų sprendimo būdo tinkamumą Lietuvos teisinei sistemai, niekada nebuvo analizuoti nei teoriniai, nei praktiniai tokių ginčų sprendimo mediacijos būdu aspektai ar ginčų specifikos imlumas mediacijai.

Ištirtumas. Mediacijos tema mokslinių tyrinėjimų srityje Lietuvoje yra gana nauja. Mediacijos taikymą, sprendžiant civilinius ginčus, nagrinėjo R. Simaitis⁵. N. Kaminskienė⁶ savo monografijoje atskleidžia mediacijos ypatumus bei jos vietą kitų alternatyvių civilinių ginčų sprendimo būdų srityje. J. Sondaitė ir A. Čechavičienė⁷ analizuoja psichologinius mediacijos taikymo aspektus. J. Lakis⁸ siekia atskleisti mediaciją kaip konfliktų valdymo įrankį skirtingose socialinio gyvenimo sferose. Bene artimiausius magistrinio darbo temai mokslinius tyrimus atliko G. Štaraitė-Barsulienė⁹ savo mokslo straipsniuose analizuodama notaro kaip mediatoriaus vaidmenį paveldėjimo teisiniuose santykiuose bei notaro galimybes atlikti šias tarpininkavimo funkcijas.

⁵ Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje // *Justitia*. 2007, Nr. 2(64).

⁶ Kaminskienė N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.

⁷ Sondaitė J., Čechavičienė A. Teisėjų, dalyvavusių ir nedalyvavusių mediacijos apmokymo programose, požiūris į mediaciją // *Socialinis darbas*. 2008, Nr. 7(2); Sondaitė J. Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis // *Socialinis darbas*. 2006, Nr. 5(2).

⁸ Lakis J. *Konfliktų sprendimas ir valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

⁹ Štaraitė-Barsulienė G., Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose, *supra* note 3; Štaraitė-Barsulienė G. Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje // *Socialinių mokslų studijos*. 2012, Nr. 4(1).

Užsienyje šio magistro darbo tematika mokslinius straipsnius daugiausia rašo mediatoriai-praktikai, tiesiogiai užsiimantys mediacijos taikymu paveldėjimo ginčų srityje. Pastebėtina, kad paveldėjimo ginčų sprendimas taikant mediaciją yra gana nišinė, specifinė ir mažai nagrinėta tema net ir užsienio autorių literatūroje, nors kai kuriose valstybėse (pvz., Jungtinėse Amerikos Valstijose) paveldėjimo ginčų sprendimas mediacijos būdu jau gana seniai taikomas. Nepaisant to, kad šeimos ginčų mediacija mokslinėje literatūroje yra gana plačiai išnagrinėta, tačiau paveldėjimo ginčams kol kas skiriama ypatingai mažai dėmesio. Aktyviai apie paveldėjimo ginčų sprendimą mediacijos būdu rašo profesorės S. N. Gary¹⁰ ir M. F. Radford¹¹. Savo straipsniuose jos nagrinėja ginčų dėl paveldėjimo kilimo priežastis, jų sudėtingumą bei kompleksiskumą, mediacijos taikymo privalumus bei trūkumus. Y. Vorys¹² kompleksiskai analizuoja mediacijos bei arbitražo privalumus, trūkumus bei pritaikymo galimybes paveldėjimo ginčiuose, paimant iš šių abiejų alternatyvų tai, ką kiekviena gali pasiūlyti aptariamiems ginčams tinkamiausio. R. D. Madoffas¹³ pateikia išsamią ir labai informatyvią savo atliktą teismo vykdytų mediacijos programų sprendžiant paveldėjimo ginčus analizę, nurodydamas vykdytų programų plusus, minusus, naudą ginčo šalims bei pateikdamas ekspertinį tokiose programose dalyvavusių teismo mediatorių požiūrį. M. Street¹⁴ moksliniame darbe analizuoja holistinį požiūrį į palikimo planavimą ir vadina jį rūpinimosi šeima kultūra. Autorė nagrinėja mediaciją palikimo planavimo procese ir aprašo tokio jos taikymo privalumus.

Taigi akivaizdu, kad mediacijos paveldėjimo ginčiuose tema Lietuvoje yra labai nauja ir galima sakyti visiškai neištirta, niekuomet nebuvo tirtas tokio ginčų sprendimo būdo praktinis taikymas, tinkamumas Lietuvos teisinei aplinkai, o tam tikrų teisinių profesijų subjektų tinkamumas spręsti šiuos ginčus nagrinėtas gana epizodiškai.

Atsižvelgiant į tai, šio magistro darbo tyrimo *objektas* – paveldėjimo ginčų sprendimo galimybės taikant mediaciją. *Dalykas* – mediacijos, sprendžiant paveldėjimo ginčus, taikymo praktika ir tokios praktikos galimybės Lietuvoje. Magistro tiriamuoju darbu *siekiama (tikslas)* kompleksiskai išanalizuoti mediacijos paveldėjimo ginčiuose taikymo prielaidas, sąlygas, praktinius aspektus bei pateikti siūlymus dėl mediacijos paveldėjimo ginčiuose taikymo Lietuvoje.

¹⁰ Gary S. N. Mediating Probate Disputes // Probate and Property. 1999, No 4.

¹¹ Radford M. F. Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters // Real Property, Probate and Trust Journal. 2000, No 4.

¹² Vorys Y. The Best of Both Worlds: The Use of Med-Arb for Resolving Will Disputes // Ohio State Journal On Dispute Resolution. 2007, No 3.

¹³ Madoff R. D. Mediating Probate Disputes: A Study of Court Sponsored Programs // Real Property, Probate and Trust Journal. 2004, No 4.

¹⁴ Street M. A. Holistic Approach to Estate Planning: Paramount in Protecting Your Family, Your Wealth, and Your Legacy // Pepperdine Dispute Resolution Law Journal. 2007, Vol.7:1.

Baigiamojo darbo *hipotezė* – paveldėjimo ginčų sprendimas mediacijos būdu Lietuvoje yra galimas ir skatintinas.

Tiksliui pasiekti magistriniame darbe keliami šie *uždaviniai*:

1. Išnagrinėti mediacijos paveldėjimo ginčiuose taikymo prielaidas, atskleidžiant dualistinį ginčų dėl paveldėjimo pobūdį, išanalizuoti mediacijos paveldėjimo ginčiuose specifiką, privalumus bei trūkumus.

2. Atskleisti tinkamo mediacijos vykdymo ginčiuose dėl paveldėjimo sąlygas: aptarti, kokiais atvejais mediacija nerekomenduotina, į ką turėtų būti atsižvelgiama parenkant tinkamą mediacijos stilių paveldėjimo ginčiuose bei kokie subjektai vykdo mediaciją paveldėjimo ginčiuose.

3. Aptarti praktinius mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose aspektus, atskleidžiant mediacijos taikymo finansiniuose bei nefinansiniuose paveldėjimo ginčo klausimuose ypatumus, mediacijos taikymo galimybes palikimo planavimo procese bei mediacijos-arbitražo galimybių panaudojimą šios kategorijos ginčiuose.

4. Pateikti rekomendacijas ir siūlymus tinkamam mediacijos taikymui paveldėjimo ginčiuose Lietuvoje.

Mokslinio tyrimo tikslui pasiekti taikyti šie mokslinio *tyrimo metodai*: loginės analizės, dokumentų analizės, sisteminės analizės, lyginamasis, apibendrinimo, atvejo analizės ir modeliavimo. Loginės analizės metodas pasitelktas aiškinant ir analizuojant teorinius ir praktinius paveldėjimo ginčų sprendimo vykdant mediaciją aspektus bei darant pagrįstas ir motyvuotas išvadas. Empirinis dokumentų analizės metodas taikytas tiriant norminę literatūrą bei statistiką. Literatūros analizės metodas pasitelktas analizuojant mokslinę literatūrą. Lyginamuoju metodu siekta atskleisti notaro, advokato ir teisėjo kaip galimų mediatorių veiklą, jį pasitelkus lyginta Lietuvos bei užsienio teisinė bei sociokultūrinė aplinka. Apibendrinimo metodas pasitelktas darant apibendrinimus ir išvadas. Atvejo analizės ir modeliavimo metodas taikytas analizuojant praktinę situaciją ir modeliuojant teisinio ginčo dėl paveldėjimo sprendimo pasiūlymą.

1. MEDIACIJOS PAVELDĖJIMO GINČUOSE TAIKYMO PRIELAIDOS

Paveldėjimo ginčai, kaip ir dauguma kitų nesutarimų dėl civilinių teisinių klausimų, ilgą laiką Lietuvos teisės aktais buvo nukreipiami spręsti teismo proceso keliu. Situacija ėmė keistis 2004 m. pradėjus vykdyti Bandomąjį teismo mediacijos projektą¹⁵ ir 2008 m. priėmus Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymą¹⁶ (toliau – Taikinamojo tarpininkavimo įstatymas). Tiek Bandomojo teismo mediacijos projekto pradžia, tiek Taikinamojo tarpininkavimo įstatymo priėmimas žymėjo ženklus pokyčius, vykstančius visuomenėje. Visų pirma, šios iniciatyvos įtvirtino galimybę civilinius ginčus spręsti nebe teismo nagrinėjimo būdu, tačiau rinktis alternatyvą – Lietuvoje naują alternatyvaus ginčų sprendimo – mediacijos – būdą, kuris iki tol jau gana plačiai buvo žinomas ir taikomas užsienio šalių praktikoje.

Lietuvoje nėra privalomos teisinių ginčų sprendimo tvarkos mediacijos būdu. Tai reiškia, jog bet kuris teisinis ginčas, tame tarpe ir ginčai dėl paveldėjimo, mediacijos keliu bus sprendžiami tik šalių iniciatyva.

Nors mokslinėje literatūroje galima rasti mintį, kad ginčai dėl paveldėjimo, bent jau lyginant juos su skyrybų ginčais, yra palyginti reti¹⁷, visgi, autorės nuomone, šeiminė šių ginčų specifika daro juos ypatingai aktualius ir reikalaujančius išskirtinio dėmesio. Ypatingai šiuo laikmečiu, kuomet psichologijos mokslas išgyvena savo Renesansą ir visuomenės susidomėjimas juo yra ypatingai pakilęs, galime rasti gausybę tiek mokslinės, tiek populiariosios šios srities literatūros apie netinkamai sprendžiamų konfliktų ir susvetimėjimo žalą bei jų destruktivų poveikį individui, šeimai bei, galiausiai, visuomenės gyvenimui. Apgailestautina, jog įstatymo leidėjas visgi nematė reikalo naujausioje Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje¹⁸ įtvirtinti mediacijos kaip socialiai pageidautino ir skatintino šeimos ginčų sprendimo būdo. Taikaus šeimos ginčų sprendimo sistemos įdiegimas numatytas vien prie vaiko saugumo šeimoje politikos užtikrinimo priemonių. Norėtusi pažymėti, kad nors Lietuvoje paveldėjimo ginčai sudaro gana nedidelę visų teisinių ginčų dalį (detali informacija pateikiama lentelėje) ir 2005-2012 m. visiems pirmos instancijos teismams pateiktų ieškinių dėl paveldėjimo vidurkis buvo 1,73 bylos per dieną, tačiau galime pamatyti, jog teisminių ginčų dėl paveldėjimo kiekis, nors ir svyruojantis, tačiau jau keletą metų bendrame kontekste lieka panašus (žr. grafiką).

¹⁵ Plačiau žiūrėti Kaminskiene N. Teismo mediacija Lietuvoje. Quo vadis? // Socialinis darbas. 2010, Nr. 9(1).

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 87-3462.

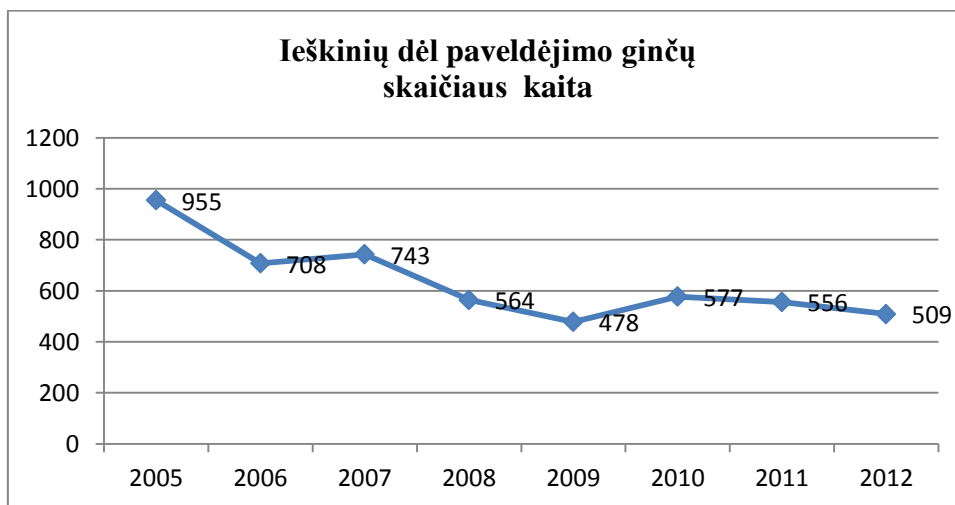
¹⁷ Madoff R. D., *supra* note 13. P. 698; Radford M. F., Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters, *supra* note 11. P. 604.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.

Lentelė. Bylų skaičiaus dinamika 2005-2012 m. 1-os instancijos teismuose¹⁹

Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bendras gautų bylų skaičius per metus	148019	145286	156330	180071	229221	201585	184518	181877
Gautų bylų dėl paveldėjimo skaičius per metus	955	708	743	564	478	577	556	509
Gaunamų paveldėjimo bylų skaičiaus vidurkis per dieną	2,6	1,9	2	1,5	1,3	1,6	1,5	1,4

Grafikas. 1-os instancijos teismuose gautų ieškinių ginčiuose dėl paveldėjimo skaičius 2005-2012 m.²⁰

Manytina, kad paveldėjimo ginčus reikalaujančiais ypatingo dėmesio daro ne jų skaičius, tačiau negatyvus ir destruktivus poveikis šeimos aplinkai. M. Street²¹ vadovaudamasi holistiniu palikimo planavimo požiūriu savo darbuose išsako mintį, jog esminis dalykas planuojant turto perleidimą yra prevencija ir ateities problemų išvengimas, siekiant išsaugoti taiką šeimoje. Todėl ji siūlo išankstinį paveldėjimo ginčų sureguliuojimą ir tokį planavimą vadina rūpinimosi šeima ir jos

¹⁹ Lietuvos Respublikos teismų statistikos ataskaitos // <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>; prisijungimo laikas: 2013.05.11.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Street M. A., *supra* note 14. P.144.

gerove kultūra²². Taigi čia jau matome platesnį, prevencinį požiūrį į paveldėjimo ginčų sprendimą, kol kas dar naują Lietuvos socialinėje-teisinėje terpėje.

Manytina, kad šiuo metu, esant padidėjusiam susidomėjimui alternatyviais ginčų sprendimo būdais, yra ypač tinkamas laikas įsigilinti į paveldėjimo ginčų specifiką ir jos imlumą mediacijai. Pastebėtina, kad kai kuriose užsienio valstybėse yra įsteigti ir veikia specializuoti paveldėjimo ginčų teismai (Jungtinės Amerikos Valstijos²³), kuriuose kaip alternatyva teisminiam nagrinėjimui yra taikoma mediacija, taigi yra galimybė pasiremiant kai kurių šalių jau turima praktika įsigilinti į tam tikrus ginčų dėl paveldėjimo sprendimo mediacijos būdu aspektus.

1.1. Dualistinis ginčų dėl paveldėjimo pobūdis

Kaip savo monografijoje rašo N. Kaminskienė²⁴, teisiniams šalių nesutarimams apibūdinti dažniausiai vartojamos konflikto, ginčo ir nesutarimo kategorijos. Ginčą teisine prasme autorė siūlo apibrėžti kaip konkretų nesutarimą, kai vienos iš šalių pretenzija (reikalavimas) dėl teisės ar fakto yra kitos šalies atmetama (nepatenkinama). Vis dėlto, matysime, teisinis ginčo pobūdis yra tik viena ginčo dėl paveldėjimo ypatybių. Kitas bruožas – emocinio pobūdžio ginčų dėl paveldėjimo priežastys. Abi šios ginčų dėl paveldėjimo pusės lemia ginčų dėl paveldėjimo dualistinį pobūdį.

„Daugybei šeimų paveldėjimas nėra vien tik turto perėjimas iš vienos kartos į kitą. Tai taip pat ir konflikto šaltinis“²⁵. Mediatoriai tarpusavyje sutaria, jog dėl savo ypatybių ginčai dėl paveldėjimo yra vieni sudėtingiausių taikyti mediaciją²⁶. Šių ginčų sudėtingumą lemia specifinis jų pobūdis, dalyviai ir atsiradimo aplinkybės. Ginčo dalyvių ir ginčo objekto visuma lemia dualistinį ginčų dėl paveldėjimo pobūdį, kuris ypatingai apsunkina konflikto sprendimą ir mediacijos taikymą šios rūšies ginčiuose.

Nagrinėjant ginčų dėl paveldėjimo ypatumus visų pirma reikėtų prisiminti šių ginčų atsiradimo pobūdį bei dalyvius.

Kokiomis aplinkybėmis atsiranda paveldėjimo teisiniai santykiai ir kokie subjektai juose dalyvauja? Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) normos konkrečiai ir aiškiai atsako į šį klausimą: „Paveldėjimas – tai mirusio fizinio asmens turtinių, pareigų ir kai kurių asmeninių neturtinių teisių perėjimas jo įpėdiniams pagal įstatymą arba (ir) įpėdiniams pagal

²² Taip pat apie palikimo planavimą kaip apie rūpinimosi šeimos kultūra aspektą žiūrėti Walker L. J. Pre-Mortem Planning: Creating a Family Care Culture // Journal of Financial Planning. 2011, February.

²³ Madoff R. D., *supra* note 13.

²⁴ Kaminskienė N., Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas, *supra* note 6. P. 35-36.

²⁵ Titus S. L. and others. Family Conflict over Inheritance of Property // The Family Coordinator. 1979, Vol 28, No. 3, July. P. 337.

²⁶ Madoff R. D., *op cit.* P. 698.

testamentą.“²⁷ Taigi paveldėjimo teisinius santykius sukuria konkretus juridinis faktas – fizinio asmens mirtis. Nuo šio momento atsiranda nauji teisinių santykių subjektai ir naujos teisės – galimybė priimti palikimą, jo atsisakyti bei teisė reikšti teises pretenzijas dėl palikimo. Paveldėjimas yra galimas pagal testamentą, o jo nesant paveldima pagal įstatymą. Testatorius yra laisvas savo valia paskirti paveldėtojus, kurie gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, tiek susiję kraujo ryšiais, tiek ir neturintys giminystės ryšio.

„Kiekvienas žmogus yra daugelio civilinių teisinių santykių dalyvis. Žmogui mirus, lieka jo teisės ir pareigos ir tik nedaugelis iš jų baigiasi. (...) Daugelis teisių ir pareigų, beveik visos turtinės teisės (išskyrus įstatymų nustatytas) išlieka. Lieka mirusiojo nuosavybė“²⁸. Taigi viena iš ginčų dėl paveldėjimo ypatybių – finansinis šių ginčų pobūdis. Paveldima gali būti viskas – tiek kilnojami, tiek nekilnojami daiktai, tam tikros daiktinės teisės, intelektinė bei pramoninė nuosavybė ir iš jų kylančios turtinės bei neturtinės teisės. Kaip teigia G. Štaraitė-Barsulienė²⁹, „dabartinėje visuomenėje paveldėjimo teisė, kurioje dominuoja privačios nuosavybės teisė ir ūkinės veiklos laisvė, leidžianti sukaupti didelės vertės turtinius kompleksus ir perduoti juos iš kartos į kartą, tampa vis aktualesnė“.

Dažniausiai paveldėjimo teisiniuose santykiuose dalyvauja šeimos saitais susiję asmenys, taigi ir ginčai dėl paveldėjimo dažniausiai yra šeimos ginčai, nors, be abejo, gali atsirasti taip, kad į juos bus įtrauktas platesnis asmenų ratas. Paprastai ginčai atsiranda ir galimo sprendimo paieška komplikuojasi, kai paveldėjimo teisiniai santykiai yra susiję su vadinamąja „išplėstine“ šeima (angl. *extended family*). Visuomenės pokyčiai įnešė naujų vėjų į tradicinę šeimos struktūrą – plačiai paplitusios tampa išsiskyrusios šeimos arba oficialiai santuokos neregistruotos partnerių poros. „Išplėstinės“ šeimos sąvoka apima išsiskyrusius asmenis, jų naująsias ir prieš tai buvusias šeimas, registruotas bei neregistruotas partnerystes, tiek santuokose, tiek neregistruotose partnerystėse gimusius vaikus. Kai kurie autoriai nurodo, kad santuokinių skyrybų veiksnys lemia tai, kad šeimos ginčų dėl testamentų daugėja³⁰. Tokiu atveju ginčas gali kilti tarp vaikų iš vienos santuokos ir testatorių pergyvenusio sutuoktinio iš vėlesnės santuokos³¹. Taigi į tokius ginčus įsitraukia patėviai, pamotės, pirmosios ir antrosios žmonos, vaikai iš skirtingų santuokų, neregistruotą santuokos partneriai bei kiti asmenys, manantys, kad jiems priklauso tam tikra atsiradusio palikimo dalis. Pažymėtina, kad nors Lietuvoje dar viešų teisminių ginčų nekilo, tačiau užsienyje teismai jau nagrinėja ir mokslinėje literatūroje yra aprašomi atvejai, kuomet į ginčus dėl paveldėjimo įsitraukia

²⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

²⁸ Vileita A. Paveldėjimo teisė. Vilnius: Justitia, 2011. P. 9.

²⁹ Štaraitė-Barsulienė G., Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose, *supra* note 3. P. 301.

³⁰ Vorys Y., *supra* note 12. P. 890.

³¹ Gary S. N., Mediating Probate Disputes, *supra* note 10. P. 11.

tos pačios lyties, kaip ir testatorius, asmenys, gyvenę nesantuokinėje partnerystėje ir pretenduojantys į palikimą sutuoktinių teisėmis³². Tos pačios lyties asmenų partnerystės Lietuvos įstatyminė bazė kol kas nereglamentuoja, taigi realiai egzistuojant tokiems įstatymiškai nereguliuotiems socialiniams santykiams, yra potenciali terpė kilti ginčams tiek dėl paveldėjimo, tiek ir kitose srityse.

Paveldėjimo ginčai kyla dėl skirtingų priešasčių. Kaip nurodo profesorė S. N. Gary³³, konfliktas gali kilti dėl to, kad giminaičiai yra nepatenkinti testatoriaus sprendimu dėl nuosavybės paskirstymo, jiems gali atrodyti, kad toks padalijimas nesąžiningas. Tačiau ginčai gali būti sąlygoti ir vien tik psichologinių priešasčių. Pavyzdžiui, gedėjimas gali sukelti psichologinę įtampą ir ieškinys bus pateiktas netinkamai nukreipiant pyktį dėl artimo žmogaus mirties. Kita priežastis, kurią pateikia minėta autorė – užslėptų šeimos konfliktų prabudimas ir jų išreiškimas pateikiant ieškinį teismui. Taigi ginčas dėl paveldėjimo dažnu atveju gali būti pretekstas ilgai slėptoms šeimos problemoms iškilti į paviršių (pavyzdžiui, brolių ir seserų tarpusavio konkurencija, pavydas, pirmumo siekimas, kritiškas požiūris į šeimos nario santuoką ar kitus ryšius)³⁴. Kartais tokios paslėptos ginčų priežastys nesutariantiems asmenims turi kur kas didesnę reikšmę nei turtas ar pinigai. Dėl šios priežasties šeimos ginčai dažnai esti kur kas labiau įtempti bei sudėtingesni spręsti, todėl svarbu turėti omenyje paslėptas konfliktų priežastis ir, kaip teigia profesorė M. F. Radford³⁵, svarbu nenuvertinti ginčo emocinio konteksto. Taigi dažna šeimos ginčų ypatybė yra ta, kad labai dažnai šalys tarpusavyje turi išspręsti daug skirtingų nesutarimų ir tik labai maža jų dalis savo turiniu būna teisiniai ginčai³⁶. Dėl šios priežasties tikriausiai neturėtų stebinti literatūroje reiškiamą mintį, kad paveldėjimo ginčai savo prigimtimi yra vieni iš aukščiausios eskalacijos konfliktų pavyzdžių ir emocijų intensyvumu jie prilygsta sutuoktinių skyrybų ginčams.

Apibendrinant galima pastebėti, kad ginčai dėl paveldėjimo yra vieni jautriausių ir labiausiai skausmingų ginčų. Dualistinis ginčų dėl paveldėjimo pobūdis, lėmiantis jų sudėtingumą, pasireiškia tuo, kad, viena vertus, tai yra turtiniai ginčai ir todėl jie yra civilinės teisės normų reglamentavimo sferos dalis, kita vertus, paveldėjimo ginčai yra jokioms teisės normoms nepavaldžių šeimos emocijų santykių ir giminystės ryšių dalis, taigi šiuo atžvilgiu jie, ko gero,

³² Monk D. Sexuality and Succession Law: Beyond Formal Equality // *Feminist Legal Studies*. 2011, No. 3.

³³ Gary S. N., *Mediating Probate Disputes*, *supra* note 10. P. 11.

³⁴ Gary S. N. *Mediation and the Elderly: Using Mediation to Resolve Probate Disputes over Guardianship and Inheritance* // *Wake Forest Law Review*. 1997, Vol. 32, Issue 2. P. 413-416.

³⁵ Radford M. F., *Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters*, *supra* note 11. P. 647.

³⁶ Cituota pagal: Vorys Y., *supra* note 12. P. P. 877. Pirminis šaltinis: Madoff R. D. *Lurking in the Shadow: The Unseen Hand of Doctrine in Dispute Resolution* // *Southern California Law Review*. 2002, No. 1, Vol. 76. P. 161, 163.

labiau patenka į psichologijos ar sociologijos mokslų sritį ir todėl yra reikalingi šeimos dinamikos procesus išmanančio specialisto kompetencijos.

1.2. Mediacijos paveldėjimo ginčiuose specifika

Ginčų dėl paveldėjimo dualizmas lemia ir paties mediacijos proceso ypatumus. Akivaizdu, kad į konfliktą įsitraukia, taigi ir mediacijoje daugumoje atvejų dalyvauja šeimos nariai. Galima teigti, kad bendras šių ginčų ypatumas yra tas, kad tai yra ginčai kylantys ir sprendžiami šeimos rate. Šeimos ginčų atvejais, kuomet nenorima viešumo, siekiama privatumo bei gerų šeimos tarpusavio santykių išsaugojimo, mediacija daugeliu atvejų atrodo gera alternatyva. Sprendimą rinktis mediaciją lemia ir tai, kad „nėra tiesioginės koreliacijos tarp investuotų į teisminį bylinėjimąsi laiko ir pinigų bei gautų rezultatų. Be to, dauguma šeimos teisės klientų nenori eiti bylinėtis į teismą.“³⁷ Į ginčus dėl paveldėjimo įsitraukusių šeimų santykiai galėtų būti labai sugadinti nemalonaus ir užsitęsusio bylinėjimosi. Ypatingai santykių išsaugojimas yra aktualus tais atvejais, kuomet, priklausomai nuo galutinio sprendimo, vienas šeimos narys gali tapti finansiškai priklausomas nuo kito³⁸.

Svarbu pastebėti, kad šeimos, o ypač paveldėjimo ginčų mediacija, stipriai skiriasi nuo kitų ginčų sprendimo būdų aukštu emocijų ir jausmų lygmeniu. Europos Tarybos ministrų Komiteto Rekomendacija dėl šeimos mediacijos Nr. (98)1³⁹ pabrėžia šį svarbų mediacijos bruožą, nurodydama, kad šeimos ginčai kyla iš negatyvių, kankinančių emocijų ir jas sustiprina. „Taigi mediatoriaus žinios bei gebėjimai turėtų būti ne tik susiję su pačia mediacija, bet ir su šeimų terapija, žmogaus psichologija ir pan. Jei emocijų gausa mediacijoje tampa nesuvaldoma, mediatorius turėtų ne tik žinoti, kaip pasielgti, bet taip pat, kaip padėti šalims arba, prireikus, pas kokią profesionalą šalis nukreipti.“⁴⁰

Kitu specifiniu paveldėjimo ginčų aspektu dera laikyti konflikto kompleksškumą, jo dualizmą ir kaip vieną iš mediacijos ypatumų išskirti ypatingą mediatoriaus kompetenciją. Kaip pabrėžiama literatūroje⁴¹, mediatorius apmokytas spręsti dviejų rūšių – šeimos ir

³⁷ Stansbury C. D. Creative Uses of ADR Techniques in Family Law Litigation // Americal Journal of Family Law. 2012, 28(3). P. 136.

³⁸ Gary S. N., Mediation and the Elderly: Using Mediation to Resolve Probate Disputes over Guardianship and Inheritance, *supra* note 34. P. 428.

³⁹ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(98)1 dėl tarpininkavimo šeimos santykiuose (5 p.) // <http://www.mediationworld.net/council-of-europe/publications/full/79.html>; prisijungimo laikas: 2013.05.19.

⁴⁰ Kaminskienė N., Račelytė D., Tvaronavičienė A. ir kt. Mediacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2013. P. 314.

⁴¹ Parkinson L. Family Mediation. Appropriate Dispute Resolution in a New Family Justice System. Printed in Great Britain by CPI Antony Rowe, Chippenham and Eastbourne. Published by Family Law a publishing imprint by Jordan Publishing Limited. 2011. P. 250.

civilinius/komercinius – ginčus galėtų pasiūlyti mediacijos paveldėjimo ginčiuose stilių, kuriuo būtų tinkamai atsižvelgiama į intensyvias emocijas tarp susvetimėjusių šeimos narių, tačiau tuo pačiu kaip teisininkas mediatorius prižiūrėtų civilinės mediacijos turtinius ginčo aspektus. Taigi manytina, kad mediatoriui paveldėjimo ginčiuose nepakaktų vien tik paveldėjimą reglamentuojančios teisinės bazės išmanymo. Taip pat jis turėtų būti ir neblogas žmogiškųjų santykių žinovas, turintis nuovokos psichologijos srityje.

Verta paminėti ir jau anksčiau aprašytą asmenišką ir dažnai neturtinį ginčų dėl paveldėjimo objektą arba slaptuosius šalių interesus. Kaip jau minėta ankstesniame poskyryje, ginčai dažnai kyla ne dėl paliekamo nekilnojamojo turto ar piniginių klausimų, bet dėl nepatenkintų šalių emocijų poreikių, nuoskaudų. Šalių tarpusavio ginčą lydintys jų vidiniai konfliktai ir svarstymai yra svarbus šeimos ginčų bruožas⁴². Taigi mediatorius turi būti gerai susipažinęs su tokia ginčų dėl paveldėjimo specifika ir mediacijos metu nuolat tikrinti ir tikslintis, ar tai dėl ko šalys konfliktuoja yra jų tikrieji interesai, galbūt gynybinės reakcijos, priedanga ar slepiama agresija. Teisiniuose ginčiuose toks poreikis nekiltų, tačiau mediacijos procese šis „alternatyvios versijos“ tikrinimas sklandžiai derybų eigai būtinas.

Svarbu paminėti, kad šeimos, tame tarpe ir paveldėjimo ginčams, savita tai, jog jiems dažnai būdingas ir trečiųjų asmenų dalyvavimas konflikte ar jo sprendime⁴³. Tai pasireiškia tuo, kad, pvz., žmonos konfliktuose su broliais ar seserimis dėl paveldėjimo gali norėti dalyvauti jos sutuoktinis, o galbūt aktyviai savo nuomonę reikš ir jo tėvai. Gali būti, kad ieškant sąjungininkų bus įtraukti ar įsitrauks savo iniciatyva ir kiti giminės. Be abejo, toks trečiųjų asmenų dalyvavimas ginčo sprendimo nepalengvina, o dažnai padaro jį netgi sudėtingesnį.

Ginčiuose dėl mediacijos labai dažnai sutinkama aukšta emocinė įtampa, skausmas dėl artimojo mirties ir praradimo, gedulas, jį lydintys kaltės ir praradimo jausmai. Tokiais atvejais labai svarbu, kad mediacija neprasidėtų pernelyg anksti, kol skausmas dar nėra nurimęs ir žmogus neatgavo emocinės pusiausvyros. Pastebėtina, kad skiriant teismo posėdžius nėra atsižvelgiama į bylos šalių emocines-psichologines ypatybes, procesas formalus. Mediacijoje vyrauja priešingas principas. Ginčo šaliai esant psichologiškai nestabilioje padėtyje ir negalint adekvačiai dalyvauti mediacijoje gali būti netinkamai sudalyvauta derybiniame procese, gresia savų interesų neapgynimas, neadekvatus reagavimas į kitus mediacijos dalyvius arba netikslus, pernelyg emocingas situacijos vertinimas. Vienas iš mediacijos procedūros aspektų yra tas, jog, skirtingai nei arbitražas arba teisminis procesas, trečiojo asmens vaidmuo nesiejamas su sprendimo priėmimu, bet

⁴² Kaminskienė N., Račelytė D., Tvaronavičienė A. ir kt., *supra* note 40. P. 309.

⁴³ *Ibid.* P. 309.

greičiau su pagalba šalims pasiekiant susitarimą⁴⁴. Mediacija visuomet yra pabrėžiama kaip procedūra, įgalinanti aktyviai, savarankiškai ieškoti sprendimo ir dėl to padedanti užtikrinanti tokio sprendimo savanorišką laikymąsi. Visgi tikėtina, kad emocinės sumaišties situacijoje susitarimo dalyvio priimtas sprendimas, pasikeitus aplinkybėms ir nurimus jausmams, bus pakartotinai apsvaistytas ir įvertintas. Gali nutikti ir taip, kad tokio susitarimo derybų šalis laikytis nebenorės. Todėl svarbus mediacijos paveldėjimo ginčiuose aspektas yra tas, jog mediatoriaus užduotis yra tinkamai įvertinti šalių galimybes dalyvauti mediacijoje ir, esant reikalui, neskubinti ir leisti gedėti.

Kitas mediacijos paveldėjimo ginčiuose ypatumas yra tas, jog manoma, kad tokiuose ginčiuose yra sudėtingiau taikyti mediaciją, kadangi labiausiai su svarstomu dalyku susijęs asmuo (testatorius), yra miręs ir negali dalyvauti mediacijoje⁴⁵. Tokiu atveju yra kur kas sunkiau išsiaiškinti tikrąją testatoriaus valią ir pasiekti, kad ne tik ginčo šalių teisėti interesai būtų apginti, tačiau nebūtų pažeista testatoriaus valia. Dažnai tokiais atvejais apie tam tikrus niuansus ir aspektus tenka spręsti analizuojant bendrą situacijos kontekstą, aiškinantis susijusias aplinkybes, gilinantį į artimųjų tarpusavio santykius ir testatoriaus ryšius su jais.

Iš to, kas išdėstyta, galime daryti išvadą, jog mediacijos taikymas ginčiuose dėl paveldėjimo, kaip ir bet kurių kitų teisinių ginčų atveju, turi tam tikrą specifiką, į kurią būtina atsižvelgti. Ko gero, svarbiausia jų ypatybė yra nulemta šių ginčų dualumo – mediatoriui tenka didelė atsakomybė derinti ne tik teisinius situacijos išmanymo aspektus, bet ir analizuoti psichologines mediacijoje dalyvaujančiųjų charakteristikas bei atitinkamai priimti sprendimus dėl tinkamo mediacijos vykdymo.

1.3. Mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose privalumai

Profesoriaus S. M. Merfio⁴⁶ teigimu, mediacija yra efektyvi ir veiksminga alternatyva teisminiam bylinėjimuisi. Net ir turint omenyje tai, jog galbūt mediacija ir nebus taikoma kiekvienu paveldėjimo ginčo atveju, tačiau įvertinant asmeninius ir šeiminius tokių ginčų aspektus, ši teisės sritis gali būti laikoma ypatingai tinkama mediacijai.

Vienas dažniausiai mokslinėje literatūroje⁴⁷ nurodomų mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose privalumų – šio proceso privatumas ir konfidencialumas. Teisminis nagrinėjimas paprastai

⁴⁴ Madoff R. D., *supra* note 13. P. 700.

⁴⁵ *Ibid.* P. 698.

⁴⁶ Murphy S. W. Enforceable Arbitration Clauses in Wills and Trusts: A Critique // 2011, 26(4). P. 635.

⁴⁷ Radford M. F. Advantages and Disadvantages of Mediation in Probate, Trust, and Guardianship Matters // Pepperdine Dispute Resolution Law Journal. 2001, Vol. 1, Issue 2. P.241-242; Vorys Y., *supra* note 12. P. 880; Chester R. Less Law, but More Justice?: Jury Trials and Mediation as Means of Resolving Will Contests // Duquesne Law Review. 1999, No. 2. P. 198.

yra viešas ir dokumentuojamas, o paveldėjimo atvejais dažnai būna susiję su šeimos paslaptimis ir nesutarimais, dėl kurių šalys gali jausti gėdos ir nepatogumo jausmus. Taigi privatumas bus ypatingai vertingas tais atvejais, kuomet sprendžiant ginčą iškils poreikis viešai atskleisti tam tikrus nemalonus privačius šeimos reikalus⁴⁸. Manytina, kad mediacijos proceso privatumas šalis paskatins jaustis laisviau, kalbėti kur kas atviriau ir taip bus greičiau rastos tikrosios nesutarimų priežastys. Atkreiptinas dėmesys, jog taikinamojo tarpininkavimo procedūros konfidencialumo užtikrinimas yra įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁴⁹ bei Taikinamojo tarpininkavimo įstatyme⁵⁰.

Gerų šeimos tarpusavio santykių išsaugojimas ir jų tęstinumas yra viena svarbiausių priežasčių pasirinkti mediaciją sprendžiant paveldėjimo ginčus. Mokslinėje literatūroje yra reiškiamas mintis, kad mediacija siekia sumažinti konfliktą ir padidinti harmoniją⁵¹. Kaip teigia S. N. Gary⁵², daugumoje paveldėjimo ginčų atvejų užsitęsęs ir priešiškas bylinėjimasis galėtų nepataisomai sugriauti šeimų santykius, o „mediacija gali pataisyti, išlaikyti ar pagerinti besitęsiančius santykius“. Siekdamas išspręsti kilusį konfliktą mediacijos metu šalys turi bendradarbiauti ir bendrai ieškoti sprendimo, o tai padeda joms įgyti komunikavimo bei problemų sprendimo įgūdžių, kurie joms neabejotinai pagelbės ateityje. Taigi, kaip rašo J. Sondaitė⁵³ „viena iš šeimos mediatoriaus funkcijų yra ir edukacinė.“ Čia dera paminėti ir jau anksčiau minėtą M. Street⁵⁴ ir L. J. Walkerio⁵⁵ pozityvų požiūrį į išankstinį palikimo planavimą, šių autorių priskiriamą rūpinimosi šeima ir jos gerove kultūros sričiai. Iš anksto įtraukiant būsimus įpėdinius į palikimo planavimo ir testamento rengimo procesą siekiama išvengti ateities konfliktų ir išsaugoti taiką šeimoje.

Galimybė lengviau išspręsti emocinius ginčo dėl paveldėjimo aspektus yra kitas mediacijos privalumas. Ypatingai tai aktualu ginčiuose, kuriuose dalyvauja šeimos nariai. Pasiiekti šį tikslą padeda tiek proceso neformalumas, tiek konfidencialumas. Kaip jau minėta anksčiau, paveldėjimo

⁴⁸ Madoff R. D., *supra* note 13. P. 700.

⁴⁹ Taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu gautos informacijos konfidencialumą riboja Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 177 ir 189 str. nuostatos. 177 str. 5 d. numato, jog „duomenys gauti taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu negali būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatyme numatytus atvejus.“, o 189 str. 2 d. 5 p. nustato, kad taikinimo tarpininkai negali būti apklausiami apie aplinkybes, kurias sužinojo taikinamojo tarpininkavimo metu. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁵⁰ Taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 7 str. nuostatos reglamentuoja konfidencialumo principo taikymą ir jo ribas. Šiame straipsnyje numatyta, kad „jeigu ginčo šalys nesusitarė kitaip, ginčo šalys, taikinimo tarpininkai ir taikinamojo tarpininkavimo paslaugų administratoriai turi laikyti paslapyje visą taikinamojo tarpininkavimo ir su juo susijusią informaciją, išskyrus informaciją, (...) kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui“.

⁵¹ Murphy S. M., *supra* note 46. P. 672.

⁵² Gary S. N., *Mediating Probate Disputes*, *supra* note 10. P.12.

⁵³ Sondaitė J., *supra* note 7. P. 26.

⁵⁴ Street M. A., *supra* note 14. P. 144.

⁵⁵ Walker L. J., *supra* note 22. P. 26.

ginčus dažnai sukelia ilgai slopintos šeimos problemos. Neretai šalys tokiais atvejais siekia ne daugiau, nei tam tikro emocinio rezultato – galbūt atsiprašymo arba tiesiog galimybės išlieti susikaupusį pyktį dėl situacijos, kurią vertina kaip nesąžiningą⁵⁶. Mediacijos procesas sąlygoja geresnį šalių tarpusavio supratimą, suteikia galimybę išsakyti savo požiūrį ir būti išgirstam. Kaip teigia profesorius R. D. Madoffas⁵⁷, daugybė konfliktų kyla dėl to, kad šalys neturi galimybės papasakoti savo istorijos versijos. Teisminio bylinėjimosi kontekste tai vadinama „sulaukti savo valandos teisme“. Vis dėlto, minėto profesoriaus teigimu, savosios valandos sulaukimas teismo procese gali ir neatnešti tokio pasitenkinimo, kokį šalys patirtų dalyvaudamos mediacijos procese, kadangi teisminiame procese tik tam tikri ginčo aspektai bus laikomi svarbiais ir aptariamais. Kaip jau minėta anksčiau, paveldėjimo ginčai labai specifiški tuo, jog didžioji dalis nesutarimų juose kyla ne dėl teisinių klausimų, o veikiau dėl įvairių asmeninių nuoskaudų, šeimos tarpusavio santykių bei emocinių vertinimų. Šių ginčo pusių teismas netirs ir nesiaiškins, kadangi teismui rūpi tik teisės ir juridiskai reikšmingų faktų klausimai. Kitos ginčo šalies išklausymas gali paskatinti susitaikymą ir bendro sprendimo priėmimą dar ir dėl to, kad žmonės turi įprotį juodomis spalvomis piešti savo priešininką bylinėjimosi procese, o kitos pusės išklausymas gali paskatinti įveikti tokią išankstinę nuostatą⁵⁸. Vien jau pats komunikavimas, anot R. D. Madoffo⁵⁹, padeda sureguliuoti kai kuriuos ginčus, o ginčo sprendimo kontrolės sutelkimas šalių rankose gali padidinti psichologinį gerbūvį⁶⁰. Taigi galima pritarti nuomonei, kad mediacijos pagrindinis tikslas ne visada yra abipusiškai priimtino susitarimo pasiekimas. Svarbesnis tikslas gali būti pasiektas šalių tarpusavio supratimas.⁶¹

Jau anksčiau buvo užsiminta apie galimybę šalims pačioms sukurti savo pačių ginčo sprendimo variantą. Taigi mediacija sutelkia šalių rankose didelę ginčo sprendimo procedūros ir galutinio susitarimo sąlygų kontrolę bei skatina prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą⁶². Būtent toks savarankiškas ginčo sprendimas yra laikomas garantija, kad šalys laikysis susitarimo sąlygų, vertins jas kaip sąžiningas ir nevengs vykdyti susitarimo. Toks lankstumas yra svarbus mediacijos privalumas. Galima išskirti du didelius suvaržymus teisminiame procese. Visų pirma, teismo priimtas sprendimas būna palankus tik vienai šaliai, kita tampa pralaimėjusiaja. Antra, bylinėjimasis riboja ginčo sprendimo rezultatus vien tik griežtai teisinėmis alternatyvomis⁶³. Mediacija eliminuoja

⁵⁶ Radford M. F., Advantages and Disadvantages of Mediation in Probate, Trust, and Guardianship Matters, *supra* note 47. P. 243.

⁵⁷ Madoff R. D., *supra* note 13. P. 701.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.* P. 710.

⁶⁰ Gary S. N., Mediating Probate Disputes, *supra* note 10. P. 12.

⁶¹ Sondaitė J. Mediacijos stilių lyginamoji analizė // Socialinis darbas. 2004, Nr. 3(2). P. 114.

⁶² Maclean M. Family mediation: alternative or additional dispute resolution? Editorial // Journal of Social Welfare & Family Law. 2010, Vol. 32, No. 2. P. 105.

⁶³ Radford M. F., Advantages and Disadvantages of Mediation in Probate, Trust, and Guardianship Matters, *supra* note 47. P. 247.

šiuos teismo proceso trūkumus ir leidžia ginčo šalims pačioms nuspręsti, koks galutinis sprendimas yra priimtinas abiems pusėms ir atitinka jų poreikius. Tikėtina, kad tai bus originalus sprendimas, nei priimtas teismo, kadangi jis nebus ribojamas formalių teisinės technikos principų. Tokiu būdu šalys gali pasiekti sprendimą, kurį abi pusės pripažins ne tik kaip joms geriausiai tinkamą, bet ir kaip sąžiningą, atitinkantį jų vertybes bei atsižvelgiantį į jausmus, ne tik teises, bet ir neteises ginčo puses ir dėl to juo bus labiau patenkintos, nei formaliu teisiniu sprendimu. Atkreiptinas dėmesys, kad sprendimo pripažinimas sąžiningu yra labai svarbus, kadangi, kaip pabrėžia S. N. Gary „daugybė teisinių ieškinių yra pateikiama ne dėl to, kad ieškovas mano, jog testatorius buvo neveiksnus arba jam neteisėtai buvo daroma įtaka, bet dėl to, kad testamentinis paskirstymas kertasi su ieškovo supratimu apie tai, kas yra sąžininga“⁶⁴. Verta atkreipti dėmesį, jog sąžiningumo principas yra vienas pagrindinių teisės principų, pripažįstamas ir teismų praktikoje: „sąžiningumas reikalauja atidumo, rūpestingumo, šalių kooperavimosi, viena kitos informavimo, atsižvelgimo į teisėtus ir pagrįstus kitos šalies interesus“⁶⁵. Tam tikrais atvejais nesąžiningumo teisiniuose santykiuose konstatavimas suponuoja sandorio negaliojimą. Šeimos ginčiuose nesąžiningumas nebūtinai siejamas su priešingumu teisės normoms, o dažniau yra vidinė, subjektyvi emocinė reakcija į situaciją, su kuria susiduriama, kritiškas testamentu, neatitinkančio įsivaizduojamo idealo, vertinimas. Taigi testatoriaus sudarytas testamentas gali neturėti teisinių trūkumų, tačiau paveldėtojų gali būti vertinamas kaip nesąžiningas (pvz., visas turtas lygiomis dalimis yra paliekamas dviem testatoriaus vaikams, tačiau tas palikimo gavėjas, kuris palikėju rūpinosi ir slaugė iki šio mirties, mano, jog jam turėtų atitekti didesnė palikimo dalis, negu tam, kuris prie testatoriaus gerovės neprisidėjo). Akivaizdu, kad vidiniai šalių įsitikinimai labai ženkliai veikia jų elgesį ir sprendimus, todėl nepaprastai svarbu turėti omenyje, jog paveldėjimo ginčų sprendime teisinės kategorijos, teisės normos bei teismų praktika ginčo šalims gali turėti labai menką svarbą, tačiau jų vidiniai įsitikinimai dominuos ir lems tolesnius sprendimus.

Ginčo sprendimo efektyvumas yra pateikiamas kaip dar vienas mediacijos privalumas. Efektyvumas mokslinėje literatūroje⁶⁶ dažniausiai siejamas su sumažintomis teismo ginčo sprendimo išlaidomis bei sutrumpinta ginčo sprendimo trukme. Yra teigiama, kad šis alternatyvus teismui ginčo sprendimo būdas leidžia greičiau, nei teisminiame procese, paskirti ir surengti susitikimus, sparčiau priimti sprendimus. Mediacijos būdu sprendžiant ginčus, ginčo sprendimui

⁶⁴ Gary S. N., *Mediation and the Elderly: Using Mediation to Resolve Probate Disputes over Guardianship and Inheritance*, *supra* note 34. P. 416-417.

⁶⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje R.P. v. UAB „Bonapriksas“, Nr. 2A-127/2008.

⁶⁶ Radford M. F., *Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters*, *supra* note 11, P. 642.

priimti gali pakakti ir vienos sesijos⁶⁷. Be abejo, operatyvus sprendimo priėmimas atspindi ir išlaidų sumažėjimu, kadangi yra išvengiama teismo proceso išlaidų (žyminio mokesčio, dokumentų vertimo išlaidų, eksperto darbo valandų apmokėjimo, honorarų teisininkams ir t. t.), kurios, ypač tais atvejais, kuomet palikimas yra mažos vertės, gali tapti neproporcingai didelės ginčytinam klausimui.

Kitas literatūroje pateikiamas mediacijos privalumas – jos patogumas⁶⁸. Tai gali būti svarbu dirbantiems arba neįgaliems ir dėl to ribotų judėjimo galimybių šeimos nariams. Kadangi mediacijos procesas nesiejamas su konkrečiomis patalpomis, data ar laiku, o tarnauja vien proceso dalyvių poreikiams, jis gali būti nustatomas laisvu dalyvių sutarimu.

Apibendrinant galima pastebėti, kad mediacija paveldėjimo ginčiuose yra vertinama dėl daugybės skirtingų aspektų, pradedant socialinės taikos bei šeimos santykių išsaugojimu ir baigiant ekonominio naudingumo kriterijumi. Vis dėlto, norisi pabrėžti, jog net ir nesiorientuojant vien į įprastą galutinį rezultatą – taikos susitarimo pasiekimą – arba net ir nepavykus šio tikslo pasiekti, įvykusi mediacija gali turėti didžiulę teigiamą reikšmę ir naudą, kadangi gali atverti tiek teisininkui, tiek klientui akis dėl to, kokios iš tiesų priežastys sąlygojo ginčo atsiradimą. Tokiu būdu bus praplėstas suvokimas apie susidariusią situaciją ir jos priežastis, kas, tikėtina, sąlygos ir lengvesnes ginčo sprendimo paieškas.

1.4. Mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose trūkumai

Nepaisant to, kad mediacijos taikymas sprendžiant paveldėjimo ginčus turi daug privalumų, tačiau autoriai, analizuojantys mediacijos pritaikymo galimybes ir privalumus, įžvelgia ir kai kuriuos šio ginčų sprendimo būdo trūkumus.

S. M. Merfis⁶⁹ teigia, kad „sėkminga mediacija yra gera priemonė išvengti konflikto, tačiau nesėkminga mediacija yra lėšų ir laiko švaistymas“. Lygindamas du alternatyvius ginčų sprendimo būdus – mediaciją ir arbitražą – jis pabrėžia skirtingus šių dviejų metodų privalumus. Anot S. M. Merfio, arbitražas gali efektyviai sutaupyti šalių ir mokesčių mokėtojų pinigus ir laiką, o mediacija, atvirkščiai, gali išseikvoti pinigus ir laiką, bet ji siekia sumažinti konfliktą ir paskatinti taiką tarp šalių. Taigi, jei pirminis tikslas yra sumažinti konfliktą, o ne sutaupyti pinigų, tuomet mediacija yra geriausias metodas. Ji ypač tinka tais atvejais, kuomet siekiama daugiau nei vien pinigų ar turto.

⁶⁷ Chester R., *supra* note 47. P. 182.

⁶⁸ Radford M. F., Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters, *supra* note 11. P. 639.

⁶⁹ Murphy S. M., *supra* note 46. P. 672.

Kita mokslininkė – Y. Vorys⁷⁰ – didžiausiu mediacijos trūkumu paveldėjimo ginčų kontekste taip pat įvardina tai, kad mediacijai pasiekus aklavietę šalims gali prireikti ginčą spręsti teisminiame procese. Jos nuomone, būtent aukštas emocijų lygmuo paveldėjimo ginčiuose, šalių nesugebėjimas ar nenoras komunikuoti, ilgalaikis užstrigimas savo pozicijoje, mažas atvirumas kompromisui gali paversti mediaciją netinkama paveldėjimo ginčų sprendimo priemone. Taigi, manytina, mediatorius kiekvienu atskiru atveju turėtų įvertinti ginčo sprendimo perspektyvas ir šalių gebėjimus siekti kompromiso.

Mediacija taip pat gali būti apsunkinta ir sudėtinga tais atvejais, kada į ginčą dėl paveldėjimo įsitraukia daug šalių⁷¹. Tokiu atveju bandymas sprendžiant ginčą atsižvelgti į daugelio suinteresuotų pusių interesus gali baigtis nesėkme. Paprastai praktikoje, net ir labai sudėtingų ginčų atvejais, stengiamasi, kad mediacijos seanso metu jame dalyvautų ne daugiau kaip dvi skirtingus interesus turinčios šalys. Todėl tuo atveju, jei į ginčą įsitraukę daugiau asmenų, yra stengiamasi ginčą skaidyti ir grupuoti į tam tikrus atskirus klausimus, kurie yra aktualūs atskiriems asmenims ir mediacija konkrečiu klausimu vyksta būtent tarp suinteresuotų šalių. Radus bendrą požiūrį, kai kurie asmenys iš ginčo pasitraukia, nes jų interesus galbūt galima patenkinti kitu būdu arba jų reikalavimai jau nebėra ginčo dalis, o tolesnėje mediacijoje dalyvauja likusieji asmenys. Taigi tokiu būdu skaidant ginčo klausimus ir medijuojant tarp atskirų asmenų, diskutuojamas objektas yra tikslinamas, skaidomas, tam tikri šalutiniai klausimai atmetami ir ginčo klausimų bei ginčo šalių ratas siaurėja. Toks mediacijos vykdymo būdas, be abejo, reikalauja daug laiko ir gali nebūti ypatingai pigus. Ginčo sprendimas mediacijos būdu pabrangsta ir tuo atveju, kai ginčo šalims norint išsiaiškinti visus galimus ginčo sprendimo variantus prireikia pasinaudoti tam tikrų ekspertų ir konsultantų, pvz. teisininkų, mokesčių planavimo specialistų, paslaugomis.

Galime daryti išvadą, kad mediacijos trūkumų mokslinėje literatūroje nurodoma kur kas mažiau, nei šio metodo privalumų. Be abejo, kiekvienu atveju mediatoriui dera atskirai įvertinti kiekvieno ginčo dėl paveldėjimo galimybes bei tinkamumą spręsti jį mediacijos keliu, kadangi tai gali būti būtent tas konkretus atvejis, kuriame trūkumai nusveria privalumus ir efektyviam mediacijos taikymui gali atsirasti kliūčių.

⁷⁰ Vorys Y., *supra* note 12. P. 881.

⁷¹ Madoff R. D., *supra* note 13. P. 700.

2. TINKAMO MEDIACIJOS VYKDYMO GINČUOSE DĖL PAVELDĖJIMO SĄLYGOS

2.1. Atvejai, kada mediacija paveldėjimo ginčiuose nerekomenduojama

Nors mediacija yra tinkama daugeliu atvejų sprendžiant paveldėjimo ginčus, vis dėlto kai kurie paveldėjimo ginčų atvejai mediaciją gali padaryti sudėtingu ar netgi netinkamu ginčo sprendimo būdu.

Galimas mediacijos paveldėjimo ginčiuose trūkumas, kuris įpareigoja mediatorių būti ypatingai atidžiu ir įžvalgiu, ir gali padaryti mediaciją neįmanomą, yra šalių tarpusavio jėgų ir galių disbalansas. Šį trūkumą mini dauguma mediaciją paveldėjimo ginčiuose analizuojančių autorių⁷². Šalių disbalansas gali pasireikšti daugeliu skirtingų būdų (pvz. teigiama, kad „netgi pats gambiausias mediatorius gali nesugebėti panaikinti daugybę metų trukusį vieno individo dominavimą prieš kitą“⁷³) ir mediatorius turėtų būti pasiruošęs į situaciją žvelgti nestereotipiškai. M. F. Radford⁷⁴ pateikia vaizdų pavyzdį, iš kurio matyti mediatoriaus įžvalgumo ir visapusiškos kompetencijos svarba: mediatorius turėtų būti ypač atidus, jei viena ginčo šalių yra senyvo amžiaus asmuo, kuris gali turėti suvokimo sunkumų, nereikšti ar neginti savo interesų. Kita vertus, mediatorius neturėtų pasiduoti stereotipui, pagal kurį pagyvenę žmonės yra dažnai vertinami kaip nelankstūs, pasimetę, nesusivokiantys situacijoje, kadangi tai gali būti senstančio šeimos patriarcho pasirinkta emocinė šeimos kontrolės forma ir trukdymas kitai mediacijos šaliai pasinaudoti kitomis savo interesų gynimo formomis, kurios gali būti laikomos nepagarbiomis. Taigi, mediatorius turėtų atidžiai įvertinti skirtingas šalių galimybes save atstovauti, jų gebėjimo derėtis įgūdžius, finansinį suinteresuotumą, amžių, psichologinę ar finansinę priklausomybę nuo vienas kito.

Kitas atvejis, kada mediacija yra negalima – mediacijos šalis neturi teisinio veiksnio arba yra manoma, kad negalės tinkamai atstovauti savo interesų⁷⁵. Galimo veiksnio trūkumo pavyzdžiu gali būti vyresnio amžiaus asmuo, kuris, nepaisant to, kad teismo sprendimu nėra pripažintas neveiksniu, savo interesų tinkamai atstovauti ir prisiimti atsakomybės už sprendimų padarinius negalės. Kitas netinkamos mediacijos dėl veiksnio trūkumo pavyzdys – dar negimę arba mažamečiai paveldėtojai. Be abejo, tokiu atveju juos atstovauti gali jų globėjas ar teisinis atstovas, tačiau tokiu atveju kyla rizika, kad šių asmenų interesai gali būti pažeisti.

⁷² Radford M. F., Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters, *supra* note 11. P. 638; Vorys Y., *supra* note 12. P. 882; Chester R., *supra* note 47. P.202.; Gary S. N., Mediating Probate Disputes, *supra* note 10. P. 13.

⁷³ Chester R., *supra* note 47. P. 202.

⁷⁴ Radford M. F., *op. cit.* P. 639.

⁷⁵ Gary S. N., Mediation and the Elderly: Using Mediation to Resolve Probate Disputes over Guardianship and Inheritance, *supra* note 34. P. 399.

Prie negalimos mediacijos atvejų užsienio autoriai priskiria ir jau ankstesniame skyriuje apie mediacijos specifiką aprašytą mediacijos gedulo metu atvejį. Kaip teigia S. N. Gary⁷⁶, „gedulas ir būdai, kuriais šalys su juo tvarkosi, taip pat paveiks ir šalių gebėjimus dalyvauti mediacijoje“, dėl šios priežasties ji mano, jog mediacijos taikymas ginčui išspręsti bus sėkmingesnis, jei ji bus atidėta iki gedėjimo procesas pažengs ir taps nebe toks intensyvus.

Užsitęsusi šeimos nesantaika paveldėjimo ginčų atveju taip pat gali būti kriterijus, nusakantis, jog mediacija nebus tinkama priemonė ginčui spręsti. Be abejo, mediacija gali būti taikoma kaip pagalbinė priemonė šeimos nariams geriau suprasti vieniems kitus, tačiau nors „ankstyva ginčų mediacija šalims leidžia taikioje erdvėje išdiskutuoti daugybę klausimų, kurie kitaip pradėtų graužti“⁷⁷, pavėluota mediacija tokios naudos neatneša: „kuo labiau šalys laikosi savo pozicijų, tuo mažiau tikimybės, kad mediacija bus sėkminga“⁷⁸. Ypatingai, manytina, mediacija nepasieks savo tikslų, jei atviras konfliktas tarp šeimos narių tęsiasi daug metų prieš palikėjo mirtį⁷⁹.

Mediacija neturėtų būti taikoma ir tais atvejais, kada išskyla teisinio precedento poreikis. „Kai kuriose teisinėse srityse konkrečios bylos baigtis turės įtakos ir kitoms byloms. Dėl šios priežasties, yra svarbus teismo sprendimas, nustatantis precedentą, kuris būtų naudojamas vėlesniuose ginčiuose.“⁸⁰ Nors S. N. Gary mano, jog paveldėjimo ginčai yra ta sritis, kurioje mažai tikėtinas precedento poreikis, visgi tokio poreikio buvimas nusvertų teismo proceso, o ne mediacijos naudai⁸¹.

R. D. Madoffas išskiria penkis atvejus, kuriuos paveldėjimo ginčų mediatoriai praktikai identifiko, kaip problematiškus ir nerekomenduotinus: „atvejai, kada šalys nebuvo susipažinusios su mediacijos procesu; atvejai, kada šalių galimybes apie konfliktą galvoti racionaliai temdė metų metus kauptas pyktis; atvejai, kada mediatorius neturėjo patirties su sudėtingais paveldėjimo atvejais; atvejai, kada šalys buvo priverstos dalyvauti mediacijoje prieš savo valią; ir atvejai, kada šalys buvo taip įsitikinusios savo pozicijų teisumu, kad atsisakė eiti į kompromisus.“⁸²

Taigi matome, kad mediacijos taikymas paveldėjimo ginčiuose nėra rekomenduojamas kiekvienu atveju, o tam tikrose situacijose netgi griežtai patariama šio metodo nenaudoti. Kiekvienu atskiru atveju reikėtų apsvarstyti tiek asmeninius, tiek šeimos interesus, teisinio reglamentavimo būvimą, kritiškai vertinti susitarimo galimybę ir polinkį daryti kompromisus.

⁷⁶ Gary S. N., *Mediation and the Elderly: Using Mediation to Resolve Probate Disputes over Guardianship and Inheritance*, *supra* note 34. P. 432.

⁷⁷ Radford M. F., *Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters*, *supra* note 11. P. 665.

⁷⁸ Gary S. N., *op. cit.* P. 433.

⁷⁹ Chester R., *supra* note 47. P. 202.

⁸⁰ Gary S. N., *op. cit.* P. 433.

⁸¹ Gary S. N., *Mediating Probate Disputes*, *supra* note 10. P. 13.

⁸² Madoff R. D., *supra* note 13. P. 703.

2.2. Tinkamo mediacijos stiliaus paveldėjimo ginčiuose parinkimas

Kaip pabrėžia M. F. Radford, nepaisant mediatoriui taikomo nešališkumo bei neutralumo reikalavimo, mediatorius nėra pasyvi šalis⁸³. Mediaciją vykdo skirtingą išsilavinimą bei patirtį turintys mediatoriai, o jų turimi įgūdžiai ir taikomi mediacijos stiliai tarpusavyje ženkliai skiriasi. Literatūroje galima rasti tiek skirtingų mediacijos stilių klasifikacijas, tiek pačių mediatorių skirstymą pagal taikomą mediacijos stilių. Mediatorių stiliai gali būti matuojami ir vertinami skalėje tarp pasyvaus ir lyderio arba aktyvaus problemos sprendėjo vaidmens⁸⁴. Teigiama, kad „mediatorius gali turėti daugybę vaidmenų, įskaitant palengvintojo, informacijos perdavėjo, pedagogo, išteklių išplėtojo, tikrovės tikrintojo ir „velnio advokato“, detalių sergėtojo, sutaikytojo ir interpretatoriaus.“⁸⁵ J. Wood⁸⁶ atliktas tyrimas nurodo šiuos galimus mediatoriaus vaidmenis: patarėjas, derybininkas, palengvintojas ir demokratas.

Paprastai išskiriami šie mediacijos stiliai: vertinamasis⁸⁷, transformacinis⁸⁸, pasakojamasis⁸⁹, struktūrinis⁹⁰. L. Parkinson⁹¹ dar išskiria ekosistematinį, į šeimos interesus orientuotą mediacijos stilių. Taip pat egzistuoja ir apibendrintas mediacijos stilių skirstymas pagal mediacijos proceso tikslus: į sprendimą orientuota mediacija, į procesą orientuota mediacija, į pokyčius orientuota mediacija⁹². Profesorius L. Riskin pažymi, kad „egzistuoja du pirminiai faktoriai lemiantys mediatorius pakraipą: ar mediatorius naudoja „lengvinančiąsias“ ar „vertinamąsias“ technikas siekdamas šalių susitarimo ginčo klausimu, ar mediatorius ir šalys mediacijoje susitelkia į klausimo esmę siaurai ar plačiai“⁹³. Dauguma autorių kalbėdami apie tinkamos mediacijos vykdymą analizuoja dviejų jos stilių – vertinamojo (angl. *evaluative*) ir lengvinančiojo (angl. *facilitative*) – privalumus bei trūkumus. Abstrakčiai kalbant vertinamoji mediacija įvertina šalių ginčo stipriąsias ir silpnąsias puses ir prognozuoja teismo sprendimą⁹⁴. Lengvinančiosios mediacijos metu susitelkiama į šalių galimybes savo pačių jėgomis išspręsti konfliktą bei siekiama išmokyti šalis konflikto sprendimo įgūdžių tam, kad ateityje jų būtų išvengta.

⁸³ Radford M. F., Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters, *supra* note 11. P. 622.

⁸⁴ Wood J. Mediation Styles: Subjective Description of Mediators // Conflict Resolution Quarterly. 2004, Vol. 21, No. 4. P. 437.

⁸⁵ Radford M. F., *op. cit.* P. 622.

⁸⁶ Wood J., *op. cit.* P. 437.

⁸⁷ Radford M. F., *op. cit.* P. 622.

⁸⁸ Parkinson L., *supra* note 41. P. 39.

⁸⁹ *Ibid.* P. 42.

⁹⁰ *Ibid.* P. 36.

⁹¹ *Ibid.* P. 44.

⁹² Kauffman N., Davis B. What Type of Mediation Do You Need? // Dispute Resolution Journal. 1998, No. 53(2). P. 10.

⁹³ Stulberg J. B. Facilitative Versus Evaluative Mediator Orientations: Piercing the “Grind” Look // Florida State University Law Review. 1997, Vol. 24:985. P. 987.

⁹⁴ Radford M. F., *op. cit.* P. 623.

Toliau tyrimo tekste bus aptartas abiejų šių mediacijos stilių tinkamumas sprendžiant ginčus dėl paveldėjimo.

Kaip nurodo N. Kauffman ir B. Davis⁹⁵, „siekiamas mediacijos tikslas padeda pasirinkti mediatorių ir mediacijos stilių“. Visgi pabrėžiama, kad „dauguma šeimos mediatorių turi daugiau „į procesą orientuotą požiūrį“⁹⁶, kuris iš esmės reiškia, jog ginčams spręsti yra taikomas lengvinantysis mediacijos stilius. R. N. Amadei ir L. S. Lehrburger⁹⁷ lengvinančiojo mediacijos stiliaus taikymą vadina į procesą orientuota (angl. *process-oriented*) mediacija. N. Kauffman ir B. Davis⁹⁸ rašydamos apie lengvinančiojo mediacijos stiliaus taikymą vadina jį į pokyčius orientuota (angl. *change-oriented*) mediacija. Nepaisant skirtingų mediacijos pavadinimų, visų minėtų autorių mintys dėl lengvinančiojo mediacijos stiliaus paskirties sutampa – jis šalis skatina siekti jų interesais pagrįsto sprendimo, kuris geriausiai patenkina visų šalių reikmes, leidžia emociškai gyti, o pačios šalys yra skatinamos bendradarbiauti ir ieškoti kūrybingo sprendimo, kurio nė viena iš jų nebūtų sugalvoję pačios savo jėgomis. Šiuo atveju mediatoriaus užduotis yra šalis paskatinti praplėsti jų tarpusavio diskusiją, neapsiribojant vien siaurais teisiniais klausimais, ir rasti kūrybiškesnį sprendimą nei tas, kuris būtų priimtas bylinėjantis teisme⁹⁹. Mediatorius taikant „į procesą orientuotą“ požiūrį yra tik pagalbininkas, padedantis šalims sprendžiant emocinius aspektus ir planuojant realiai įgyvendinamą bendrą ateities veiksmų planą. Preziumuojama, kad šalys yra pakankamai kompetentingos ir pajėgios pačios savo jėgomis priimti sprendimą. Šis mediacijos stilius, R. N. Amadei ir L. S. Lehrburger nuomone, yra tinkamiausias jei ginčas apima buvusius ar egzistuojančius ryšius tarp žmonių, yra svarbūs ateities santykiai ir tolimesnis bendravimas, yra bendrų ar papildančių interesų¹⁰⁰.

Kitas minėtų autorių aptariamas mediacijos stilius yra vertinamasis. N. Kauffman ir B. Davis¹⁰¹ mediaciją, kada yra taikomas vertinamasis mediacijos stilius, vadina į rezultatą nukreipta (angl. *outcome-oriented*) mediacija, o R. N. Amadei ir L. S. Lehrburger¹⁰² tokią mediaciją vadina į turinį orientuota (angl. *substance-oriented*) mediacija. Šios mediacijos metu mediatorius, remdamasis savo patirtimi, įvertina ginčo situaciją ir pateikia rekomendacijas, kaip toks atvejis turėtų būti išspręstas. Dažniausiai ši rekomendacija remiasi tuo, kaip mediatoriaus žiniomis toks

⁹⁵ Kauffman N., Davis B., *supra* note 92. P. 10.

⁹⁶ Amadei R. N., Lehrburger L. S. The World of Mediation. A Spectrum of Styles // Dispute Resolution Journal. 1996, No. 51(4). P. 64.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Kauffman N., Davis B., *op.cit.* P.10.

⁹⁹ Amadei R. N., Lehrburger L. S., *op.cit.* P. 63.

¹⁰⁰ *Ibid.* P. 64.

¹⁰¹ Kauffman N., Davis B., *op. cit.* P.10.

¹⁰² Amadei R. N., Lehrburger L. S., *op. cit.* P. 63.

ginčas būtų sprendžiamas teisme¹⁰³. R. N. Amadei ir L. S. Lehrburger nuomone, į turinį nukreipta, t. y. vertinamoji, mediacija labiausiai tinkama tais atvejais, kai ginčo objektas yra aiškiai apibrėžtas ir gali būti lengvai padalintas (dažniausiai pinigai), tarp šalių nenumatomas santykių tęstinumas, nėra bendrų ar persidengiančių poreikių bei interesų, tarp ginčo šalių neįmanomas pasitikėjimas¹⁰⁴.

Taigi iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad mediacijos stiliaus paveldėjimo ginčiuose parinkimas yra gana aiškus, kadangi iš esmės priklauso nuo aiškiai nustatytų galimų kriterijų – ginčo objekto, siekiamo tikslo, tarpusavio pasitikėjimo bei darnių santykių tarp ginčo šalių išsaugojimo ateityje poreikio. Vis dėlto, pripažįstama, kad „mediacijos stiliaus pasirinkimas tampa miglotas, kai šalių tikslai yra persipynę“¹⁰⁵ (įtraukti ne vien finansiniai, bet ir emociniai aspektai), remtis vien ateities ryšio tęstinumu kaip kriterijumi ne visada galima, taigi realybėje „į rezultatą nukreipti ir į pokyčius nukreipti atvejai nėra aiškiai atskiriami“¹⁰⁶.

Visgi diskusijoje dėl mediacijos stiliaus tinkamumo paveldėjimo ir šeimos ginčų atvejais, atrodo, argumentai nusveria lengvinančiosios mediacijos naudai. D. Spenceris ir M. Broganas¹⁰⁷ savo knygoje išsako mintį, kad lengvinančioji mediacija daugeliu civilinių ginčų atvejų yra optimalus sprendimas, kadangi siūlo didesnę lankstumą kūrybingiems sprendimams, o vertinamoji mediacija gali trukdyti komunikavimui tarp mediatoriaus ir šalių. Taip pat vertinamoji mediacija gali vesti į pozicines derybas ir nutrauks šalių bandymus taikiai susitarti, mediatoriui šalių akyse gali būti sunku išlaikyti neutralumą, jei jis imsis vertinamosios mediacijos, gali kilti abejonių dėl vertinamosios mediacijos kokybės, ypač, jei ji atliekama ankstyvajame ginčo etape, kol dar nebuvo tiriami įrodymai, taip pat minėti autoriai mano, kad vertinamosios mediacijos taikymui yra būtinas teisinis išsilavinimas. C. C. Camp¹⁰⁸ nuomone, dauguma į ginčus įsitraukusių šeimų daugiausia naudos turėtų iš lengvinamosios mediacijos, kuri paskatintų tiesioginį bendravimą ir leistų be išorinio spaudimo rinktis ginčo sprendimo variantus. Cituotiems autoriams pritaria ir L. P. Love bei S. E. Sterkas¹⁰⁹ teigdami, kad lengvinančioji mediacija bus ypač patraukli testatoriui, kuris tikisi ir nori, kad šeimos narių ryšiai tęstųsi, net jei kai kurie nariai bus mažiau negu patenkinti testamentu nuostatomis“.

¹⁰³ Amadei R. N., Lehrburger L. S., *supra* note 96. P. 63.

¹⁰⁴ *Ibid.* P. 64.

¹⁰⁵ Kauffman N., Davis B., *supra* note 92. P.12.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Spencer D., Brogan M. *Mediation Law and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press. 2006. P.106.

¹⁰⁸ Camp C. C. *Mediating the Indissoluble Family: Mediator Style in Domestic Relations Cases* // *BYU Journal of Public Law*. 2012, No. 26(2). P. 202.

¹⁰⁹ Love L. P., Sterk S. E. *Leaving More Than Money: Mediation Clauses in Estate Planning Documents* // *Washington & Lee Law Review*. 2008, Vol. 65. P. 572.

Analizuojanti mediacijos stiliaus tinkamo parinkimo paveldėjimo ginčiuose problemą M. F. Radford¹¹⁰, atmeta tai, jog kai kurie autoriai, argumentuodami šeimos santykių tęstinumo nepaisant konflikto svarbą, šeimos ginčams spręsti tinkamiausiu laiko lengvinantįjį stilių, kritiškai žiūri į šią mintį ir teigia, kad kai kuriais paveldėjimo ginčų atvejais šalims gali nerūpėti ir nereikėti išsaugoti ateities santykius po ginčo išsprendimo. Taip atsitikti gali tais atvejais, kai į ginčą įsitraukia vadinamoji „išplėstinė“ šeima. Jei ginčas kyla tarp pilnamečių testatoriaus vaikų iš pirmos santuokos ir antrosios testatoriaus žmonos, su kuria jie niekada nepalaikė ryšio, šios ginčo šalys pasidalinę palikimą gali pasukti skirtingais keliais, nepatirdamos jokių emocinių ar psichologinių nuostolių dėl nutrūkusio ryšio. Dėl šios priežasties M. F. Radford daro išvadą, kad panašiuose ginčiuose lengvinantįjį stilių praktikuojantis mediatorius, kuris skiria per daug laiko stengdamasis išlaikyti santykių tęstinumą ir nepakankamai laiko perspektyvaus sprendimo paieškai, gali būti mažiau efektyvus nei vertinantįjį stilių taikantis mediatorius. Kita vertus, tuo atveju, jei šalys akivaizdžiai bus įtrauktos į ateityje besitęsiantį bendravimą, per didelis susitelkimas į siaurus teisinius mediacijos rezultatus, gali padėti pamatus didesnei nesantaikai ateityje. Atsižvelgdamos į galimą riziką pasirinkti netinkamą mediatorių arba mediacijos stilių, šalys daug išloštų, jei jau pačioje ginčo pradžioje įvertintų siekiamus tikslus¹¹¹.

Taigi matome, kad tinkamas mediacijos stiliaus parinkimas gali tapti iššūkiu ne tik ginčo šalims, tačiau ir pačiam mediatoriui. Jis turi skirti laiko ne tik įsigilinti į ginčo objektą, jo svarbą šalims, teises ginčo aplinkybes, bet ir šalių tarpusavio santykius, vertinti šių santykių perspektyvumą ateityje. Akivaizdu, kad mediatorius turi būti lankstus ir įvairiapusiškai vertinti ginčo aplinkybes. Panašiu plačiu požiūriu vadovaujasi praktikuojantis mediatorius O. Rossas¹¹², kuris išvystė požiūrį paties pavadintą „situacine mediacija“. Jis teigia, kad tai yra stilius, kuris apjungia „svarbiausius vertinamosios, bendradarbiavimo, transformacinės ir humanistinės mediacijos bruožus“. Šio stiliaus esmė yra buvimas lanksčiu ir prisitaikymas prie ginčo pobūdžio bei šalių. Manytina, kad toks lankstus mediacijos taikymas skirtingų autorių gali būti vadinamas įvairiais pavadinimais, bet praktikuojamas gana plačiai. Ko gero, labai teisingai diskusiją dėl skirtingų mediacijos stilių tinkamumo įvertino C. C. Camp: „labiau pamatuotas požiūris į šią diskusiją, vis dėlto, pripažinti mediacijos srityje egzistuojančių stilių įvairovę, kartu suvokiant, kad

¹¹⁰ Radford M. F., Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters, *supra* note 11. P. 623.

¹¹¹ Kauffman N., Davis B. savo straipsnyje „What Type of Mediation Do You Need?“ pateikia sąrašą rekomenduojamų klausimų, į kuriuos atsakiusios šalys galėtų tinkamai nuspręsti dėl tam tikro mediacijos stiliaus priimtumo jų ginčui spręsti. Pagalbinė medžiaga bei tinkamai apsispręsti padedantys klausimai pateikiami prieduose Nr.1, Nr. 2 ir Nr. 3. Plačiau žiūrėti Kauffman N., Davis B., *supra* note 92. P. 12-14.

¹¹² Fazzi C. A Mediation Style That Combines Many Others // Dispute Resolution Journal. 2004, No. (59)2. P. 86.

ne visi stiliai ar modeliai yra tinkami ir efektyvūs visais atvejais.¹¹³ Tinkamas stiliaus pasirinkimas atsižvelgiant į ginčo specifiką vertintinas kaip mediatoriaus kompetencijos, kvalifikacijos ir patirties ženklas¹¹⁴.

Taigi nepaisant to, kad tiek vertinamoji, tiek lengvinančioji mediacija, tikėtina, turės tą patį rezultatą, t. y. pasibaigs rašytiniu susitarimu, emocinis situacijos vertinimas bei pasekmės gali būti labai skirtingos. Iš tiesų galima sutikti su autoriais, manančiais, jog kiekvienu atskiru atveju turėtų būti vertinamas konkretaus ginčo kontekstas, šalių tikslai ir sprendžiama dėl mediacijos stiliaus parinkimo atskirai.

2.3. Mediacijos vykdymo subjektai paveldėjimo ginčiuose

Skirtingiems ginčams kaip galimi mediatoriai rekomenduojami įvairūs subjektai – advokatai, teisėjai, teisininkai, notarai, psichologai, pedagogai, socialiniai darbuotojai, tam tikrų sričių ekspertai. Nors literatūroje teigiama, kad mediatoriui nebūtinai reikalingas išsilavinimas¹¹⁵, tačiau taip pat pripažįstama, kad tuo atveju, kai į ginčą yra įtraukti subtilūs teisiniai klausimai ir yra reikalingas šių teisinių klausimų sprendimas, yra tikėtina, kad į ne teisininko mediatoriaus apmokymo programą šie klausimai nebuvo įtraukti ir yra už tokio mediatoriaus patirties ir supratimo ribų¹¹⁶. Taigi, manytina, kad ginčiuose, kurie yra susiję su teisės klausimais bei kuriuose netinkamai susitariant tarpusavyje yra galimas imperatyvių teisės normų pažeidimas, taip neigiamai įtakoja mediatorius ir paties mediacijos proceso reputaciją visuomenės akyse, yra būtinas teisinį išsilavinimą turinčio specialisto dalyvavimas. Taip pat negalime atmesti ir ilgametės teisinių profesijų atstovų patirties naudos. 1983 m., kai šeimos ginčų mediacija dar buvo nauja sritis, A. G. Berg¹¹⁷ rašė apie tai, jog naujos srities atsiradimo atveju derėtų remtis jau egzistuojančiais profesionalais: „man atrodo, kad negalima turėti geresnių įgūdžių skyrybų mediacijai suvaldyti, kaip tie, kuriuos turi teisininkai. Loginio mąstymo, derybų technikos, ilgalaikių įžvalgų, orientacijos į rezultatą ir kalbinių įgūdžių kombinacija, kurią turi teisininkai, negali atremti. Be to, nuolatinė sandūra su žmogaus padėtimi ir emocijomis krizės metu, kada priimami sprendimai ir sudaromi sandoriai, yra unikali teisinei sričiai.“ Lietuvos mokslininkų darbuose taip pat reiškiamas mintis, kad mediatorius turėtų būti įgijęs teisinį išsilavinimą¹¹⁸. Tai palengvintų teisinių susitarimo dokumentų

¹¹³ Camp C. C., *supra* note 108. P. 202.

¹¹⁴ Kaminskienė N., Račelytė D., Tvaronavičienė A. ir kt., *supra* note 40. P. 73.

¹¹⁵ Radford M. F., Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters, *supra* note 11. P. 621.

¹¹⁶ Morel J. L. Alternative Dispute Resolution // IDC Quarterly. 2005, No. 2. P. 1.

¹¹⁷ Berg A. G. The Attorney as Divorce Mediator // Mediation Quarterly. 1983, No. 2. P. 21.

¹¹⁸ Zalenienė I., Tvaronavičienė A. The Main Features and Development Trends of Mediation in Lithuania // Jurisprudence. 2010, No. 1(119). P. 236.

parengimą, leistų šalims pačioms nesirūpinant dėl teisinio situacijos vertinimo (tai būtų mediatoriaus – teisininko prerogatyva) ieškoti tinkamo joms sprendimo, tai pat įgalintų mediatorių būti atsakingą už viešai priimtus ir teisėtus mediacijos rezultatus. Dėl šių priežasčių toliau moksliniame darbe bus analizuojamos teisinių profesijų atstovų – teisėjo, advokato ir notaro – galimybės vykdyti mediaciją paveldėjimo ginčiuose.

2.3.1. Teisėjo vykdoma mediacija

Lietuvoje teisėjams galimybes vykdyti mediaciją atvėrė 2005 m. prasidėjęs Bandomasis teisminės mediacijos projektas¹¹⁹. Šis projektas sudarė galimybes ginčo šalims civilinėse bylose (taigi tame tarpe ir paveldėjimo bylose) siekti takaus sutarimo, padedant mediatoriams – specialiai apmokytiems teisėjams, teisėjų padėjėjams ar kitiems atitinkamą kvalifikaciją turintiems asmenims¹²⁰. Kalbant apie teisminės mediacijos Lietuvoje rezultatus, manytina, kad Lietuvos teisėjai kol kas turėjo labai mažai praktikos ugdydami savo kaip mediatorių praktinius gebėjimus, kadangi, kaip nurodo N. Kaminskienė¹²¹, „teisminės mediacijos projektas Lietuvoje įgyvendinamas ypač vangiai“ ir cituojamos autorės duomenimis, nuo 2005 m. prasidėjusio pirmojo Bandomojo teisminės mediacijos projekto etapo iki 2010 m. (nuo 2008 m. sausio 1 d. vyko jau antrasis Bandomasis teisminės mediacijos etapas) teisminei mediacijai buvo perduotos iš viso tik 8 bylos, iš kurių tik viena baigta taikos sutartimi. Vadovaujantis teismų apklausos apie 2010–2012 m. teismuose vykdytų mediacijų skaičių duomenimis¹²², Lietuvos teismuose nagrinėti teisminės mediacijos būdu 2010–2012 m. buvo perduotos 45 civilinės bylos. Taikos sutartys buvo sudarytos tik 13 atvejų. Taigi sėkmingi buvo tik 29 proc. mediacijos atvejų.

Atkreiptinas dėmesys, kad nors Lietuvos Respublikos teismų įstatymas¹²³ numato, kad „be teisingumo vykdymo, teisėjas atlieka kitas pareigas, įstatymų priskirtas teismo, kuriame jis dirba, kompetencijai“, tačiau šis įstatymas nesudaro galimybės teisėjams einantiems pareigas užimti jokių kitų „renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, išskyrus pedagoginę ar kūrybinę veiklą“, bei nustato, kad „teisėjas negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą“, visgi manytina, kad Lietuvai gali būti aktualu užsienyje susiklosčiusi praktika, kada mediatoriais dirba jau

¹¹⁹ Bandomasis teisminės mediacijos projektas ir teisminės mediacijos taisyklės, patvirtinti 2005 m. gegužės 20 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 13P-348.

¹²⁰ Teisminės mediacijos taisyklės, patvirtintos 2011 m. balandžio 29 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 13P-53-(7.12).

¹²¹ Kaminskienė N. Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis?, *supra* note 15. P. 58.

¹²² Nacionalinės teismų administracijos 2012 m. spalio 15 d. Teismų apklausos dėl 2010–2012 m. nagrinėtų civilinių bylų teisminės mediacijos būdu ir posėdžių metu sudarytų taikos sutarčių apibendrinimas Nr. 3R.

¹²³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

išėję į pensiją teisėjai. Šiuo metu egzistuojančią Lietuvos teisinę bazę galima vertinti, kaip palankią tokiai veiklai. 2008 m. priimtas Taikinamojo tarpininkavimo įstatymas įtvirtino rinkos teisminės mediacijos modelį, pagal kurį ginčo šalims yra suteikiama daugiau savarankiškumo ir laisvės, renkantis mediatorių ir sprendžiant dėl mediacijos kaip savarankiškai pasirenkamos ikiteisminės ginčo sprendimo priemonės¹²⁴. Taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 2 straipsnyje yra įtvirtinta plati mediatoriaus sąvoka: civilinių ginčų taikinimo tarpininkas (mediatorius) – „trečiasis nešališkas fizinis asmuo, kuris dalyvauja sprendžiant kitų asmenų civilinį ginčą, siekdamas jį išspręsti taikiai.“ Taigi teisinis reglamentavimas leidžia dirbančiam teisėjui vykdyti mediaciją teisminės mediacijos rėmuose, o pasibaigus teisėjo karjerai – dalyvauti mediacijoje kaip laisvam mediacijos rinkos dalyviui.

Teisminės mediacijos taisyklėse¹²⁵ nurodoma, kad „teismo mediatoriumi skiriamas teisėjas, teisėjo padėjėjas ar kitas asmuo, kurie yra įtraukti į teismo mediatorių sąrašą. (...) Skiriant mediatorių (mediatorius) įvertinama šalių nuomonė“. Taigi kokia gali būti išankstinė šalių nuomonė apie teisėją kaip mediatorių ir kokie tikėtini šalių lūkesčiai mediatoriumi renkantis teisėją arba dalyvaujant teisminėje teisėjo vykdomoje mediacijoje?

Literatūroje nuomonės dėl teisėjų vykdomos mediacijos išsiskiria – vieni mato teisėjų-mediatorių privalumus, kitiems teisėjai-mediatoriai asocijuojasi su neefektyviu mediacijos procesu. Dažniausiai aptariant teisėjo kaip mediatoriaus privalumus nurodoma, kad klientai vertina plačią teisėjų turimą patirtį ir toks mediatorius ginčo šalims daro didelį įspūdį, manoma, kad teisėjo nuomonė turi didesnę svorį, o pats teisėjo dalyvavimas ir patirtis turi didelę reikšmę¹²⁶. Kituose šaltiniuose reiškiamą nuomonę, kad teisėjai turėtų pirmauti tapdami mediatoriais dėl pagarbos, kurią žmonės jaučia teisminei sistemai¹²⁷. Taip pat manoma, kad buvęs teisėjas gali tinkamai prognozuoti bylos baigtį (netgi pateikdamas procentinius galimų alternatyvų vertinimo intervalus) ir pateikti realistišką pozicijų vertinimą kaip pagrindą tolimesnėms deryboms¹²⁸. Anot S. B. Goldbergo ir F. E. A. Sanderio¹²⁹, buvusius teisėjus mediatoriais ypač linkę rinktis tie asmenys, kurie pageidauja vertinamosios mediacijos, kadangi teisėjai linkę propaguoti būtent šį mediacijos stilių. Toks mediatorius, anot minėtų autorių, remdamasis teismo sprendimo prognoze, gali paskatinti silpnesnius argumentus turinčią šalį nusileisti ir priartėti prie teisiškai stipresnės šalies pozicijų arba, atvirkščiai, jei abi šalys turi tam tikrų silpnų vietų, jis gali jas abi paskatinti

¹²⁴ Kaminskienė N. Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis?, *supra* note 15. P. 57.

¹²⁵ Teisminės mediacijos taisyklių, patvirtintų 2011 m. balandžio 29 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 13P-53-(7.12) 9 punktas.

¹²⁶ Morel J. L., *supra* note 116. P. 1-2.

¹²⁷ Joshua A. Judge's Role As Mediators // Post-Courier. 2011, No. 13.

¹²⁸ Goldberg S. B., Sander F. E. A. Selecting a Mediator: An Alternative (Sometimes) to a Former Judge // Litigation. 2007, Vol. 33, No. 4. P. 40-41.

¹²⁹ *Ibid.* P. 41-42.

persvarstyti savo pirmines pozicijas. Taigi teismo bylinėjimosi rizikos analizė ir šalių disputo vertinimas iš kiekvienos iš jų teisių perspektyvos yra tos priežastys, kodėl buvę teisėjai yra laikomi patikimais, patyrusiais ir yra paklausūs kaip vertinamąjį mediacijos stilių taikantys mediatoriai.

Visgi egzistuoja ir priešingų nuomonių¹³⁰, kad teisėjai nėra efektyvūs mediatoriai, kadangi naudoja priverčiančias technikas, labiau efektyvias privalomose susitarimų sesijose, bet visiškai neproduktyvias mediacijoje. Taip pat manoma, kad teisėjai prasti mediatoriai dėl to, kad yra pratę siekti tikslo, pasinaudodami savo pusėje esančiais jėgų persvara¹³¹, yra greitai kritikuoti¹³² ir yra kategoriški¹³³. „Plati teisėjo intervencija sumažina šalių ginčo sprendimo kontrolę ir pasitikėjimą galutiniu susitarimu. Galiausiai šalys gali jaustis susitarimo proceso įkaitais.“¹³⁴ Dauguma J. A. Wallo ir D. E. Rudo¹³⁵ tyrimo dalyvių taip pat pažymėjo, kad nemėgsta būti „stumdomi ir varinėjami“ teisėjo. Pastebėtina, kad mediacijos ginčų dėl paveldėjimo atveju teisėjo griežtumas gali šalis priversti jausti blogai, ypač jei jos vis dar yra gedėjimo etape ir jautriai reaguoja į aplinką. „Vertinamoji mediacija taip pat gali nepasiekti tikslo rasti visiškai naują, abi šalis tenkinantį ginčo sprendimą, kuris nepriklausytų vien nuo to, kuri šalis yra „teisi“, o kuri „klysta“.“¹³⁶ Kita vertinamosios teisėjų vykdomos mediacijos rizika, kad teisėjui gali nepavykti įtikinti, jo manymu, silpnesniosios ginčo šalies nusileisti ir šalys atsidurs tokioje pat pozicijoje, kurioje buvo prieš mediaciją, bandydamos įtikinti viena kitą savo teisumu¹³⁷.

Nepaisant teisėjų kaip mediatorių vertinimo prieštaravimo, J. A. Wallo ir D. E. Rudo¹³⁸ atliktas tyrimas patvirtino, kad teisėjų vykdoma mediacija yra laikoma efektyvia. Visgi manytina, kad ji nėra tinkamiausia absoliučiai visais atvejais. Reikia turėti omenyje, kad teisėjui gali būti sudėtinga „persijungti“ iš sprendimų, pagrįstų asmenų teisėmis, ir susikoncentruoti į sunkiau matomus, neišreikštus, bet esminius ginčų dėl paveldėjimo šalių interesus. Dėl to nevertėtų rinktis mediatoriaus vien dėl jo teisinio autoriteto, o derėtų apsvarstyti, kas labiausiai atitiktų šalių interesus.

2.3.2. Advokato vykdoma mediacija

¹³⁰ Morel J. L., *supra* note 116. P. 1-2.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² Hoare S. Can Judges Be Mediators? // *Lawyer*. 2006, No. 20(22). P. 3.

¹³³ Wall J. A., Rude D. E. The Judge as am Mediator // *Journal of Applied Psychology*. 1991, Vol. 76, No. 1. P. 54.

¹³⁴ *Ibid.* P. 55.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ Goldberg S. B., Sander F. E. A., *supra* note 128. P. 45.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ Wall J. A., Rude D. E. The Judge as am Mediator // *Journal of Applied Psychology*. 1991, Vol. 76, No. 1. P. 58.

Kurį laiką po Taikinamojo tarpininkavimo įstatymo priėmimo neteisminiais mediatoriais Lietuvoje galėjo būti bet kurie privatūs asmenys, tačiau advokatai tokia veikla užsiimti negalėjo, išskyrus vieną išimtį – mediacijos vykdymą komercinių ginčų atvejais¹³⁹. 2013 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Seimui patvirtinus Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 4 str. 4 d. pakeitimus, advokatams atsirado galimybė vykdyti mediaciją be apribojimų visuose civiliniuose ginčiuose, taigi ir paveldėjimo ginčų atvejais¹⁴⁰. Visgi pastebėtina, kad kitų teisės aktų reglamentuojančių advokato-mediatoriaus vaidmenį ir elgesį mediacijos procese nėra, todėl manytina, kad mediacijai tapus populiaria ir plačiai taikoma ginčų reguliavimo priemone, Lietuvoje gali būti susidurta su aktualia advokatų-mediatorių etikos problema.

Kaip teisingai pastebi G. Štaraitė-Barsulienė, nors „teisinės pagalbos teikimas suinteresuotiems asmenis yra (...) advokatų užduotis, tačiau šių profesijų atstovų požiūris į klientą labai skirtingas“¹⁴¹. Gausiai literatūroje aptariama advokato-mediatoriaus problema – advokato galimybės išlikti etišku vykdant mediaciją¹⁴². I. Žalėnienė ir A. Tvaronavičienė¹⁴³ analizuodamos advokato vaidmenį mediacijoje nurodo, kad šis teisinių santykių subjektas mediacijos procese gali atlikti du vaidmenis – advokatas gali būti teisinis šalies atstovas arba jis gali būti mediacijos vykdytojas. Pabrėžtina, kad šios dvi advokato atliekamos funkcijos mediacijos procese turi būti labai aiškiai atskirtos ir jokių būdu nesidubliuoti, kadangi priešingu atveju iškils abejonių dėl mediatoriaus neutralumo ir nešališkumo. „Svarbiausia mediatoriams įgauti šalių pasitikėjimą“¹⁴⁴. Nors pabrėžiama, kad „jei mediatorius yra advokatas, jis detalizuos, kad jis ar ji neveiks kaip bet kurios iš šalių advokatas“¹⁴⁵, nes „mediatorius gali veikti kaip derybininkas ar tarpininkas, bet niekada kaip advokatas“¹⁴⁶. Tačiau galima sutikti ir su abejonėmis dėl advokato statuso mediacijos procese: „svarstyтина, ar visuomenėje žinomas advokato, kaip šalių atstovo vaidmuo neprieštarautų mediatoriaus kaip nepriklausomo ir nešališko asmens statusui. Juk teisinės konsultacijos besikreipiantys asmenys suvokia, kad advokatas visų pirma yra atstovas tik vienos šalies.“¹⁴⁷ Taigi, matome, kad dualistinis advokato vaidmuo (galimybė būti teisiniu šalies atstovu bei mediatoriumi)

¹³⁹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. (4 str. 4 d.). Valstybės žinios. 2004, Nr. 87-3462.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 2, 4, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 25, 30, 32, 33, 35, 36, 39, 42, 53, 58, 60, 61, 64, 68, 69, 70 straipsnių ir įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453410; prisijungimo laikas: 2013.07.18.

¹⁴¹ Štaraitė-Barsulienė G., Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose, *supra* note 3. P. 307.

¹⁴² Purnell S. E. The Attorney As Mediator – Inherent Conflict of Interest? // *UCLA Law Review*. 1985, Vol.32, No. 5; Lanzone E. Ethics and the Attorney as Mediator or Third Party Neutral // *FICC Quarterly*. 2001, No. 51(4). P. 394.

¹⁴³ Zalenienė I., Tvaronavičienė A., *supra* note 118. P. 233.

¹⁴⁴ *Ibid.* P. 235.

¹⁴⁵ Lanzone E., *supra* note 142. P. 394.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Štaraitė-Barsulienė G., *op. cit.* P. 308.

kelia daugiausia keblumų, siekiant užtikrinti advokato-mediatoriaus veiklos suderinamumą su etikos standartais.

Advokatų-mediatorių etikos klausimus išsamiai išnagrinėjo Vašingtono Aukščiausiasis Teismas, kuris pasiūlė į advokatų-mediatorių elgesio kodeksus įtraukti sąlygas, saugančias nuo interesų konfliktų¹⁴⁸. Interesų konfliktai, šio teismo manymu, gali kilti dviem atvejais – prieš mediaciją ar jos metu arba po mediacijos.

1. Konfliktai kylantys prieš mediaciją ir jos metu:

a) advokatas neturi veikti kaip mediatorius, jei jis anksčiau atstovavo vieną iš šalių tame pačiame arba iš esmės susijusiame ginče, arba atstovauja bet kurią iš šalių bet kokiame kitame ginče.

b) advokatas negali veikti kaip mediatorius ginče, į kurį įtrauktas buvęs klientas, kuris buvo atstovaujamas nesusijusiame klausime.

c) advokatas negali atlikti mediacijos ginče, į kurį tuo pat metu įsitraukusi ginčo šalis yra atstovaujama kito nario iš advokato-mediatoriaus kontoros tame pačiame ar iš esmės susijusiame ginče.

2. Konfliktai galintys kilti po mediacijos:

a) advokatas, kuris anksčiau atliko mediaciją, negali atstovauti nieko, kas yra tiesiogiai priešiškas mediacijos šaliai tame pačiame ar iš esmės susijusiame ginče.

b) advokatas, kuris anksčiau atliko mediaciją, negali atstovauti mediacijos šalies, ar bet kokio kito kliento, kuris yra priešingai susijęs su mediacijos šalimi, bet koku klausimu dvejų metų bėgyje.

c) jei advokatas prieš tai atliko mediaciją, joks tos pačios teisinės įstaigos mediatorius negali perimti ar tęsti atstovavimo ginče, kuris yra priešingas mediacijos šaliai tame pačiame ar iš esmės susijusiame ginče, nebent šalys su tuo sutinka raštu.

S. E. Purnellis¹⁴⁹ rekomenduoja, kad į advokatų-mediatorių elgesio kodeksus turėtų būti įtrauktos etikos gairės, pabrėžiančios, kad „(1) mediatorius turi būti nešališkas, (2) kad jis gali suteikti teisinę informaciją, bet ne duoti teisinį patarimą ir kad (3) jis turi stengtis išlyginti nevienodą šalių derybinę galią.“

Pastebėtina, kad Lietuvoje nepaisant to, kad tiek Europos mediatorių elgesio kodeksas, tiek Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų rekomenduoja visų valstybių narių organizacijoms parengti pritaikytus

¹⁴⁸ Gaines M. D. A Proposed Conflict of Interest Rule For Attorney-Mediators // Washington Law Reviv. 1998, Vol. 73:699. P. 715.

¹⁴⁹ Purnell S. E., *supra* note 142. P. 1015.

jų veiklos aplinkai specifinius mediatorių elgesio kodeksus, tačiau iki šiol Lietuvoje vadovaujamosi Taikinamojo tarpininkavimo įstatymu, kuriame mediatoriai yra įpareigojami laikytis etikos principų, įtvirtintų Europos mediatorių elgesio kodekse¹⁵⁰.

Visgi kartais išsakoma nuomonė, kad „advokatas nėra būtent tas asmuo, kuris nediskutuotinai būtų tinkamiausias veikti kaip mediatorius¹⁵¹ nebūtinai kalbant apie etines problemas. Dažnai išsakoma nuomonė, kad advokatai yra linkę rinktis vertinamąjį mediacijos stilių, yra įpratę kontroliuoti ginčo baigtį, patarinėti, atstovauti pozicijas ir nori, kad būtų paisoma jų nuomonės¹⁵². Taigi advokatai linkę spręsti ginčus, vadovaudamiesi teisės aktais bei taikydami derybų technikas, o „ginčo sprendimas vykdant mediaciją orientuotas į ginčo šalių interesus, o ne į (teisines) pozicijas, ką suponuoja advokato teisinis mąstymas“¹⁵³. Taip pat advokatai kritikuojami dėl pernelyg didelio pasitikėjimo prognozuojant teismų sprendimus teisiniuose ginčiuose, teigiama, kad jie per daug pabrėžia teisinius aspektus palyginti su asmeniniais, dažnai emociškai ir skatindami priešišumą įsijungia į ginčą, pernelyg daug laiko ir pinigų investuoja į ginčą¹⁵⁴. G. Štaraitės-Barsulienės nuomone, advokatas mediacijos procese turėtų persiorientuoti ir nebeatlikti sprendimo ieškotojo vaidmens, o „leisti pačioms šalims ieškoti naujų idėjų ir sprendimų“¹⁵⁵. Advokatų teisinį mąstymą galėtų pakoreguoti žinių psichologijos srityje praplėtimas bei laiko ir pastangų papildomiems mokymams ir mediatorių kvalifikacijos kėlimui skyrimas.

Visgi, palyginus su teisėjais, advokatai yra pripažįstami kaip labiau tinkantys būti mediatoriais – J. L. Morelio¹⁵⁶ nuomone, „advokatai mediatoriai yra geriausi įtikinėtojai, nes jie yra tapę gerais klausytojais“. Šio autoriaus nuomone, advokatai atlieka mediaciją iš „patarėjo“ perspektyvos. Jie, skirtingai nuo teisėjų, neįsivaizduoja savęs kaip pareigūnų, kurie gali reikalauti iš kliento konkretaus susitarimo ir stengsis būti patrauklūs, o ne gąsdinantys ar reiklūs. Manytina, kad ginčų dėl paveldėjimo atvejais toks advokatų lankstumas, gebėjimas įsijausti ir atidžiau išklausti yra privalumas, lyginant su dažnai minimu teisėjų griežtumu. J. L. Morelis taip pat teigia, kad advokatai turėdami teisinių ginčo srities žinių geriau perpras situacijos niuansus ir nebus tokie bauginantys kaip buvę teisėjai.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, manytina, kad Lietuvos teisės aktuose išplėtus advokatų galimybes vykdyti mediaciją ir įtvirtinus galimybes ją atlikti visuose civiliniuose teisiniuose ginčiuose, turėtų būti susirūpinta ir papildomu mediatoriaus bei advokato kaip teisinio

¹⁵⁰ Kaminskienė N., Račelytė D., Tvaronavičienė A. ir kt., *supra* note 40. P. 186.

¹⁵¹ Štaraitė-Barsulienė G., Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose, *supra* note 3. P. 307.

¹⁵² Amadei R. N., Lehrburger L. S., *supra* note 96. P. 64.

¹⁵³ Štaraitė-Barsulienė G., *op. cit.* P. 308.

¹⁵⁴ Wade J. Preparing for Mediation and Negotiation in Succession Disputes // http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1319&context=law_pubs; prisijungimo laikas: 2013.09.09.

¹⁵⁵ Štaraitė-Barsulienė G., *op. cit.* P. 308.

¹⁵⁶ Morel J. L., *supra* note 116. P. 1.

ginčo šalių atstovo pareigų nesuderinamumo reglamentavimu. Nepaisant to, kad yra galiojantis Lietuvos advokatų etikos kodeksas¹⁵⁷, visgi jis nėra pakankamas reglamentuoti dabar atsiradusioms papildomos advokatų galimybės mediacijos procese. Šis elgesio kodeksas reglamentuoja advokatų teises ir pareigas atstovaujant klientus ir teikiant jiems teisinę, bet ne mediatoriaus paslaugas. Autorės nuomone, papildomas reglamentavimas būtinas siekiant užtikrinti etišką advokatų teikiamų mediatoriaus paslaugų atlikimą ir išvengti piktnaudžiavimo bei siekiant nediskredituoti ir visuomenės akyse nesumažinti Lietuvoje dar naujo mediacijos instituto patikimumo.

2.3.3. Notaro vykdoma mediacija

Lietuvoje notarų galimybė vykdyti mediaciją kol kas nėra institucionalizuota, ir nors Taikinamojo tarpininkavimo įstatymas numato teisę visiems fiziniams asmenims ją atlikti, tačiau Lietuvos Respublikos notariato įstatymas¹⁵⁸ (toliau – Notariato įstatymas) riboja notarų galimybę vykdyti šį alternatyvų ginčų sprendimo būdą. Notariato įstatyme įtvirtinta, kad „notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų“. To paties įstatymo 22 str. nurodyta, kad „notaras negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus notaro atlyginimą, atlygį už arbitro funkcijų atlikimą, atlyginimą už darbą visų lygių rinkimų ir referendumo komisijose, kompensaciją už darbą Notarų rūmuose, užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Ši nuostata netaikoma tais atvejais, kai sustabdomi notaro įgaliojimai“. Atkreiptinas dėmesys, kad nors Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos parengtu Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo projektu buvo bandyta skatinti mediacijos taikymo plėtrą ir norėta suteikti galimybę notarams atlikti mediatorių funkcijas, ši pažangi idėja, turėjusi suteikti galimybę žmonėms išvengti teismo bylinėjimosi, pasinaudojant notarų pagalba, kol kas įstatymu patvirtinta nebuvo¹⁵⁹.

Nepaisant nepalankios teisinės bazės, akivaizdu, jog Lietuvos notariatą atstovaujantys asmenys laikosi nuomonės, jog notariai jau šiuo metu *de facto* atlieka mediaciją bei vertina notariatą kaip pasiruošusį bei tinkamą taikyti šį alternatyvų ginčų sprendimo būdą. Lietuvos notarų rūmų prezidentas M. Stračkaitis dar 2008 m. išreiškė nuomonę, kad „būtų tikslinga Notariato įstatymą papildyti numatant, kad notariai gali vykdyti mediaciją, arba vadinamąjį taikinimą.“¹⁶⁰ Anot M.

¹⁵⁷ Lietuvos advokatų etikos kodeksas // Valstybės žinios, 2005, Nr. 130-4681.

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (2 str.) // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

¹⁵⁹ Štaraitė-Barsulienė G., Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje, *supra* note 9. P. 236.

¹⁶⁰ Neturime teisės suklysti. Pokalbis su Notarų rūmų prezidentu notaru Mariumi Stračkaičiu teisės portale „Infoplex“ // Notariatas. 2008, Nr. 6. P. 7.

Stračkaitis, notaras praktiškai mediacija užsiima kasdien, tvirtindami kiekvieną sandorį – būdami nešališki, derindami sandorio šalių valią ir interesus¹⁶¹. Šiai nuomonei pritaria ir buvusi Notarų rūmų prezidentė D. Lukaševičiūtė-Binkulienė: „Notaras yra išklausytojas, patarėjas. Tai abiejų šalių mediatorius, derinantis kelias vias, jų interesus“¹⁶². Atstovaudama notariatą D. Lukaševičiūtė-Binkulienė teigė: „gilinamės į mediacijos meną ir notaras galėtų atlikti ne tik preventyvaus teisėjo vaidmenį, bet ir platesnį valstybės teisinio padėjėjo vaidmenį – padėti asmenims taikiai spręsti ginčus, kylančius dėl notarų patvirtintų dokumentų, sandorių, nesikreipiant į teismą.“¹⁶³ Pozityviai į teisės vykdyti mediaciją suteikimą notarams žiūri ne tik pats notariatas, tačiau ir teisės mokslininkai¹⁶⁴, teigiantys, kad notaras atlieka ne tik „preventyvaus teisėjo“, tačiau ir tarpininko, mediatoriaus vaidmenį, kadangi jau rengiant ir tvirtinant sandorius notaras turi išsiaiškinti tikrąją šalių valią. V. Nekrošiaus nuomone, dėl savo veiklos specifikos ir patirties civilinės apyvartos srityje, tarpininkavimo veikla notarami galėtų užsiimti ne tik savo tvirtinamų sandorių atžvilgiu, bet ir kitais atvejais¹⁶⁵. Taigi akivaizdu, kad notaras yra suvokiami kaip tinkami mediatoriai ypač dėl to, kad kitaip nei advokatai, kurie atstovauja savo klientams sutarčių pagrindu, notaras neatstovauja tik vienai sandorio šaliai, o nešališkai turi derinti skirtingus abiejų šalių interesus.

Pastebėtina, kad ne tik Lietuvoje, bet ir globalesniame kontekste išryškėja notarų kaip pareigūnų, vykdančių konfliktų prevenciją ir alternatyviais būdais sprendžiančių konfliktus, veiklos tendencija. Štai vienas iš tarptautinės notariato sąjungos politikos prioritetų socialinėje plotmėje – „plėtoti notariato indėlį kovojant su visuomenėje vis dažniau pasireiškiančia tendencija imtis teisminių priemonių“¹⁶⁶. Notaro vaidmuo siekiant šio tikslo numatomas dvejopas – „konfliktų prevencija, užtikrinama atliekant patikrinimus iki sutarties pasirašymo, siekiant išvengti ginčų, ir dalyvavimas sprendžiant konfliktus alternatyviais būdais – arbitražu, sutaikinimu ir mediacija“¹⁶⁷.

G. Štaraitė-Barsulienė savo darbuose¹⁶⁸ gindama poziciją, jog „notaras yra vienas iš teisinių profesijų atstovų, lyginant su advokatais ir teisėjais, tinkamiausių spręsti paveldėjimo ginčus vykdančių mediaciją“¹⁶⁹, išskiria šiuos notaro kaip mediatoriaus privalumus paveldėjimo ginčiuose:

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Daiva Lukaševičiūtė-Binkulienė: „Esu dėkinga Lietuvos notarų rūmų prezidiumui, kuris buvo labai susikaupęs ir ryžtingai kartu su manimi dirbo (...)“. Interviu su Daiva Lukaševičiūtė-Binkulienė // Notariatas. 2012, Nr. 14. P. 35.

¹⁶³ Notaras savo tiesioginiam teisininko darbui turi vis mažiau laiko. Notarų rūmų prezidentės D. Lukaševičiūtės interviu // Notariatas. 2008, Nr. 4. P. 9.

¹⁶⁴ Nekrošius V. Notaro vaidmuo postmodernioje visuomenėje // Notariatas. 2007, Nr. 2. P. 20.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Notariatas – ateities profesija. Jean-Paul Decorps, Tarptautinės notariato sąjungos prezidento pranešimas, perskaitytas 2012 m. gruodžio 1 d. tarptautinėje konferencijoje „Teisė, atsakomybė, patikimumas“ // Notariatas. 2013, Nr. 15. P. 6-8.

¹⁶⁷ *Ibid.* P. 9.

¹⁶⁸ Štaraitė-Barsulienė G., Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose, *supra* note 3; Štaraitė-Barsulienė G., Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje, *supra* note 9.

¹⁶⁹ Štaraitė-Barsulienė G., *op. cit.* P. 302.

1. Notaras pagal savo profesijos paskirtį yra nešališkas, nesuinteresuotas ginčo baigtimi, tretysis asmuo, todėl ypač tinka būti mediatoriumi.

2. Dažną notarinį veiksma lydi šalių skirtingų pozicijų suartinimas, todėl notaro veiksmai nustatant tikrąją šalių valią tampa mediacijos procedūros dalimi.

3. Notarui, kaip ir mediatoriui, keliami vienodi reikalavimai dėl profesinių veiksmų atlikimo neutralumo, nešališkumo, nepriklausomumo ir konfidencialumo.

4. Viena iš klasikinės mediacijos taikymo sričių yra mediacijos taikymas sprendžiant paveldėjimo ginčus, kylančius po palikėjo mirties. Notaro veikla pasižymi ne tik dokumentų tvirtinimu paveldėjimo teisinių santykių atveju, bet ir įpėdinių konsultavimu, siekiant išvengti ginčų perkėlimo į teismus. Notarai yra paveldėjimo teisės ekspertai.

5. Į interesus orientuotos derybos yra kasdienė notaro veikla – notarai konsultuoja tiek turto dalybų klausimais, tiek į ateitį orientuotų sprendimų klausimais.

Manytina, kad notarai, kaip ir advokatai bei teisėjai, būdami teisinės profesijos atstovai, labiausiai links į vertinamojo mediacijos stiliaus pasirinkimą ir bus linkę ginčą dėl paveldėjimo spręsti vadovaudamiesi galiojančiais teisės aktais. Kaip jau ir aptarta ankstesniuose poskyriuose, šio mediacijos stiliaus taikymas nėra nei privalumas, nei trūkumas, kadangi pasirinkimas priklauso nuo šalių tikslų ir poreikių. Visgi, atkreiptinas dėmesys, kad kartais literatūroje yra išsakomas nuogastavimas, jog toks notaro, kaip aktyvaus mediatoriaus vaidmuo (o notaras privalo būti aktyvus įspėdamas apie atliekamų notarinių veiksmų pasekmes) griauna mediatoriaus neutralumą, kuris yra būtina mediacijos proceso sąlyga¹⁷⁰. Autorės nuomone, šiuo konkrečiu atveju nerimaujama nepagrįstai, kadangi joks mediatorius negali tvirtinti šalių susitarimo, kuris prieštarautų teisės aktų nuostatoms ar susiformavusiai teisminei praktikai. Taigi, manytina, kad notaro rūpestis užtikrinti tinkamą civilinę apyvartą ir rezultatą visiškai atitinka mediatoriaus pareigą prižiūrėti, kad šalių susitarimai būtų nediskriminuojantys nė vienos iš šalių, abiem pusėms naudingi ir teisėti. Turint omenyje, jog mediatorius-notaras greičiausiai taikys vertinamąjį mediacijos stilių, toks perspėjimas dėl pasekmių tampa logiškas ir visiškai atitinka minimo mediacijos stiliaus taikymą.

Literatūroje¹⁷¹ išskiriamos dvi notaro vykdomos mediacijos rūšys – sutartinė ir konflikto mediacija. Sutartinė mediacija vyksta šalims kreipusis į notarą dėl sutarties projekto sudarymo ir susidūrus su nuomonių išsiskyrimu dėl galutinio dokumento teksto. Notaras šiuo atveju veikia kaip nuomonių suartintojas, atskleidžiantis interesų prieštaravimus ir padedantis šalims optimaliai suderinti jų interesus. Prie sutartinės mediacijos galima būtų priskirti ir išankstinę mediaciją palikimo planavimo procese, kuri yra prevenciškai vykdoma palikėjui dar esant gyvam ir siekiant iš

¹⁷⁰ Kaminskienė N., Račelytė D., Tvaronavičienė A. ir kt., *supra* note 40. P. 166.

¹⁷¹ Štaraitė-Barsulienė G., Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje, *supra* note 9. P. 241.

anksto susitarti dėl atskiriems įpėdinimas paliekamo turto dalių bei užkirsti kelią konfliktams dėl palikimo atreityje. Antruoju – konflikto mediacijos – atveju, šalys į notarą kreipiasi jau kilus konfliktui. Tokiu atveju notaras jau nuo pat pradžių veikia kaip aktyvus mediatorius ir motyvuoja šalis derybų keliu siekti takaus susitarimo. Paveldėjimo ginčai yra viena dažniausių ginčų rūšių, kuriuose notaras veikia kaip mediatorius. Mediacija būdama lankstesnė procedūra nei teisminis procesas suteikia šalims galimybę efektyviau nustatyti kiekvieno paveldėtojo paveldimą turto dalį.

Iš poskyryje aptartų notaro vykdomos mediacijos aspektų matome, kad notarai yra vieni iš teisinių specialybių atstovų kasdien tiesiogiai susiduriančių su palikimo planavimu ir palikimo planavimo proceso metu kylančiais šalių nuomonių skirtumais. Manytina, kad kaip savo srities ekspertai, notarai iš tiesų galėtų vykdyti mediaciją paveldėjimo ginčiuose, ypač jei šie ginčai kyla išankstinio palikimo planavimo metu, kadangi tikėtina, jog būtent šioje stadijoje šalys bus labiausiai linkusios kreiptis į už tinkamą teisinių paveldėjimo klausimų tvarkymą atsakingą valstybės atstovą.

Iš skyriuje aptartų tinkamos mediacijos vykdymo prielaidų matome, kad sėkminga mediacijos baigtis priklauso ne tik nuo tinkamo mediaciją galinčio vykdyti subjekto pasirinkimo, bet ir nuo konflikto situacijos įvertinimo ir nutarimo, ar apskritai jam spręsti įmanoma bei tikslinga pritaikyti šį alternatyvų ginčų sprendimo būdą. Kadangi paveldėjimo ginčai, kaip jau buvo aptarta pirmame šio darbo skyriuje, savo esme yra kompleksinio, dualaus pobūdžio, todėl būtų idealu, jei patys šalių pasirinkti (ar valstybės siūlomi) mediatoriai turėtų kompetencijos ir gebėjimų parinkti ir pritaikyti tinkamą mediacijos stilių konkrečiame ginče. Autorės nuomone, viena iš kliūčių plėtotis mediacijai Lietuvoje šiuo metu yra gana siauras ją galinčių vykdyti subjektų ratas. Nors Taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nuostatos patvirtina rinkos mediacijos modelį, visgi, esant menkam visuomenės informuotumui apie šį alternatyvų ginčų sprendimo būdą, būtent tiesiogiai su teisiniais šalių nesutarimais susiduriantys asmenys (advokatai, notarai) galėtų pradėti aktyviai siūlyti ir, šalių pageidavimu, taikyti mediaciją paveldėjimo ginčams išspręsti. Dėl šios priežasties, manytina, kad įstatymo leidėjo pasirinkimas suteikti advokatams teisę vykdyti mediaciją visuose civiliniuose ginčiuose yra pažangus ir sveikintinas. Autorės nuomone, šiam alternatyviam ginčų sprendimo būdai Lietuvos teisinė aplinka jau yra paruošta, o vertinant socialinę kultūrinę aplinką Lietuvoje, manytina, kad ji nėra ypatingai skirtinga nuo kitų šalių, kuriose mediacija jau yra prigijusi ir sėkmingai taikoma. Darytina išvada, kad šiuo metu, esant sukurtoms teisinėms prielaidoms mediacijos taikymui Lietuvoje, lieka tik mediacijos skatinimo ir plėtos darbai. Teisės vykdyti mediaciją suteikimas notarams, manytina, taip pat prisidėtų prie socialinės taikos kūrimo ir būtų pageidautinas bei tinkamas.

3. PRAKTINIAI MEDIACIJOS TAIKYMO ASPEKTAI PAVELDĖJIMO GINČUOSE

3.1. Mediacija palikimo planavimo procese

Mediacija yra ne tik jau iškilusių konfliktų dėl paveldėjimo sprendimo instrumentas, bet gali būti vykdoma ir kaip prevencinė priemonė, siekiant išvengti potencialių šio turinio šeimos ginčų ateityje. Literatūroje reiškiamą nuomonę¹⁷², kad, atsižvelgiant į populiacijos senėjimą, ateityje numatomas didžiausias turto perdavimo paveldėjimo būdu mastas, todėl teisininkai ginčiuose dėl paveldėjimo turėtų savo klientams siūlyti mediaciją arba, kur įmanoma, vykdyti ją patys. Užsienio autoriai¹⁷³, analizuodami išankstinio palikimo planavimo organizavimą (angl. *estate planing*), vartoja holistinio paveldimo turto planavimo sąvoką. Holistinis šeimos turto perleidimo planavimas yra nauja srovė mediacijoje. Čia konflikto sprendimo kokybė matuojama sudėjus daugybę faktorių: konflikto kontrolę, santykių vertę, pinigines išlaidas, investuotą laiką, reputaciją ir ilgalaikes konflikto pasekmes¹⁷⁴. Mediacija kaip prevencinė teismo bylinėjimosi priemonė ėmė rasti teisininkų ir kitų turto perleidimo planavimo specialistų bendruomenėje¹⁷⁵. Teigiama, kad holistinio palikimo planavimo pirminis uždavinys – imtis prevencinių priemonių ginčui išvengti, o ne spręsti jau iškilusį konfliktą. Mediacija, kaip ir įprasta, palikimo planavimo procese atlieka šalių interesus padedančio išsiaiškinti ir skirtingas puses suartinti įrankio vaidmenį.

Kai kurių autorių¹⁷⁶ nuomone, ginčai dėl paveldėjimo jau iš anksto yra nulemti netobulo, paviršutiniško, šabloniško testamentu, kurį sudarant nebuvo įsigilinta į daugybę po testatoriaus mirties potencialiai iškiliančių aplinkybių (pvz., našliu likęs sutuoktinis susituokia dar kartą ir paveldėtą pirmojo vyro palikimo dalį palieka naujajam sutuoktiniui, nepalikdamas tos dalies vaikams iš pirmos santuokos arba alkoholikas ir narkomanas anūkas paveldi 50,000 dolerių). Taigi, anot praktikuojančios teisininkės N. N. Hazlett, besispecializuojančios paveldėjimo srityje, reikalinga užduoti teisingus klausimus testamentu sudarinėjimo procese. Būtent šiame etape ir gali padėti išankstinė mediacija, kurios metu bus išsiaiškinti būsiami testatoriaus ir šalių lūkesčiai, tolesnės teisės ir pareigų pasiskirstymas. Šios autorės nuomone, testamentinius ginčus sukelia ir tam

¹⁷² Gary S. N., *Mediation and the Elderly: Using Mediation to Resolve Probate Disputes over Guardianship and Inheritance*, *supra* note 34. P. 397.

¹⁷³ Street M. A., *supra* note 14.

¹⁷⁴ Steffek F. *Mediation in the European Union: An Introduction* // http://www.diamesolavisi.net/kiosk/documentation/Steffek_Mediation_in_the_European_Union.pdf; prisijungimo laikas: 2013.08.28.

¹⁷⁵ Cituota pagal: Radford M. F., *Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters*, *supra* note 11. P. 646. Pirminis šaltinis: J. J. Gromala. *The Use of Mediation in Estate Planning: A Preemptive Strike Against Potential Litigation* // CA. TR. & EST. Q. Fall 1996, at 29.

¹⁷⁶ Hazlett N. *The Idaho Attorney's Guide to Avoiding the McWill or McTrust* // *The Advocate*. 2012. P. 40.

tikri mitai, įsigalėję visuomenėje, pvz., kad šeimoje nekils kivirčų pasidalinant asmeninius palikėjo daiktus. Anot N. N. Hazlett¹⁷⁷, toks suvokimas yra klaidingas, kadangi būtent pinigai yra pasidalinamai kur kas lengviau, nei tam tikri simboliniais tapę daiktai, kurių šeimoje yra tik vienas egzempliorius.

Priešmirtinį planavimą (angl. *pre-mortem planning*) (tame tarpe ir paveldėjimo teisių paskirstymą) kai kurie autoriai vertina globaliau, ne tik kaip tam tikrą teisinį sprendimą arba pinigų taupymo priemonę, tačiau suteikia jam rūpinimosi šeima kultūros pavadinimą ir teigia, kad „efektyvus pomirtinio planavimo raktas – priešmirtinis planavimas“¹⁷⁸. Toks išankstinis planavimas padeda ne tik padalinti palikėjo žinioje esantį turtą, bet ir nuspręsti dėl to, kas bus testamentu vykdytojas, kas iš paveldėtojų galės užsiimti pasenusio testatoriaus slauga ir kaip nuo to priklausys paveldimo turto dalys, kokie kiekvieno paveldėtojo lūkesčiai ir kokias atsakomybes jie gali įsipareigoti prisiimti.

Literatūroje¹⁷⁹ dažniausiai nurodomi šie išankstinio paveldėjimo planavimo trūkumai:

1. Dauguma testatorių nori išvengti konfliktų tarp paveldėtojų palikėjui dar esant gyvam, todėl laiko savo planus dėl turto paskirstymo paslapyje iki mirties.

2. Galimybė, kad paveldėtojai mediacijos metu atvirai nesidalins savo emocijomis ir mintimis, bijodami įžeisti palikėją, nepateisinti jo lūkesčių arba manydami, jog negaus norimos palikimo dalies.

3. Kita galima kliūtis – paveldėtojų jaunas amžius. Egzistuoja baimė, kad būsimi paveldėtojai, būdami jaunesni, nei 20 metų amžiaus, sužinoję apie būsimas paveldimas dideles pinigų sumas, nesisitengs kurti savo gyvenimo patys, pasikliaudami tik būsimu palikimu. Be to, iš išankstinio palikimo planavimo mediacijos testatorius, įtraukdamas nepilnamečius vaikus, neturėtų jokios naudos, kadangi jie dar nėra savarankiškos, brandžios asmenybės ir negalės pateikti savo atskiro nuo tėvų požiūrio.

Be abejo, kalbėtis apie turto perleidimo planus po mirties gali būti labai sunku ir dėl psichologinių priežasčių. Tiek testatoriui, tiek paveldėtojams tai gali būti nemaloni tema. Mūsų visuomenėje tam tikra prasme paveldėjimas yra tabu diskusijų objektas, kurio vengiama, kadangi jis sukelia nemalonius jausmus. Kai kuriose šeimose vengiama su pinigais susijusių temų, kadangi jos savaime sukelia konfliktus, o kartais manoma, kad nėra padoru kalbėti apie pinigus, kai praturtėjimas yra susijęs su artimo žmogaus mirtimi. Taigi didelė dalis žmonių vengia minėti nemalonią mirties temą, o ji tiesiogiai susijusi su paveldėjimo atsiradimo faktu ir naujai

¹⁷⁷ Hazlett N., *supra* note 176. P. 41.

¹⁷⁸ Walker L. J., *supra* note 22. P. 26.

¹⁷⁹ Street M. A., *supra* note 14. P. 157.

atsirandančiais teisiniais santykiais. Visgi, nepaisant galimų trūkumų, apie mediaciją išankstinio planavimo procese literatūroje pasisakoma teigiamai: „specialiai parengti specialistai veikia kaip katalizatoriai padėdami šeimai parengti šalis tenkinantį planą“¹⁸⁰.

Taigi apibendrinant galima pastebėti, kad mediacija kaip skirtingų nuomonių išsiaiškinimo ir suartinimo įrankis, tiek šalims, tiek ją taikantiems profesionaliems mediatoriams gali pasiūlyti gana daug šio metodo taikymo galimybių. Tiek įprastinė pokonfliktinė mediacija, tiek išankstinė mediacija yra įrankis padedantis šeimoms surasti optimalų sprendimo variantą ir netgi užkirsti kelią potencialiai ateityje galintiems iškilti paveldėjimo ginčams.

3.2. Mediacijos vykdymas paveldėjimo ginčiuose

Literatūroje galima rasti nemažai informacijos apie mediacijos vykdymą. Paprastai nurodoma, kad mediacijos procesą sudaro trys pagrindinės stadijos: pirmoji – įžanginė situacijos įvertinimo ir krypties nustatymo priešderybinė stadija, antroji – aktyvių derybų stadija ir trečioji stadija – susitarimo formulavimas¹⁸¹.

Mediacijoje yra labai svarbu, kokio tikslo šalys siekia. Teigiama, kad auksinė taisyklė mediacijoje, kuri turi būti įsisąmoninta yra ta, kad siekiant mediacijos sėkmės abi šalys, nepaisant įsitikinimo savo teisumu, turi kažko atsisakyti¹⁸².

Be abejo, mediacijos sėkmė priklauso ir nuo mediatoriaus pasirengimo bei ginčo situacijos suvokimo. Štai pasirengimo mediacijai dėl paveldėjimo etape patariama užduoti sau penkis klausimus, kurie turėtų mediaciją padaryti sklandesnę: 1. Kokios yra konflikto priežastys?; 2. Kokia intervencija gali būti sėkminga?; 3. Kokie susidūrimai/trukdžiai galimi?; 4. Kokios realios pasekmės yra tikėtinos/galimos; 5. Kokia konflikto tęsimosi rizika?¹⁸³ Atsakymai į šiuos klausimus mediacijos pradžioje yra labai svarbūs ir padeda mediatoriui orientuotis. Be abejo, mediacijos proceso eigoje, jie bus tikslinami ir keisis. Taip pat šie klausimai gali būti užduodami formuluojant juos ir adresuojant šalims: 1. Kodėl jums nepavyko patiems išspręsti šio konflikto?; 2. Kas pagelbėtų šį konfliktą išspręsti šiandien?; 3. Kokios pagalbos iš mediatoriaus norėtumėte, siekiant išspręsti konfliktą?; 4. Su kokiomis rizikomis jūs abu susidursite, jei nepavyks išspręsti konflikto?;

¹⁸⁰ Cituota pagal: Oghigian H. The Mediation/Arbitration Hybrid // Journal of International Arbitration. 2003, No. 20(1). P. 76. Pirminis šaltinis: G. L. Van. Getting to Win-Win in Family Business // ALI-ABA EST. PLAN. FOR THE FAM. BUS. OWNER COURSE OF STUDY MATERIALS 6 (1996).

¹⁸¹ Gold L. Mediation in the Dissolution of Marriage // The Arbitration Journal. 1981, Vol.36, No. 3. P. 12-13.

¹⁸² Fielding S. Mediation in the Church of England: Theology and Practice // Ecclesiastic Law Journal. 2011, No. 01, Vol. 13. P. 66.

¹⁸³ Wade J. Preparing for Mediation and Negotiation in Succession Disputes // http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1319&context=law_pubs; prisijungimo laikas: 2013.09.09.

5. Kokia jūsų nuomonė apie įprastą derybų tvarką?¹⁸⁴ Iš esmės jų visų paskirtis vienoda – pasiruošti bendrai mediacijos sesijai, siekiant geriau suprasti šalis, konflikto atsiradimą ir stadiją bei norint mediaciją padaryti kaip įmanoma sklandesnę.

Mediatoriui, siekiant mediacijos sėkmės, taip pat patariama būti atidžiam ir nepadaryti klaidų bendraujant su šalimis. Teigiama, kad labai svarbu pirmasis įspūdis. Kadangi klientai dažnai yra paveikti stiprių emocijų, todėl pirmojo pokalbio su mediatoriumi metu, jie gali įsisąmoninti tik dalį informacijos, todėl mediatorius neturėtų žadinti nepagrįstų lūkesčių arba prognozuoti situacijos baigties, neturėdamas patikimos informacijos¹⁸⁵. Patariama, kad niekada neturėtų būti garantuojamas arba prognozuojamas mediacijos rezultatas.

Pokalbyje su šalimis taip pat patariama vengti teisminės leksikos ir frazių, kadangi parinkti žodžiai įtakoja klausančiojo reakciją. Taigi dera sakyti ne „jūs neteisis...“, bet „aš situaciją matau kitaip...“, ne „mano klientė reikalauja...“, bet „Laura nori...“ ir pan.¹⁸⁶

Derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad pats ginčų dėl paveldėjimo dualistinis pobūdis lemia, jog juose, tikėtina, susipins dviejų rūšių ginčo aspektai – finansiniai ir emociniai. Taigi šiems skirtingiems klausimams spręsti mediatoriui reikės turėti supratimą apie skirtingą šių ginčo aspektų reikšmę ginčo šalims bei individualius jų nagrinėjimo mediacijos sesijos metu aspektus.

3.2.1. Mediacijos taikymas finansiniuose paveldėjimo ginčų klausimuose

Ekonominė recesija, didėjantis nedarbas, augančios degalų kainos, sumažėjusios išlaidos gerovei skatina šeimas sunerimti, ieškoti papildomų finansinių šaltinių ir atidžiau paskirstyti jau turimus. Pinigai reiškia saugumą, tam tikrų bazinių poreikių patenkinimą, daugumai žmonių tai reiškia gyvenamosios vietos turėjimą, galimybę įsigyti norimus daiktus ir aprūpinti vaikus.

Manytina, kad ypatingai finansiniams paveldėjimo ginčų klausimams spręsti yra tinkama išankstinė mediacija, t. y. ankščiau aptarta mediacija palikimo planavimo procese. Būtent iš anksto prieš sudarant testamentą naudojama mediacija yra pajėgi sureguliuoti ne tik teisinius, bet ir emocinius paveldėtojų tarpusavio santykius, leidžia pasidalinti emocijomis ir lūkesčiais, kartu ieškoti kūrybingo skirtingas šalis tenkinančio sprendimo. Šiuo atveju nėra primetama palikėjo valia būsimiems paveldėtojams, o priešingai – pastarieji gali išreikšti savo nuomonę, išsakyti savus pageidavimus ir įrodyti savo galimybes rūpintis ir tvarkyti galimą paveldėti turtą. Paskesnioji

¹⁸⁴ Wade J. Preparing for Mediation and Negotiation in Succession Disputes // http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1319&context=law_pubs; prisijungimo laikas: 2013.09.09.

¹⁸⁵ Stansbury C. D., *supra* note 37. P. 137.

¹⁸⁶ *Ibid.* P. 138.

mediacija, t. y. ta, kuri vykdoma iškilus konfliktui dėl paveldėjimo jau po palikėjo mirties, manytina, yra labiau tinkama emocijų išsakymui, pykčio išreiškimui ir paties konflikto sureguliuavimui, kadangi turto paskirstymo klausimas, tikėtina, jau išspręstas ir kiltų tik tuo atveju, jei testatorius būtų nurodęs paveldėtojams pasidalinti turtą tam tikromis dalimis patiems. Tuo atveju, jeigu testatorius paskirstydamas palikimą buvo pakankamai konkretus ir nepaliko galimybės patiems paskirtiems paveldėtojams pasidalinti turtą, bei jei yra tinkamai ir atsižvelgiant į teisės aktų nuostatas pasirūpinta privalomąją dalį turinčiais gauti paveldėtojais, akivaizdu, kad mediacija vykdoma po palikėjo mirties, testamentu sąlygų nekeis, nebent patys paveldėtojai pagal paveldėjimo teisės nuostatas priimtą turtą sutiktų perskirstyti pagal naują tarpusavio susitarimą.

Literatūroje¹⁸⁷ kalbant apie mediaciją dėl finansinių išteklių paskirstymo patariama iš anksto pasirūpinti pagrindžiamaisiais dokumentais. Tai galėtų būti turto vertė ir dydį apibūdinantys dokumentai (pvz. išrašas ir nekilnojamojo turto registro), taip pat privalomosios palikimo dalies dydžiai turintiems teisę į ją asmenims, turimų daiktų sąrašai, galbūt kažkam iš būsimų paveldėtojų kažkada testatoriaus jau anksčiau padovanoto turto dydis ar vertė ir pan. Taip pat testatoriui derėtų nepamiršti skolinių įsipareigojimų ir prieš skirstant turtą turėti juos omenyje. Tai leis įvertinti riziką ir susidaryti pilną paliekamo turto vaizdą.

Mediatoriui vykdant finansinių klausimų mediaciją patariama¹⁸⁸ ypač atidžiai vertinti bet kokius šalių finansinius suklydimus. Mediatorius skatinamas suprasti, kad kai kurios klaidos gali būti netyčinės ir atsitiktinės, tačiau jis taip pat perspėjamas ieškoti bet kokių nesąžiningumo ir blogos valios apraiškų. Kitas svarbus aspektas, kur mediatoriaus rolė tampa ypač svarbi – galios sureguliuavimo technikų naudojimas. Šios technikos gali prireikti, kai mediacijos dalyviai yra skirtingai finansiškai išprusę, turi skirtingas finansinės informacijos suvokimo galimybes arba yra mažiau informuoti finansiniais paveldimo turto klausimais. Svarbu suprasti turto reikšmę ir žinoti, kad pinigai nebūtinai yra vien universalio rinkoje vykstančių mainų priemonė. Pinigai gali reikšti galią ir būti naudojami, siekiant įtvirtinti savo viršenybę kitų asmenų atžvilgiu. Pinigai taip pat gali reikšti saugumą, todėl finansinių klausimų mediacija gali tapti finansinio saugumo klausimu vienai iš šalių. Pinigai taip pat gali būti naudojami ir kaip keršto priemonė arba kompensacijos siekimas. Todėl mediatoriui svarbu pastebėti bet kokius šalių piktnaudžiavimo atvejus, siekimą pasipelnyti kitos šalies sąskaita ir tinkamu laiku atstatyti šalių jėgų balansą¹⁸⁹. Dėl šios priežasties mediatorius turėtų būti įsigilinęs į psichologinius tam tikrų asmenybių veikimo mechanizmus. Kaip rašo žinoma

¹⁸⁷ Parkinson L., *supra* note 41. P. 231.

¹⁸⁸ *Ibid.* P. 233.

¹⁸⁹ Benjamin M., Irving H. Money and Mediation: Patterns of Conflict in Family Mediation of Financial Matters //Mediation Quarterly. 2001, No. 18(4). P. 351-358.

psichiatrė K. Horney¹⁹⁰, kai kurie žmonės, siekdami gerai jaustis visuomenėje, kaip įsitvirtinimo įrankį naudoja galios, prestižo ir nuosavybės svetus. Tokie žmonės siekia, kad viskas vyktų pagal jų valią, nenori ir negeba perleisti kontrolės ar iniciatyvos kitiems, nepagrįstai bijo apgavystės bei išnaudojimo. Mediacijos metu jie gali pasirodyti kraštutinai šykštūs, kovojantys dėl kiekvienos smulkmenos, nepatiklūs, priešiški ir agresyvūs. Mediatoriui svarbu gebėti numatyti žmogaus charakterio savybes, kurios gali vesti į mediacijos negalimumą, nes jo psichologiniai gynybos mechanizmai veikia pernelyg stipriai.

Po apsikeitimo finansine informacija rekomenduojama susitikti šios informacijos aptarimui, išsiaiškinti poreikius, lūkesčius, apsvarstyti kiekvieno varianto galimybes. Taigi tai jau sprendimo dėl turto paskirstymo paieškų stadija po kurios seka galutinio susitarimo sudarymas.

Privalu atminti, kad tam tikras turtas gali būti stipriai susietas su tam tikra emocine ir simboline verte. Dėl šios priežasties mediacijoje yra labai svarbu suvokti ne tik teisinius nuosavybės aspektus ir finansinę turto reikšmę, bet ir emocinę bei simbolinę paskirstomo turto prasmę¹⁹¹.

Baldai, paveikslai, juvelyrika gali turėti emocinę vertę, kuri nieko bendro neturės su finansine verte. Todėl mediatoriui svarbu būti taktiškam ir nekalbėti apie tokius daiktus vien finansiniais terminais, kadangi tai gali suerzinti arba nuliūdinti mediacijos šalis. Taigi kada kyla klausimas dėl tam tikrų daiktų vertės, kartu turi būti suprastas bei įvertintas ir emocinis prisirišimas prie konkrečių daiktų.¹⁹² Paveldėjimo ginčiuose toks vertinimas bus atliekamas ypatingai dažnai.

Atkreiptinas dėmesys, kad mediacijoje dėl išteklių paskirstymo dera vengti tam tikrų mitų, pvz., testatoriui derėtų atminti, jog paveldėjimas yra dovana, o ne teisė, todėl nederėtų akiai remtis nuostata, jog turtą yra privalu tarp visų vaikų padalinti po lygiai¹⁹³. Anot praktikuojančios teisininkės N. N. Hazlett¹⁹⁴, šio mito išsklaidymas sukelia palengvėjimą didžiajai daliai palikėjų. Taigi jie skatinami apsvarstyti ir kitas galimybes – palikti turtą tam tikroms labdaros organizacijoms, mokyklai ar pan. Vien tokiu apsvarstymu yra praplečiamas testatoriaus galimybių ir pasirinkimų sąrašas. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat laikosi panašios nuomonės ir yra konstatavęs, kad „testatoriaus valia, jei nepažeidžia teisės aktų reikalavimų, turi būti gerbiama nepriklausomai nuo jos turinio“¹⁹⁵.

Autorės nuomone, mediacijos palikimo planavimo procese metu privalomai svarstyti šie turtiniai klausimai: įpėdinių paskyrimas (fiziniai ir juridiniai asmenys, kuriems paliekamas turtas),

¹⁹⁰ Horney K. Neurotiška mūsų laikų asmenybė. Vilnius: Apostrofa, 2008. P.156-180.

¹⁹¹ Parkinson L., *supra* note 41. P. 225.

¹⁹² *Ibid.* 2011. P. 245.

¹⁹³ Hazlett N., *supra* note 176. P. 41.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. rugpjūčio 8 d. nutartis civilinėje byloje P. G., J. B., M. G., R. G. v. A. G. ir trečiuosius asmenis, Nr. 3K-3-341/2011.

testamentiniai patvarkymai (nurodomos konkrečioms įpėdiniams paliekamos turto dalys ir konkretūs daiktai, būsimam įpėdiniui paliekamo turto dalis ir jo valdymo tvarka iki turto priėmimo ir savarankiško valdymo ir pan.), privalomosios palikimo dalies išskyrimas, testamentinės išskirtinės gavėjų nurodymas, turto palikimas labdarai ar visuomenei naudingiems tikslams bei kitų įpėdinių numatymas pirmiesiems negalint/nenorint paveldėti (substitucija).

Ginčams dėl paveldėjimo kilus jau po palikėjo mirties spręstinų finansinių klausimų ratas siauresnis – mediacijos būdu esant reikalui galėtų būti sprendžiama dėl privalomosios palikimo dalies išskyrimo, taip pat galėtų būti deramasi dėl tinkamo testamentu vykdymo tuo atveju, jei konkretūs įpėdiniai vengia vykdyti tam tikras testamentinius patvarkymus. Mediacijos būdu galėtų būti tariamasi ir dėl turto tarp paveldėtojų paskirstymo, jei testamentu nebuvo nurodytos konkrečios paveldimo turto dalys ar konkretūs daiktai.

3.2.2. Mediacijos taikymas nefinansiniuose paveldėjimo ginčų klausimuose

Akivaizdu, kad sunkiai sprendžiami konfliktai yra skatinami tiek materialių, tiek nematerialių priežasčių. Be racionalių argumentų ir interesų žmonės turi emocinių poreikių, tokių kaip meilės, statuso, pripažinimo ir priklausymo poreikis. Dažnai emocijos ženkliai padidina situacijos konfliktiškumą ir veda prie derybų griūties¹⁹⁶. Ginčiuose dėl paveldėjimo be materialiosios pusės labai išryškėja emocinis ginčo atspalvis, kuris daro šių šeimos konfliktų sprendimą sudėtingesniu, nei nepažįstamų asmenų atvejais.

Santykiai tarp šeimos narių emociškai įtempti gali tapti dėl daugybės priežasčių – pastebėto favoritizmo, santuokos ar kitų šeimos ryšių smerkimo, pavydo ir kt. Dažnu atveju tokiais konfliktais siekiama ne daugiau, nei atsiprašymo, emocijų išlaisvinimo ir pasisakymo dėl situacijos, kuri laikoma nesąžininga. Įžeisti jausmai, gėda, jei nėra įsisąmoninami, gali peraugti į pyktį, agresiją ir konflikto eskalaciją.¹⁹⁷ Ypatingai žmonės jautriai reaguoja, jausdami, kad yra ignoruojami jų norai, kyla grėsmė jų poreikiams ar tam, ką jie laiko teisingu. Tokiu atveju jie tampa išsigandę ir pikti. Taigi akivaizdu, kad emocijos yra mediacijos proceso dalis. Ignoruojamos emocijos gali apsunkinti ir netgi sužlugdyti mediaciją.

Viena iš pirminių mediatorius užduočių yra padėti šalims įsisąmoninti savo pačių emocijas ir jų išraiškas bei padėti atpažinti kitų jausmus. Pastebėtina, kad daugeliui žmonių diskutuoti apie materialius dalykus yra kur kas lengviau, nei kalbėti tokiais abstrakčiais asmeniniais klausimais

¹⁹⁶ M. Maiese. Emotions. Beyond Intractability // <http://www.beyondintractability.org/essay/emotion>; prisijungimo laikas: 2013.09.10.

¹⁹⁷ *Ibid.*

kaip emocijos, įžeista garbė, pažeminimo jausmas ar pyktis, ypač, jei tame neturi patirties ir jų emocinės raiškos žodynas yra ribotas.¹⁹⁸ Taigi vietoje to, kad mediatorius skatintų emocijas užspausti ir kontroliuoti, jis turėtų pamokyti ginče esančias šalis atpažinti nesuvoktų emocijų užuominas. Pagalba šalims komunikuoti ir suprasti savo emocijas yra raktas į sveikų tarpusavio santykių atkūrimą.¹⁹⁹ Be abejo, atsižvelgimas į šalių emocijas mediacijos metu daugiausiai naudos atneš šeimoms, kurioms pačioms svarbus tolesnis bendravimas ir šeimos ryšių išsaugojimas, todėl tokia mediacija bus dažniau efektyvi tarp tikrų brolių ir seserų, negu tarp įbrolių ar įseserių arba, kitaip tariant, ji labiau pasitarnaus tiems, kurie orientuoti ne vien į turto pasidalinimą, bet ir į santykių kokybę. Tikėtina, kad bendrai ieškant ginčo situacijos sprendimų, šalys su mediatoriaus pagalba įgis komunikacijos ir problemų sprendimo įgūdžių, kurie joms padės efektyviau bendrauti ateityje²⁰⁰.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad jei mediatorius nori padėti šalims sukurti pasitikėjimo ir bendradarbiavimo atmosferą, tuomet jis tikrai turės analizuoti ir gilintis į jausmų poveikį mediacijos procese.²⁰¹ Būtent mediacijos pradžioje kyla stipriausios emocijos, todėl, manytina, mediacijos procesą derėtų pradėti būtent nuo emocinės, o ne turtinės mediacijos klausimų pusės. Sukūrus pasitikėjimo ir bendradarbiavimo atmosferą bus lengviau pereiti prie kitų klausimų. Tokio emocinio bendravimo pavyzdys, atidedant kitus klausimus ateičiai, galėtų būti toks mediatoriaus pasiūlymas: „Palikime klausimą dėl kaltinimų kol kas nuošalyje. Papasakokite man daugiau apie jūsų draugystę. Kas buvo gero joje? Ko pasiilgstate? Kaip jaučiatės praradę šį žmogų kaip draugą?“²⁰².

Dirbant su emocijomis mediatoriui yra siūloma²⁰³ naudoti įvairias reagavimo į emocijas technikas:

1. Emocijų ignoravimas. Tai yra vienas iš strateginių emocijų valdymo pasirinkimų, kuris gali būti naudojamas mediatoriaus nuožiūra dėl daugybės priežasčių, pvz. siekiant pamatyti, kaip šalys bendrauja tarpusavyje, siekiant tęsti šalių tarpusavio diskusiją, tuo atveju, jei pačioms šalims emocingas tarpusavio bendravimas nekelia rūpesčių.

2. Kontrolė. Mediatorius gali nutraukti netinkamą tarpusavio bendravimą, nustatyti esmines bendravimo taisykles, identifikuoti šalių tarpusavio bendravimą esančiu už mediacijos būdu sprendžiamų ginčų ribų, organizuoti privačias sesijas.

¹⁹⁸ Shapiro D. L. Negotiating emotions // Conflict Resolution Quarterly. 2002, No. 1, Vol. 20. P. 68.

¹⁹⁹ Maiese M., *supra* note 195.

²⁰⁰ Gary S. N., Mediating Probate Disputes, *supra* note 10. P. 13.

²⁰¹ Terry S. Conciliation: Responses to the Emotional Content of Disputes // Mediation Quarterly. 1987, No. 16. P. 46.

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ *Ibid.* P. 50-52.

3. Emocijos kaip informacija. Mediatorius emocinį ginčo kontekstą gali panaudoti kaip naudingą mediacijai informaciją. Jis pvz., galėtų panaudoti aktyvaus klausymosi techniką, siekdamas išreikšti supratimą šalių emocijoms ir mokyti šalis bendravimo.

4. Ribota ir valdoma išraiška. Jei mediatorius mato, kad šalys yra pasirengę pereiti į kitą emocijų svarstymo lygmenį, tačiau emocijų reiškimas duoda ne pozityvius, bet priešingus rezultatus, jis gali leisti dar emocišgesnį kontekstą, bet turėtų labai atidžiai kontroliuoti aplinkybes.

5. Reiškimo skatinimas. Tuo siekiama neutralizuoti susidariusią tarp šalių įtampą, paskatinant jas atvirai išsakyti.

6. Padrąšinimas judėti į naują bendravimo etapą. Tai nereiškia, kad mediatorius tampa psichologu, nors toks nukreipimas kai kada gali būti naudingas.

Be abejo, mediatorius atskirus darbo su šalių emocijomis metodus renkasi pagal konkrečią ginčo situaciją. Taip pat šie pasirinkimai remiasi turima darbine ir asmenine mediatoriaus patirtimi, pasirengimu bei baigtais mokymais.

Svarbu pažymėti, kad mediatoriaus reakcijos į paveldėjimo ginčo šalių emocijų reiškimą labai priklauso ir nuo pačių šalių interesų ir įpročių. Vieni asmenys sunkiai geba dalyvauti stresinėse situacijose, kitiems tai įprastas dalykas, todėl pastarosiose situacijose mediatoriaus įsikišimas būtų reikalingas mažiau. Mediatoriaus gebėjimas tinkamai reaguoti į emocijas yra svarbus dar ir pasitikėjimo tarp mediacijos šalių sukūrimui. Šalys yra linkę bandyti viena kitą gerai pažįstamu ir dažnai kartojamu elgesiu, taip pat asmenys mediatoriaus akivaizdoje yra linkę kaltinti vieni kitus dėl patiriamo streso²⁰⁴. Skatinant šalių bendradarbiavimą, mediatoriui svarbu, kad emocijos būtų reiškiamos pagarbiai ir neperžengtų kitai šaliai nepriimtino elgesio ribos. Kitas svarbus aspektas, kodėl mediatoriui yra svarbu suprasti šalių jausmus ir tinkamai sureaguoti į juos, yra tas, kad reiškiamos emocijos nebūtinai atspindi tikruosius šalių jausmus. Šalys siekdamos savų tikslų gali manipuliuoti ir vaidinti netikras emocijas arba atvirkščiai – jausdamosi silpnai, gali tvirtinti priešingai ir demonstruoti neegzistuojantį pasitikėjimą. Tai, jog mediatorius supranta ir teisingai interpretuoja šalių jausmus, skatina jas saugiai ir atvirai reikštis, didina šalių pasitikėjimą juo. Šis pasitikėjimas yra labai svarbus visai mediacijos eigai. Kuo šalys labiau pasitiki mediatoriumi, tuo daugiau veikimo laivės jam suteikia ir atviriau dalyvauja mediacijos procese.²⁰⁵

Kitas svarbus mediatoriaus įgūdis – gebėjimas tinkamai interpretuoti emocijas. Yra siūlomi²⁰⁶ šie emocijų raiškos interpretavimo būdai:

²⁰⁴ Yale D. The Heart Connection // *Mediation Quarterly*. 1993, Vol. 11, No. 3. P. 14.

²⁰⁵ Terry S., *supra* note 200. P. 48-49.

²⁰⁶ Terry S., *supra* note 200. P. 48-49.

1. Stebėjimas ir tikrinimas. Jis vyksta mediatoriui reaguojant ir perfrazuojant šalių pasisakymus. Pvz., ginčo šalis: „Neketinu daugiau aptarinėti šių niekų!“. Mediatoriaus reakcija: „Taigi tai yra jums svarbus klausimas ir jūs esate susierzinęs dėl šios situacijos? Ar teisingai?“. Šalis patvirtina arba pakoreguoja savo teiginį. Tokiu būdu mediatorius įgauna šalies pasitikėjimą atskleisdamas jos jausmus, bet dėl to neteisdamas.

2. Kūno kalba. Mediatorius stebi šalių kūno kalbą, siekdamas įsitikinti, kad jų žodžiai sutampa su kūno išraiška. Jei asmuo teigia, kad „Nieko tokio.“, tačiau suneria rankas ant krūtinės ir sėdi šia uždara poza, matyt, tai reiškia, kad tai tikrai jam reiškia kažką daugiau.

3. Aktyvus klausymas. Tai labiau interpretavimas, negu stebėjimas ir tikrinimas. Mediatorius išsako, ką jo nuomone šalis jaučia ir laukia patvirtinimo arba spėjimo pataisymo.

4. Informacijos prašymas. Jei mediatorius pastebi šalies nuotaikų pasikeitimą, bet nesupranta, šio pasikeitimo priežasties, tuomet jis gali apie tai pasiteirauti.

Taigi iš aptarto finansinių ir nefinansinių klausimų turto palikimo procese sprendimo matome, kad skirtingiems ginčo aspektams spręsti yra reikalinga pasitelkti skirtingas žinias ir atitinkamas technikas. Taip pat labai svarbu sugebėti tinkamai atskirti skirtingus ginčo aspektus ir skirti dėmesio atskirų klausimų sprendimui, leidžiant šalims dėl jų reikšti savo nuomonę. Nesuklysimė pabrėždami, kad būtent mediatoriaus įžvalgumas ir kompetencija leidžia tikėtis sėkmingo ginčo klausimų identifikavimo, konstruktyvaus sprendimo ir šalių pasitenkinimo mediacijos procesu.

3.3. Mediacijos-arbitražo taikymas paveldėjimo ginčiuose

Mediacijos-arbitražo hibridas (literatūroje sutrumpintai dar vadinamas med-arb, med-arbitražas) yra gana naujas alternatyvus ginčų sprendimo būdas žinomas nuo 1970-ųjų. Teigiama, kad šis ginčų sprendimo būdas apjungia mediacijos bei arbitražo privalumus ir eliminuoja daugumą jų trūkumų²⁰⁷.

Paskutiniaisiais metais randasi gausybė mediacijos ir arbitražo taikymo kartu variacijų: iš pradžių atliekama mediacija, o jai nepavykus taikomas arbitražas; pradedamas arbitražo procesas ir arbitražo metu iki tam tikro laipsnio leidžiama mediacija; mediacija taikoma vieniems ginčo klausimams spręsti, arbitražas kitiems; taikoma mediacija, tada arbitražu sprendžiami klausimai, dėl kurių nesusitarta, vėliau vėl grįžtama prie mediacijos; vykdoma mediacija, jei susiduriama su

²⁰⁷ Vorys Y., *supra* note 12. P. 885.

nesėkme, tada mediatoriaus klausama „patariamąsios nuomonės“, kuri yra privaloma, nebent bet kuri iš šalių per tam tikrą laiką ją vetuoja²⁰⁸.

Med-arbitražas, kaip jau buvo galima pastebėti iš aukščiau pateiktų mediacijos ir arbitražo taikymo kartu variacijų pavyzdžių, yra gana lanksti procedūra. Iš esmės abiejų alternatyvių ginčų sprendimų metodų – mediacijos ir arbitražo – taikymo eiliškumas ir procedūra priklauso nuo šalių valios ir bendro sutarimo bei nuo jų pasirinkto tarpininko. Patariama, kad daugumoje atvejų šalys turėtų rinktis neutralų tarpininką, kuris turėtų patirties ir įgūdžių abiejų ginčų sprendimo būdų taikyme. Teigiama, kad be mediacijos ir arbitražo vykdymo patirties med-arbitras turėtų turėti patirties ir ginčo dalyko klausimuose, kadangi mediacijai atsidūrus aklavietėje med-arbitras atlieka dvigubą rolę ir tampa ne tik mediatoriumi, bet ir galutinio sprendimo dėl ginčo priėmėju²⁰⁹.

Med-arbitraže dalyvaujama savanoriškai. Šis prieštarigai vertinamas hibridinis metodas sujungia galutinio sprendimo priėmimo garantiją (tai pasiekama arbitražo būdu) bei jautrų subtilių šeimoms klausimų nagrinėjimą, kurį užtikrina mediacijos taikymas. Iš esmės med-arbitražas pašalina didžiausią mediacijos trūkumą – galutinio sprendimo neradimą ir iš to kylantį poreikį tęsti ginčo nagrinėjimą teisiniu būdu.

Pastebėtina, kad arbitražas, jei jis taikomas vienas, nėra laikomas tinkamu spręsti paveldėjimo ginčus, tačiau šį būdą naudojant kartu su mediacija, jis laikomas funkcionalių įrankiu, kuris gali padėti šeimoms, susiduriančioms su paveldėjimo ginčais²¹⁰. Didžiausi arbitražo minusai, taikant jį paveldėjimo ginčiuose, yra jo teisiškas pobūdis ir veiksmingumo stoka. Kalbant apie arbitražo neveiksmingumą, pateikiami statistiniai duomenys, pagal kuriuos, arbitražo sprendimui paveldėjimo ginčiuose priimti prireikia 200 dienų. Tokia sprendimo priėmimo trukmė argumentuojama formaliomis arbitražo procedūromis²¹¹. Taigi literatūroje nurodomas didžiausias med-arbitražo privalumas – laiko ir finansinių išteklių taupymas²¹². Kaštų efektyvumas pasireiškia ir dvigubo med-arbitro vaidmens atlikimu. Teigiama, kad kadangi med-arbitras atlieka tiek mediatoriaus, tiek arbitro vaidmenį, tai irgi taupo šalių laiką ir finansus, kadangi tam pačiam asmeniui jau esant susipažinusiam su situacija ir galint priimti sprendimą, nėra reikalo ieškoti kito eksperto ir skirti laiko jo supažindinimui su situacija.

Visgi daug diskusijų kelia med-arbitro neutralumo klausimas. Kyla abejonių, ar procesas bus sąžiningas, kadangi med-arbitras žino daug šalims svarbios, konfidencialios ne tik faktinės

²⁰⁸ Cituota pagal: Oghigian H. The Mediation/Arbitration Hybrid // Journal of International Arbitration. 2003, No. 20(1). P. 76. Pirminis šaltinis: Elliott C. D. Med/Arb: Fought with Danger or Ripe with Opportunity? // J. Chartered Inst. of Arb. 1996, No. 62(3).

²⁰⁹ Vorys Y., *supra* note 12. P. 891.

²¹⁰ *Ibid.* P. 884.

²¹¹ *Ibid.* P. 884.

²¹² *Ibid.* P. 884.

informacijos, bet ir informacijos apie šalių interesus. Teigiama, kad med-arbitrui gali būti sunku atsiriboti nuo mediacijos metu gautos informacijos, kai jis kaip arbitras priiminės sprendimą²¹³. Taip pat abejojama, ar šalys pakankamai pasitikės med-arbitru ir bus atviros bei sąžiningos, nes gali baimintis, kad interesų atskleidimas mediacijos metu, susilpnins jų pozicijas arbitraže. Oponuojant teigiama, kad tik nekompetentingas med-arbitras bus paveiktas gautos informacijos, o med-arbitražo privalumai, nepaisant kai kurių trūkumų, nusveria šio hibridinio alternatyvaus ginčų sprendimo būdo trūkumus. Atsižvelgiant į tai, kad med-arbitražas yra palyginti naujas procesas ir į tai, kad šis metodas sulaukia nemažai kritikos, jis nėra dažnai naudojamas, tačiau kai kurių autorių nuomone, šio metodo vengiama be pagrindo, kadangi, atsižvelgiant į jo galimybes bei lankstumą, nėra pagrindo jį ignoruoti²¹⁴. Visgi yra ir priešinga nuomonė²¹⁵, kad silpnoji med-arbitražo vieta yra būtent aiškios struktūros neturėjimas. Med-arbitražo silpnybė, H. Oghigiano nuomone, pasireiškia būtent tuo momentu, kai mediatoriaus rolė pasikeičia į arbitro vaidmenį ir ypač tampa diskutuotina, kai iš arbitro pozicijų vėl grįžtama į mediatoriaus vaidmenį. H. Oghigianas, turintis praktikos med-arbitražo vykdyme, siūlo savo modelį, kuris, jo nuomone, neturėtų kelti ginčo šalių ir jų advokatų susirūpinimo dėl med-arbitro šališkumo. Jo nuomone, iš pradžių turėtų įvykti arbitražo procedūra ir priimtas arbitražinis sprendimas, o vėliau – mediacija. Arbitražinis sprendimas nėra viešinamas, o yra pateikiamas užklijuotame voke. Šis vokas atplėšiamas tuo atveju, jei mediacijos metu bendras sprendimas nerandamas. Tokiu atveju, H. Oghigiano nuomone, šalys gali nesibaiminti atvirauti mediacijos metu, taip pat gali būti ramios dėl individualių sesijų (angl. *caucus*) metu kitos šalies pateikiamos informacijos ir neturimos galimybės į ją atsikirsti.

Kai kurių autorių²¹⁶ nuomone, šiandieninė mediacija apskritai artėja link arbitražo ir tampa į jį panaši. Taip vyksta dėl trijų priežasčių: 1. Požiūris, kad mediacijos procese reikalingas advokatų atstovavimas, daro mediaciją priešišką ir kartais neetišką; 2. Advokatų skatinamas vertinamosios mediacijos praktikos plitimas, kuris riboja šalių galimybes kontroliuoti sprendimo priėmimo eigą ir ieškoti kūrybiškų sprendimų; 3. Atviras mediacijos ir arbitražo procesų maišymasis. J. Nolan-Haley nuomone²¹⁷, šios trys priežastys, kurias inspiravo dažnėjantis advokatų kaip šalių atstovų dalyvavimas mediacijoje, trina ribas tarp mediacijos ir arbitražo. Arbitražas tampa naujuoju bylinėjimusi, o mediacija – naujuoju arbitražu.

Apibendrinant galima pasakyti, kad požiūris į med-arbitražą yra prieštaringas. Ko gero, iš tiesų, priklausomai nuo skirtingos ginčo situacijos ir pasirinkto tarpininko kompetencijos vykdoma

²¹³ Vorys Y., *supra* note 12. P. 893.

²¹⁴ *Ibid.* P. 896.

²¹⁵ Oghigian H. The Mediation/Arbitration Hybrid // *Journal of International Arbitration*. 2003, No. 20(1). P. 76.

²¹⁶ Nolan-Haley J. Mediation: The "New Arbitration" // *Harvard Negotiation Law Review*. 2012, Vol. 17:61. P. 74.

²¹⁷ *Ibid.* P. 61.

med-arbitražo procedūra gali turėti skirtingus plusus ir minusus. Visgi šis „dvigubas“ procesas iš tiesų įpareigoja tarpininką turėti ypatingai aukštą kompetenciją ir išmanyti ne tik ginčo sritį reglamentuojančius teisės aktus, tačiau ir šių dviejų procedūrų – arbitražo bei mediacijos – taikymą.

3.4. Ginčo dėl paveldėjimo atvejo nagrinėjimo modelis

Paskutiniajame mokslinio tyrimo poskyryje pateiksiu paveldėjimo atvejo analizę ir siūlomą šio atvejo sprendimo modelį, kuriuo bus iliustruotas praktinis anksčiau aptartų paveldėjimo ginčų sprendimo mediacijos būdu technikų panaudojimas.

Atvejis. Testatoriai – sutuoktiniai Vytautas Š. (g. 1933) ir Julija Š. (g. 1936) – nusprendė sudaryti bendrą sutuoktinių testamentą, siekdami padalinti savo disponuojamą turtą paveldėtojams. Vytautas ir Julija Š. turi du bendrus vaikus – sūnų Ernestą (g. 1962) ir dukrą Raimondą (g. 1967). Vytautas Š. taip pat turi du sūnus iš pirmos santuokos – Romą Š. (g. 1960) ir Algį Š. (g. 1956). Antrąją santuoką Vytautas Š. sudarė po skyrybų su pirma sutuoktine. Romas Š. ir Algis Š. liko gyventi su motina.

Sutuoktinių valdomą turtą sudaro du dirbamos žemės sklypai (25,3 ir 27,4 ha), sodyba su pastatais (19,8 ha), sutuoktinių gyvenamas namas su sklypu (7,6 ha) ir banko indėliai (7000 Lt).

Vytautas Š. norėtų palikti turtą lygiomis dalimis trimis savo vaikams – Ernestui, Raimondai ir Romui. Algis, Vytauto Š. nuomone, palyginti su kitais vaikais jau yra gavęs pakankamai didelę paramą, kadangi Vytautas Š. Algio vedybų proga ir norėdamas padėti jam ir jo šeimai įsikurti prieš 30 m. jam yra dovanojęs 8 ha sklypą ir 3200 rb., taigi Vytauto Š. nuomone, palikimo dalis Algiui Š. nepriklauso. Julija Š. nemano, kad Romui Š. turėtų tekti lygi dalis su Ernestu ir Raimonda, nes mano, jog Romui Š. jos asmeninė turto dalis bendrame sutuoktinių turte nepriklauso. Raimondos Š. sutuoktinis aktyviai dalyvauja sprendimo dėl palikimo procese ir siekia, kad Romas Š. kaip Raimondos įbrolis lygiomis teisėmis į palikimą dalybose nedalyvautų. Visi vaikai savarankiškai išlaikymas jiems nereikalingas.

Taip pat sutuoktiniai Vytautas Š. ir Julija Š. norėtų, kad kuris nors iš vaikų sutiktų jais rūpintis, slaugyti ir apgyvendinti pas save, kai dėl senatvės jie patys nebus pajėgūs savimi rūpintis.

Siekiant padalinti turtą buvo nuspręsta pasinaudoti išankstine mediacija, kad būtų išvengta paveldėtojų nesutarimų po testatorių mirties.

Taigi kokių veiksmų turėtų imtis mediatorius?

I stadija. Ikimediacinė stadija – pasirengimas mediacijai ir krypties nustatymas.

Mediatorius turėtų pasistengti surinkti kaip galima daugiau informacijos apie šalis ir tarp jų kilusį konfliktą: kodėl kilo konfliktas, kaip šalys į jį reaguoja, ko tikisi, kokia intervencija gali būti sėkminga, kokie galimi trukdžiai susitarimui pasiekti, kokios tikėtinos konflikto sprendimo galimybės; ar kuri iš šalių patirs nepatogumų, jei konfliktas nebus išspręstas. Galbūt reikalingas atskirų susitikimų organizavimas? Kadangi mediacija yra nukreipta į santykių išsaugojimą ir pozityvaus emocinio klimato sukūrimą, rekomenduojamas lengvinantysis mediacijos stilius. Reikalui esant ir šalims pageidaujant arba mediacijai atsidūrus aklavietėje, gavus šalių pritarimą rekomenduojama panaudoti vertinamąjį mediacijos stilių.

II stadija. Mediacijos sesijos.

Autorės nuomone, atvejo fabuloje paminėti asmenys neturėtų būti kviečiami į mediacijos sesijas vienu metu, kadangi atskiri klausimai liečia tik tam tikrus šeimos narius. Į susitikimus neturėtų būti įtraukti nesusiję subjektai, kadangi galimai įneštų daugiau destruktijos ir trukdytų atsivėrimui ir saugios aplinkos sukūrimui. Derėtų kaip galima labiau atsiriboti nuo Raimondos Š. sutuoktinio daromos įtakos žmonai.

Rekomenduojamos tokios mediacijos sesijos ir jų eiliškumas:

1 sesija. Sutuoktinių Vytauto ir Julijos Š. tarpusavio sutarimas dėl palikimo dalių skyrimo jų abiejų vaikams ir galimo, abiem priimtino ir toleruotino nuokrypio nuo tokių ribų nustatymas. Sesijoje sutuoktiniai turėtų tarpusavyje sutarti, ar Romas, Ernestas ir Algis gali gauti vienodas palikimo dalis, kadangi Julija prieštarauja tokiam turto paskirstymui. Rekomenduojama paskaičiuoti, kokią savo turto dalį Vytautas norėtų skirti Romui, jei sutuoktinių turtas būtų padalintas į dvi atskiras, lygias dalis ir Vytautas savo trims vaikams dalintų tik savo turto dalį.

2 sesija. Vytauto Š. ir Algio Š. susitikimas dėl palikimo, kuriame Vytautas ir Algis turėtų galimybę pasikalbėti dėl abiejų lūkesčių, mąstymo, norų ir galimybių. Tikėtinas Algio nusivylimas tuo atveju, jei Vytautas tvirtai apsisprendęs nepalikti jam jokie turto. Rekomenduojama lengvinančioji mediacija, kurios metu šalys turėtų galimybę laisvai reikšti emocijas, keistis nuomonėmis ir ieškoti bendro sprendimo. Galbūt Algiiui, jei Vytauto nuomonė nesikeistų, būtų svarbus koks nors kitas turtas, kuris turėtų simbolinę prasmę, pvz. koks nors asmeninis tėvo daiktas, ir Algis pageidautų jį gauti. Mediatorius turėtų sekti, kad tėvo ir sūnaus diskusija netaptų ataka – gynyba – ataka konflikto formule²¹⁸ ir sekti, kad abi šalys viena kitai rodytų taikos gestus. Manytina, kad šioje situacijoje iš Algio Š. pusės jaučiamas nusivylimas galėtų pasireikšti ir nusivylusio sūnaus kaltinimais tėvui dėl jaustos skriaudos įvykusių tėvų skyrybų atveju ir galimai Algio Š. jausto tėvo dėmesio trūkumo. Mediatoriui rekomenduojama sutelkti dėmesį į tėvo ir

²¹⁸ Lakis J. Konfliktų sprendimas ir valdymas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 131.

sūnaus santykių išsaugojimą antraeilium dalyku paliekant turto dalybų klausimą. Atkreiptinas dėmesys, kad stiprių emocijų mediacijos procese mediatorius neturėtų bijoti ar vengti, kadangi be šalių emocinio įsitraukimo ginčas nebus sėkmingai išspręstas²¹⁹. Stiprios emocijos rodo, kad šaliai svarstomas klausimas yra labai svarbus.

3 sesija. Organizuojama bendra Vytauto, Julijos ir vaikų, kuriems paliekamas turtas susitikimo sesija. Sutuoctiniai vaikams išreiškia bendrą valią dėl noro palikti turtą. Vaikams gali būti išvardinti turimo turto vienetai ir pasiūlyta patiems pasidalinti turtą. Galbūt jiems pavyks susitarti bent dėl dalies turto padalinimo. Tokiu atveju mediatoriaus pagalbos prireiks tik dėl likusios turto dalies. Svarbu prisiminti, kad turėtų būti aptartas ne tik nekilnojamo turto padalinimas, tačiau ir nuspręsta dėl sutuoctinių asmeninių daiktų, namų apyvokos daiktų padalinimo. Svarbu, kad mediacijos dalyviai jaustųsi laisvai ir nevengtų siūlyti savo sprendimų, drąsiai reikėtų abejonės, bet būtų nusiteikę pozityviai. Labai svarbu, kad mediatorius dar mediacijos sesijos metu vertintų pats ir kviestų mediacijos dalyvius apsvarstyti siūlomų variantų ar pasirinkimų realias praktinio įgyvendinimo galimybes.

Šios sesijos metu gali būti išsakytas ir sutuoctinių noras, jog kažkuris iš vaikų jais pasirūpintų senatvinės ligos atveju. Galbūt kažkas iš vaikų sutiks tai daryti ir, atsižvelgiant į papildomus rūpesčius, galės būti padidinta jo paveldimo turto dalis. Galbūt bus rastas kitas bendras sprendimas (pvz. slaugos namai ar ateinančios slaugės samdymas), ypač, jei kažkam iš sutuoctinių gresia paveldima senatvinė psichikos liga ar yra didelė tikimybė, kad bus reikalinga intensyvi priežiūra.

Kadangi ši sesija pasižymi dalyvių gausa (bent 5 dalyviai neskaitant mediatoriaus) mediatorius turėtų būti ypač gerai pasirengęs nenumatytų situacijų suvaldymui ir stebėti emocijų mediacijos klimata. Mediatorius turėtų atidžiai stebėti ir vertinti tarp šalių vykstantį bendravimą ir ypač tarp būsimų paveldėtojų besiklostančią tarpusavio situaciją. Svarbu pamatyti, ar nevyksta tarpusavio manipuliacijos ir psichologiniai žaidimai²²⁰, kuriais siekiama paveikti, įžeisti kitus mediacijos dalyvius. Tikslai gali būti ir kitokie – gauti užuojautos, pasirodyti nelaimėliu, tiesiog gauti dėmesio ar kitų pritarimą. Ne visi tokie žaidimai pavojingi tarpusavio taikai ar galutinio susitarimo pasiekimui, tačiau kai kurie jų gali būtų labai gaišinantys ir atitraukiantys nuo nuoširdaus ir atviro tarpusavio bendravimo ir gali padidinti atskirtį tarp kai kurių „žaidžiančių“ asmenų. Pvz., E. Bernė aprašytas žaidimas „Kodėl tau ...? Taip, bet...“²²¹. Jo esmė, kad vienas dalyvis, tarkime, dėl kokių nors kliūčių neišsirenka vieno nuosavybės objekto, kurį nori paveldėti. Kiti nesąmoningai

²¹⁹ Maiese M., *supra* note 195.

²²⁰ Bernė E. Žaidimai, kuriuos žaidžia žmonės: žmogiškųjų santykių psichologija. Vilnius: Vaga, 2009.

²²¹ *Ibid.* P.122-130.

įsitraukia į šį žaidimą ir siūlo: „Kodėl tau neišsirinkus žemės sklypo?“. Atsakymas: „Taip, bet jį reikės šienauti...“. Kitas pasiūlymas: „Kodėl tau nepaėmus sodybos?“. Atsakymas: „Taip, bet namą jau tuoj reikės perstatinėti...“. Tokie psichologiniai žaidimai gali tęstis iki begalybės ir kiti susirinkusieji, vis atmetant jų pasiūlymus, gali pradėti jausti susierzinimą. Be abejo, yra ir kitų manipuliacinių žaidimų, todėl mediatorius turi būti tinkamai pasirengęs juos atpažinti, mokėti užkirsti jiems kelią ir grąžinti susirinkusiuosius prie pagrindinio sprendžiamo klausimo.

Esant sudėtingai situacijai ir šalims pageidaujant, mediatorius galėtų prisiimti aktyvesnį vaidmenį ir atskiriems klausimams, dėl kurių šalys nepajėgia susitarti, pateikti savo siūlomus sprendimo variantus. Esant šalių norui mediatorius galėtų taikyti ir patį griežčiausią mediacijos-arbitražo modelį. Tokiu atveju šalys perduoda mediatoriui teisę priimti galutinį sprendimą, kuris yra įrašomas į sutartį, dėl tų klausimų, dėl kurių šalys bendro sutarimo nepasiekė.

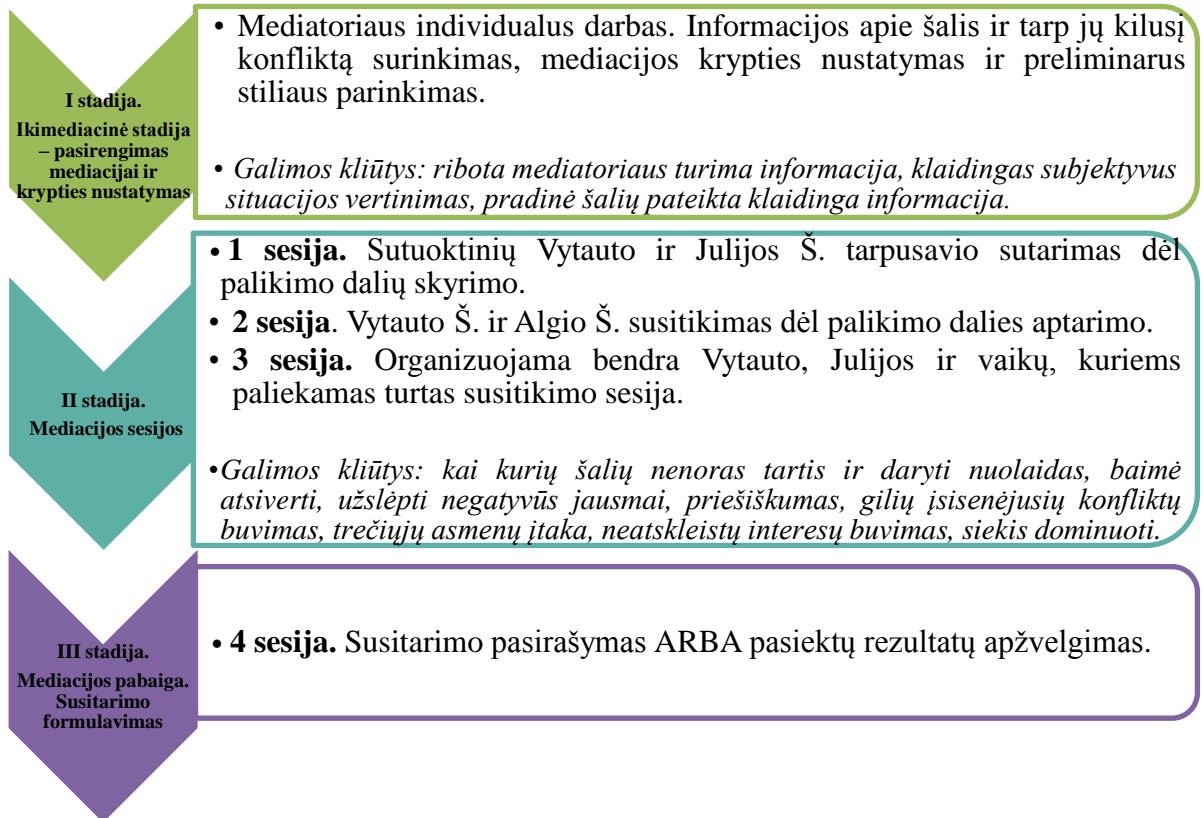
III stadija. Mediacijos pabaiga. Susitarimo formulavimas.

4 sesija. Tuo atveju, jei vaikams buvo patikėta pasidalinti turtą patiems ir jiems tai pavyko, beliks įforminti galutinį susitarimą. Puiku, jei susitarimą pavyks pasiekti ir su aktyvesne mediatoriaus pagalba. Toks susitarimas bus oficialiai mediatoriaus surašytas ir taps būsimojo testamentu projektu. Mediatorius turėtų atidžiai įvertinti, ar buvo aptarti ir galutiniame susitarime yra aprašyti šie aspektai: įpėdinių paskyrimas, testamentiniai patvarkymai (nurodomos konkrečioms įpėdinėms paliekamos turto dalys ir konkretūs daiktai, būsimam įpėdiniui paliekamo turto dalis ir jo valdymo tvarka iki turto priėmimo ir savarankiško valdymo ir pan.), jei reikalinga, testamentinės išskirtinės gavėjų nurodymas, įpėdinių numatymas pirmiesiems negalint/atsisakant paveldėti (galbūt bus norima turtą palikti anūkams). Galutinis susitarimas turi būti ne tik priimtinas visoms šalims, bet ir realiai įgyvendinamas.

Tuo atveju, jei šalys galutinai nesusitarė, galbūt pavyko pasiekti susitarimą bent dėl kai kurių ginčo klausimų. Tokiu atveju, galima raštiškai įforminti susitarimą dėl šių punktų. Net ir mediacijai pasibaigus be jokio sutarimo, mediatoriui verta šalis įvertinti ir pasveikinti vien dėl to, kad jos skyrė savo laiko ir pastangų ieškant visiems priimtino sprendimosi, gilinosi į kitų diskusijos dalyvių interesus, juos iš klausė. Toks dalyvavimas neabejotinai šalis vedė link geresnio viena kitos supratimo, nepaisant to, kad šįkart galutiniu rezultatu netapo susitarimo pasirašymas.

Šio atvejo nagrinėjimas pateiktas schemeje.

Schema. Ginčo dėl paveldėjimo mediacijos proceso stadijos

IŠVADOS

1. Dualistinis ginčų dėl paveldėjimo pobūdis pasireiškia tuo, kad, viena vertus, tai yra turtiniai ginčai ir todėl jie yra civilinės teisės normų reglamentavimo sferos dalis, kita vertus, paveldėjimo ginčai yra jokioms teisės normoms nepavaldžių šeimos emocinių santykių ir giminytės ryšių dalis.

2. Mediacija paveldėjimo ginčiuose pasižymi specifiniais subjektais (dažniausiai tai – šeimos nariai), dideliu emocingumu, šalių buvimu psichologiniame gedulo etape, dažnai neturtiniu ginčų pobūdžiu, nepatenkintais emociniais poreikiais bei atvirai reiškiamomis ar užslėptomis nuoskaudomis. Ginčo metu paliejami tiek teisiniai, tiek psichologiniai aspektai, todėl mediatoriui reikalingas abiejų sričių išmanymas.

3. Mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose privalumai yra konfidencialumas, orientacija į taikos išsaugojimą tarp šalių ir santykių tęstinumą, galimybė aptarti emocinius ginčo aspektus, ginčo sprendimo individualumas ir efektyvumas, mediacijos proceso patogumas ir ekonomiškumas.

4. Didžiausias mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose trūkumas yra tas, kad mediacijai nepavykus ginčo sprendimas persikels į teismą. Kitas trūkumas – jos sudėtingumas ir brangumas tuo atveju, jei ginčo sprendime dalyvauja daug šalių.

5. Mediacija paveldėjimo ginčiuose nerekomenduojama tuo atveju, kai yra ryškus galių disbalansas tarp šalių, mediacijos šalis neturi teisinio veiksnio arba negalės tinkamai savęs atstovauti mediacijos metu, egzistuoja teisinio precedento poreikis, šalys nėra psichologiškai atsigavusios po gedulo, yra užsitęsusi šalių tarpusavio nesantaika arba atsisakoma eiti į kompromisus.

6. Mediacijos stiliaus parinkimas priklauso nuo mediatoriaus kompetencijos ir įgūdžių, konkretaus ginčo pobūdžio, šalių siekiamų tikslų ir turėtų būti parenkamas kiekvieno ginčo atveju atskirai. Esant ryšiui tarp šalių, norint išsaugoti tarpusavio santykius ir geriau suprasti vieniems kitus rekomenduojamas lengvinantysis mediacijos stilius. Siekiant vien teisinio ginčo sprendimo, rekomenduojamas vertinamasis stilius.

7. Mediaciją paveldėjimo ginčiuose užsienio šalyse vykdo šie teisinių specialybių atstovai – teisėjai, advokatai ir notariai. Lietuvoje teisės aktais mediacijos vykdymo teisė civiliniuose ginčiuose suteikta tik teisėjams ir advokatams, tačiau tokia praktika negausi.

8. Mediacija palikimo planavimo procese yra pažangus turto perleidimo tarp kartų planavimo įrankis, padedantis išsaugoti taiką bei psichologinį gerbūvį šeimoje bei kuriantis

pridėtinę vertę matuojamą sudėjus daugybę faktorių: konflikto kontrolę, santykių vertę, pinigines išlaidas, investuotą laiką, reputaciją ir ilgalaikes konflikto pasekmes.

9. Mediatorius, taikdamas mediaciją finansiniams ginčų dėl paveldėjimo klausimams spręsti, turėtų atidžiai vertinti bet kokius šalių suklydimus, nes jie gali būti sąmoningi; naudoti galių sureguliuavimo technikas, skatinti šalis atvirai dalintis turima informacija apie paliekamo turto vienetus, vertinti turtą ne tik ekonomine, bet ir emocine verte, atidžiai sekti, kad būtų apsvarstyti visi privalomai aptartini klausimai.

10. Mediatorius taikdamas mediaciją nefinansiniams ginčų dėl paveldėjimo klausimams spręsti turi būti pasirengęs valdyti šalių emocijas, padėti šalims jas atpažinti ir suvokti, gerai išmanyti reagavimo į emocijas ir emocijų interpretavimo technikas, užkirsti kelią psichologinėms manipuliacijoms bei gebėti sukurti pasitikėjimo atmosferą mediacijos procese.

11. Mediacijos-arbitražo hibridinis modelis yra retai naudojamas, tačiau (taikomas kvalifikuoto mediatoriaus) perspektyvus alternatyvaus ginčų sprendimo įrankis paveldėjimo ginčams spręsti. Mediacija-arbitražas derina savyje geriausias mediacijos ir arbitražo savybes, kurios panaudotos kartu neutralizuoja abiejų atskirai taikomų metodų trūkumus.

12. Šio darbo įvade iškelta hipotezė, kad paveldėjimo ginčų sprendimas mediacijos būdu Lietuvoje yra galimas ir skatintinas, pasitvirtino.

PASIŪLYMAI

1. Rekomenduojama Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ šeimos politikos veikslių krypčių uždavinius papildyti nuostatomis dėl mediacijos kaip priemonės koncepcijos uždaviniams pasiekti įtraukimo. Šeimos politikos veikslių kryptyse kultūros, vaikų ugdymo, švietimo srityje – siekiant suteikti tėvams, globėjams ar rūpintojams bei vaikams žinių ir įgūdžių, reikalingų sėkmingam konfliktų sprendimui artimoje aplinkoje. Šeimos politikos veikslių kryptyse apsirūpinimo gyvenamuoju būstu, palankios gyvenamosios aplinkos šeimai kūrimo srityse – siekiant formuoti psichologiškai palankią ir sveiką šeimai aplinką. Šeimos politikos veikslių kryptyse socialinės paramos ir paslaugų šeimai srityje – siekiant plėtoti šeimos krizių pagalbos centrų paslaugas, siekiant tobulinti specialistų, dirbančių prevencinį ir intervencinį darbą su šeimomis, rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistemą; siekiant sukurti veiksmingą socialinių paslaugų sistemą, užtikrinančią kompleksinę pagalbą šeimai, orientuotą į individualius šeimos poreikius. Šeimos politikos veikslių kryptyse šeimos sveikatos srityje – siekiant skatinti saugią, šeimos sveikatą stiprinančią aplinką ir skiriant dėmesį šeimos psichikos sveikatai stiprinti. Šeimos politikos veikslių kryptyse užtikrinant vaiko saugumą šeimoje, stiprinant tėvų atsakomybę už vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą – vykdant visuomenės teisinį švietimą, mediacijos pagrindu diegti taikaus šeimos ginčų sprendimo sistemą.

2. Siūloma pakeisti notariato įstatymą, jį papildant nuostata, suteikiančia notarams teisę vykdyti mediaciją paveldėjimo ginčiuose.

3. Siūloma paveldėjimo ginčams spręsti numatyti privalomą ikiteisminį šių ginčų sprendimo etapą mediacijos keliu.

4. Įstatymo leidėjui rekomenduojama papildyti notariato įstatymą nuostata, numatančia notaro pareigą prieš tvirtinant ar keičiant testamentą informuoti testatorių apie išankstinės mediacijos galimybę testamentą sudarymo procese.

5. Rekomenduotina ypatingai didelį dėmesį skirti būsimų ir esamų mediatorių mokymui ir švietimui, siekiant, kad jiems būtų gerai žinoma ginčų, kuriuose yra tarpininkaujama, specifika bei specialių psichologinių ginčo valdymo technikų ypatumai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 87-3462.
3. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
4. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 87-3462.
5. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.
6. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 2, 4, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 25, 30, 32, 33, 35, 36, 39, 42, 53, 58, 60, 61, 64, 68, 69, 70 straipsnių ir įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453410; prisijungimo laikas: 2013.07.18.
7. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.
8. Lietuvos advokatų etikos kodeksas // Valstybės žinios, 2005, Nr. 130-4681.
9. Bandomasis teisminės mediacijos projektas ir teisminės mediacijos taisyklės, patvirtinti 2005 m. gegužės 20 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 13P-348.
10. Teisminės mediacijos taisyklės, patvirtintos 2011 m. balandžio 29 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 13P-53-(7.12).

Specialioji literatūra

11. Amadei R. N., Lehrburger L. S. The Worlkd of Mediation. A Spectrum of Styles // Dispute Resolution Journal. 1996, No. 51(4).
12. Bannink F. P. Solution-Focused Madiation: The Future with a Difference // Conflict Resolution Qiuarterly. 2007, Vol. 25, No. 2. P. 163.
13. Benjamin M., Irving H. Money and Mediation: Patterns of Conflict in Family Mediation of Financial Matters //Mediation Quarterly. 2001, No. 18(4).
14. Berg A. G. The Attorney as Divorce Mediator // Mediation Quarterly. 1983, No. 2.
15. Berne E. Žaidimai, kuriuos žaidžia žmonės: žmogiškųjų santykių psichologija. Vilnius: Vaga, 2009.

16. Camp C. C. Mediating the Indissoluble Family: Mediator Style in Domestic Relations Cases // *BYU Journal of Public Law*. 2012, No. 26(2).
17. Chester R. Less Law, but More Justice?: Jury Trials and Mediation as Means of Resolving Will Contests // *Duquesne Law Review*. 1999, No. 2.
18. Daiva Lukaševičiūtė-Binkulienė: „Esu dėkinga Lietuvos notarų rūmų prezidiumui, kuris buvo labai susikaupęs ir ryžtingai kartu su manimi dirbo (...)”. Interviu su Daiva Lukaševičiūtė-Binkulienė // *Notariatas*. 2012, Nr. 14.
19. Fazzi C. A Mediation Style That Combines Many Others // *Dispute Resolution Journal*. 2004, No. (59)2.
20. Fielding S. Mediation in the Church of England: Theology and Practice // *Ecclesiastic Law Journal*. 2011, No. 01, Vol. 13.
21. Gaines M. D. A Proposed Conflict of Interest Rule For Attorney-Mediators // *Washington Law Reviw*. 1998, Vol. 73:699.
22. Gary S. N. Mediating Probate Disputes // *Probate and Property*. 1999, No 4.
23. Gary S. N. Mediation and the Elderly: Using Mediation to Resolve Probate Disputes over Guardianship and Inheritance // *Wake Forest Law Review*. 1997, Vol. 32, Issue 2.
24. Gold L. Mediation in the Dissolution of Marriage // *The Arbitration Journal*. 1981, Vol.36, No. 3.
25. Goldberg S. B., Sander F. E. A. Selecting a Mediator: An Alternative (Sometimes) to a Former Judge // *Litigation*. 2007, Vol. 33, No. 4.
26. Hazlett N. The Idaho Attorney's Guide to Avoiding the McWill or McTrust // *The Advocate*. 2012.
27. Hoare S. Can Judges Be Mediators? // *Lawyer*. 2006, No. 20(22).
28. Horney K. Neurotiška mūsų laikų asmenybė. Vilnius: Apostrofa, 2008.
29. Joshua A. Judge's Role As Mediators // *Post-Courier*. 2011, No. 13.
30. Kaminskienė N., Račelytė D., Tvaronavičienė A. ir kt. *Mediacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2013.
31. Kaminskienė N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
32. Kaminskienė N. *Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis?* // *Socialinis darbas*. 2010, Nr. 9(1).
33. Kauffman N., Davis B. What Type of Mediation Do You Need? // *Dispute Resoution Journal*. 1998, No. 53(2).

34. Lakis J. Konfliktų sprendimas ir valdymas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
35. Lanzone E. Ethics and the Attorney as Mediator or Third Party Neutral // FICC Quarterly. 2001, No. 51(4).
36. Love L. P., Sterk S. E. Leaving More Than Money: Mediation Clauses in Estate Planning Documents // Washington & Lee Law Review. 2008, Vol. 65.
37. Maclean M. Family mediation: alternative or additional dispute resolution? Editorial // Journal of Social Welfare & Family Law. 2010, Vol. 32, No. 2. P. 105.
38. Madoff R. D. Mediating Probate Disputes: A Study of Court Sponsored Programs // Real Property, Probate and Trust Journal. 2004, No 4.
39. Monk D. 2011. Sexuality and Succession Law: Beyond Formal Equality // Feminist Legal Studies. 2011, No. 3.
40. Morel J. L. Alternative Dispute Resolution // IDC Quarterly. 2005, No. 2.
41. Murphy S. W. Enforceable Arbitration Clauses in Wills and Trusts: A Critique // 2011, 26(4).
42. Nekrošius V. Notaro vaidmuo postmodernioje visuomenėje // Notariatas. 2007, Nr. 2.
43. Neturime teisės suklysti. Pokalbis su Notarų rūmų prezidentu notaru Mariumi Stračkaičiu teisės portale „Infolex“ // Notariatas. 2008, Nr. 6.
44. Nolan-Haley J. Mediation: The ”New Arbitration“ // Harvard Negotiation Law Review. 2012, Vol. 17:61.
45. Notarai savo tiesioginiam teisininko darbui turi vis mažiau laiko. Notarų rūmų prezidentės D. Lukaševičiūtės interviu // Notariatas. 2008, Nr. 4.
46. Notariatas – ateities profesija. Jean-Paul Decorps, Tarptautinės notariato sąjungos prezidento pranešimas, perskaitytas 2012 m. gruodžio 1 d. tarptautinėje konferencijoje „Teisė, atsakomybė, patikimumas“ // Notariatas. 2013, Nr. 15.
47. Oghigian H. The Mediation/Arbitration Hybrid // Journal of International Arbitration. 2003, No. 20(1).
48. Parkinson L. Family Mediation. Appropriate Dispute Resolution in a New Family Justice System. Printed in Great Britain by CPI Antony Rowe, Chippenham and Eastbourne. Published by Family Law a publishing imprint by Jordan Publishing Limited. 2011.
49. Purnell S. E. The Attorney As Mediator – Inherent Conflict of Interest? // UCLA Law Review. 1985, Vol.32, No. 5.

50. Radford M. F. Introduction to the Uses of Mediation and Other Forms of Dispute Resolution in Probate, Trust, and Guardianship Matters // Real Property, Probate and Trust Journal. 2000, No 4.
51. Radford M. F. Advantages and Disadvantages of Mediation in Probate, Trust, and Guardianship Matters // Pepperdine Dispute Resolution Law Journal. 2001, Vol. 1, Issue 2.
52. Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje // Justitia. 2007, Nr. 2(64).
53. Shapiro D. L. Negotiating emotions // Conflict Resolution Quarterly. 2002, No. 1, Vol. 20.
54. Sondaitė J. Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis // Socialinis darbas. 2006, Nr. 5(2).
55. Sondaitė J. Mediacijos stilių lyginamoji analizė // Socialinis darbas. 2004, Nr. 3(2).
56. Sondaitė J., Čechavičienė A. Teisėjų, dalyvavusių ir nedalyvavusių mediacijos apmokymo programose, požiūris į mediaciją // Socialinis darbas. 2008, Nr. 7(2).
57. Spencer D., Brogan M. Mediation Law and Practice. Cambridge: Cambridge University Press. 2006.
58. Stansbury C. D. Creative Uses of ADR Techniques in Family Law Litigation // American Journal of Family Law. 2012, 28(3).
59. Street M. A. Holistic Approach to Estate Planning: Paramount in Protecting Your Family, Your Wealth, and Your Legacy // Pepperdine Dispute Resolution Law Journal. 2007, Vol.7:1.
60. Stulberg J. B. Facilitative Versus Evaluative Mediator Orientations: Piercing the “Grind” Look // Florida State University Law Review. 1997, Vol. 24:985.
61. Štaraitė-Barsulienė G. Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje // Socialinių mokslų studijos. 2012, Nr. 4(1).
62. Štaraitė-Barsulienė G. Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose // Socialinių mokslų studijos. 2012, Nr. 11(2).
63. Terry S. Conciliation: Responses to the Emotional Content of Disputes // Mediation Quarterly. 1987, No. 16.
64. Titus S. L. and others. Family Conflict over Inheritance of Property // The Family Coordinator. 1979, Vol 28, No. 3, July.
65. Vileita A. Paveldėjimo teisė. Vilnius: Justitia, 2011.
66. Vorys Y. The Best of Both Worlds: The Use of Med-Arb for Resolving Will Disputes // Ohio State Journal On Dispute Resolution. 2007, No 3.

67. Wade J. Preparing for Mediation and Negotiation in Succession Disputes // http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1319&context=law_pubs; prisijungimo laikas: 2013-09-09.

68. Walker L. J. Pre-Mortem Planning: Creating a Family Care Culture // Journal of Financial Planning. 2011, February.

69. Wall J. A., Rude D. E. The Judge as am Mediator // Journal of Applied Psychology. 1991, Vol. 76, No. 1.

70. Wood J. Mediation Styles: Subjective Description of Mediators // Conflict Resolution Quarterly. 2004, Vol. 21, No. 4.

71. Yale D. The Heart Connection // Mediation Quarterly. 1993, Vol. 11, No. 3.

72. Zalieniene I., Tvaronaviciene A. The Main Features and Development Trends of Mediation in Lithuania // Jurisprudence. 2010, No. 1(119).

Teismų praktika

73. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje *R.P. v. UAB „Bonapriksas“*, Nr. 2A-127/2008.

74. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. rugpjūčio 8 d. nutartis civilinėje byloje *P. G., J. B., M. G., R. G. v. A. G. ir trečiuosius asmenis*, Nr. 3K-3-341/2011.

Kiti šaltiniai

75. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(98)1 dėl tarpininkavimo šeimos santykiuose // <http://www.mediationworld.net/council-of-europe/publications/full/79.html>; prisijungimo laikas: 2013.05.19.

76. Lietuvos Respublikos teismų statistikos ataskaitos // <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>; prisijungimo laikas: 2013.05.11.

77. Steffek F. Mediation in the European Union: An Introduction // http://www.diamesolavisi.net/kiosk/documentation/Steffek_Mediation_in_the_European_Union.pdf; prisijungimo laikas: 2013-08-28.

78. M. Maiese. Emotions. Beyond Intractability // <http://www.beyondintractability.org/essay/emotion>; prisijungimo laikas: 2013.09.10.

79. Nacionalinės teismų administracijos 2012 m. spalio 15 d. Teismų apklausos dėl 2010–2012 m. nagrinėtų civilinių bylų teisminės mediacijos būdu ir posėdžių metu sudarytų taikos sutarčių apibendrinimas Nr. 3R.

SANTRAUKA

Mediacijos taikymo galimybės paveldėjimo ginčiuose

Magistro baigiamasis darbas yra skirtas išanalizuoti mediacijos pritaikymo galimybes sprendžiant paveldėjimo ginčus Lietuvoje. Pasaulio mastu šeimos ginčų sprendimas taikant mediaciją yra plačiai paplitęs. Lietuvoje – tai naujas įrankis ginčų reguliavimo srityje. Moksliniame darbe atskleidžiama mediacijos paveldėjimo ginčiuose specifika, šio metodo privalumai bei trūkumai, nurodomi nerekomenduojamos mediacijos atvejai, atskleidžiama tinkamo mediacijos stiliaus parinkimo problema. Darbe taip pat analizuojamas mediaciją galinčių vykdyti teisinių specialybių atstovų tinkamumas, jų stipriosios, silpnosios pusės ir kiekvienam būdingi mediacijos vykdymo bruožai. Taip pat baigiamasis darbas supažindina su praktiniais ir gana naujais mediacijos taikymo paveldėjimo ginčiuose aspektais – mediacija palikimo planavimo procese ir mediacijos-arbitražo taikymu paveldėjimo ginčams spręsti.

Darbas yra naudingas praktiniu aspektu – jame, remiantis ne tik teisės, bet ir psichologijos žiniomis, atskleidžiama nišinės srities – paveldėjimo ginčų – specifika, kilmė, sprendimo galimybės, įrankiai konfliktui suvaldyti ir siūloma prevencinė priemonė paveldėjimo ginčų kilimui – išankstinė mediacija.

Pagrindiniai žodžiai: mediacija, paveldėjimo ginčai, testamentas, ginčų sprendimas, palikimas, šeima.

SUMMARY

Mediation applicability in inheritance disputes

Master's final thesis is dedicated to analyze the applicability of mediation in resolving inheritance disputes in Lithuania. Globally, mediation in family disputes is widespread. However, it is a new tool in the field of dispute resolution in Lithuania. The scientific work discloses the specificity of mediation in succession disputes, its' advantages and disadvantages, indicates the list of not recommended cases for mediation and also discloses the problem of mediation style suitability. The thesis also provides an overview of competent to mediate legal specialists, their strengths and weaknesses, specific to mediation their performance features. This thesis also presents the practical and relatively new application of the mediation in succession disputes – mediation in estate planning and the hybrid of mediation-arbitration.

Final thesis – it is based on not only legal knowledge but also on the science of psychology – is useful in practical terms. Thesis reveals a niche branch of mediation – inheritance disputes – specifics, the origin, dispute resolution options, tools to manage the conflict and suggested preventive measure in order to avoid inheritance disputes – estate planning (otherwise – pre-mortem mediation).

Key words: mediation, inheritance disputes, dispute resolution, the will, the legacy, family.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Mediacijos stilių įvairovė²²².

Mediacijos stilių skalė		
Į rezultatą orientuota mediacija (vertinamoji)	Mišrus stilius	Orientuota į pokyčius mediacija (lengvinančioji)
Vien tik finansiniai klausimai be santykių tęstinumo ir tolesnių ateities šalių bendravimo lūkesčių. Emocinis sveikimas nėra svarbus dalykas.	Ir finansiniai, ir tarpasmeniniai klausimai. Esminis situacijos vertinimas, principai šalims tokie pat svarbūs kaip ir finansiniai klausimai.	Į pirmą vietą iškeliami tarpusavio ryšiai ir elgesio pokyčiai. Šalims rūpi tai, kaip su jomis yra elgiamasi. Svarbus emocinės įtakos supratimas.

²²² Paregta pagal Kauffman N., Davis B., *supra* note 92. P.11.

Priedas Nr. 2. Mediacijos stilių uždaviniai ir tinkamumas²²³.

Mediacijos stiliai	
Į rezultatą orientuota mediacija	Į pokyčius orientuota mediacija
Tinkamiausia spręsti teisinius ir sutarčių dėl ginčų klausimus.	Tinkamiausia spręsti elgesio klausimus.
Kadangi visi girdi tą patį, nėra reikalo apibendrinimams. Jei reikalingas paaiškinimas, dažniausiai jis vyksta be šalies indėlio.	Apibendrinama patikslinant kiekvienai šaliai rūpimus klausimus, įskaitant suvoktų emocijų reikšmę.
Organizuojami individualūs susitikimai (caucus) su kiekviena šalimi. Mediatorius naudoja šaudyklinės mediacijos technikas, siekdamas suprasti reakcijas, pateikti pasiūlymą, gauti atsakomąjį pasiūlymą. Kartais tiesiog plečiamos žinios be pasiūlymų teikimo. Galima teikti pasiūlymus ir atsakomuosius pasiūlymus, nesakant žemutinės finansinės ribos. Mediatorius gali vertinti informaciją ir teikti pasiūlymus.	Garsiai tikslinami šalims svarbūs klausimai ir nerimas. Naudojamas minčių lietus (brainstorm) – šalims paaiškinamas šis procesas ir padedama generuoti pasiūlymus jų nevertinant, sudaromas sąrašas. Padedama šalims įvertinti idėjas, daromas jų realumo testas, padedama joms koncentruotis į ateities elgesį.
Rizikos analizė: klausama ir vertinamos silpnosios ir stipriosios šalių atvejo pusės, prognozuojama procentinė tikimybė ne mediacijos atveju.	Galimi atskiri susitikimai su kiekviena šalimi, siekiant išsiaiškinti konfidencialią informaciją, kuria kol kas negalima dalintis. Šalys gali norėti išreikšti stiprias emocijas. Rizikos analizė padeda šalims pačioms be mediatoriaus pagalbos įvertinti savo stipriasias ir silpnąsias puses, tai atlieka užduodant klausimus viena kitai. Kartais padedama šalims palikti savo griežtas pozicijas, tačiau „išsaugoti veidą“.
Šalys kviečiamos į bendrą susitikimą, siekiant galutinai suderinti detales ir patikslinti susitarimo niuansus.	Šalys kviečiamos į bendrą susitikimą susitarti dėl galutinių detalių ir aptarti ateities lūkesčius.
Surašomas mediacijos metu pasiektas galutinis susitarimas ir galutinai sutvarkomi visi dokumentai (priklausomai nuo ginčo rūšies).	

²²³ Ibid. P.12.

Priedas Nr. 3. Klausimai, kuriuos ginčo šaliai rekomenduojama išsiaiškinti renkantis mediacijos stilių ir mediatorių²²⁴.

Klausimai, kuriuos sau turėtų užduoti ginčo šalis	Galimi pasirinkimai pagal atsakymus į klausimus
Ar tikimasi su kita šalimi turėti tolesnius santykius?	Jei taip – rekomenduojama į pokyčius orientuota mediacija (lengvinančioji).
Ar iš mediacijos tikimasi finansinio susitarimo?	Jei taip, nesant poreikio išsaugoti santykius, rekomenduojama vertinamoji mediacija.
Ar mediatorius turi būti gerai susipažinęs su reikalo esme?	Ar ginčas yra kompleksinio arba techninio pobūdžio? Jei taip, ar gali kitas ekspertas (ne mediatorius), pateikti ginčo klausimo ekspertizę?
Ar mediatorius, kurio kandidatūra svarstoma turi patirties su šios rūšies ginčais arba jų nagrinėjimu teisme/sprendimais (teisminės, administracinės apžvalgos)?	Asmuo be konteksto suvokimo gali nežinoti apie visus situacijos niuansus ir reikalavimus.
Ar yra norima neutralios nuomonės apie ginčo silpnąsias ir stipriąsias vietas ar/ir tikėtiną baigtį teismo posėdyje?	Jei taip, ar norima, kad ši nuomonė būtų pateikta mediatoriaus ar kito šaltinio (teisėjo, teisininko, eksperto)?
Ar į ginčą įtraukti keli susiję klausimai ar tai yra santykių problemų ir techninių/finansinių klausimų mišinys?	Jei tai mišinys, ko gero, norėsis, jog šių klausimų imtųsi asmuo, kuris gali dirbti su abejais ginčo aspektais.
Su kokio tipo žmonėmis jums geriausiai sekasi dirbti?	Ar reaguojate negatyviai į autoritarišką asmenį arba tą, kuris nekontroliuoja rezultato? Ar jaučiatės vertinamas, kai bendraujate su galimu pasirinkti mediatoriumi?

²²⁴ *Ibid.* P.12-13.

Darbą atliko:

Mykolo Romerio universiteto Socialinių technologijų fakulteto Mediacijos studijų programos
MEMns2-01 grupės studentė Viktorija Paplauskaitė

El. paštas: viktorijapa@gmail.com

2013-12-02